

TAMPEREEN RAATHUONE

RAKENNUSHISTORIASELVITYS

ARKKITEHDIT MY

Julkaisutiedot

Selvityksen tilaaja: Tampereen Tilapalvelut Oy
Tilaaajan yhdyshenkilö Sanna Kerola
Selvityksen laatija: Arkkitehdit MY Oy, Ella Salminen ja Kimmo Ylä-Anttila
Selvityksen tarkastaja: Arkkitehdit MY Oy, Antti Moisala ja Kimmo Ylä-Anttila

Tampereella lokakuussa 2025

Ellei toisin mainittu, valokuvat ovat selvityksen laatijan ottamia.

Kannen kuva: Hevosia kuormineen Keskustorilla raatihuoneen edustalla. Valokuvan aika-arvio 1900-1901. VKA

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	4	1970-luku: Perustusten korjaus sekä muut korjaus- ja muutostyöt	49
LÄHTÖKOHDAT JA TAUSTOITUS	5	1980-luku: Julkisivujen korjaus sekä muut korjaus- ja muutostyöt	50
Kohteen perustiedot	5	1990-luku: Yksittäisiä muutos- ja korjaustöitä	51
		2000-luku: Peruskorjaus ja restaurointi	52
RAATIHUONEEN SIJAINTI JA TONTTI	7	Yleiskuvaus	52
Raatihuoneen tontti kaupungin 1. asemakaavassa	7	Toteutetut korjaustoimet	52
Tontti ja varhaisimmat rakennukset	8	Sisätilojen maalaukset	55
		Julkisivut	57
RAATIHUONEEN RAKENNUSHANKE	9	2020-luku: Muutos- ja korjaustyöt	59
Useita suunnitelmia	9		
Tampereen raatihuoneen suunnitelmista rakentamiseen	10	ARKKITEHTUURIN NYKYTILA	60
		Ajoituskaaviot	60
ARKKITEHTONISET OMINAISPIIRTEET	11	Muutos- ja korjaustöiden lähtötietoaineistoista	68
Alkuperäinen ulkoasu	11		
Alkuperäisten sisätilojen käyttäjät ja toiminnot	12	YHTEENVETO	69
Sisätilojen arkkitehtuuri ja kalustus	16	Arkkitehtuurin säilyneisyys ulkoasussa ja julkisivuissa	69
Koristemaalaukset	18	Arkkitehtuurin säilyneisyys sisätiloissa	70
Rakenteet ja talotekniikka	20	Arvot ja merkitys	71
Raatihuoneiden aktiivinen rakennusaika	22		
Arkkitehti Georg Schreck	23	LÄHTEET	73
RAKENNUKSEN MUUTOS- JA KORJAUSTYÖT	26	LIITTEET	75
Lukuisat toimijat rakennuksessa 1890-luvulta 1900-luvun alkuun	26		
Muutostyöt ensimmäisen maailmansodan aikana 1914-1918	28		
Sisällissodan vauriot 1918	29		
Muutostyöt vuonna 1919	31		
1920-luku: Valtaosa vallanpitäjistä muuttaa rakennuksesta pois	32		
1930-luku: Keskuskäymälän rakentaminen	34		
Keskustorin uusi asemakaava vuonna 1938	37		
1940-luvun alku: Sota-aika	38		
1940-luvun alku: Konsertteja ja muutostöitä sodan jälkeen	39		
1950-luku: Muutostyöt	40		
1960-luvun alku: Kaupunginvaltuuston paluumuutto ja purku-uhka	45		
Peruskorjaus vuonna 1966	46		

JOHDANTO

Tämä rakennushistoriaselvitys koskee arkkitehti Georg Schreckin suunnittelemaa Tampereen raatihuonetta, joka sijaitsee Keskustorin laidalla kaupungin ytimessä. Raatihuone on vanhimpia ja merkittävimpiä rakennuksia Tampereen keskustassa. Rakennus toimii nykyisin kaupungin edustus- ja kokoontumistiloina. Rakennustaiteellisesti raatihuone edustaa 1800-luvun uusrenessanssia.

Rakennus suunniteltiin kaupungin päättäjien, hallintojärjestelmän ja oikeuslaitoksen käyttöön. Tiloissa kokoontui aikanaan kaupunginvaltuusto ja siellä toimi muun muassa maistraatti ja raastuvanoikeus, rahatoimikamari sekä poliisilaitos. Vuosien kuluessa raatihuone ja sen juhlasali toimi myös monien erilaisten tapahtumien näyttämönä, myös kaupungin konserttisalinä.

Kaupungin kasvaessa ja sen toimintojen laajentuessa ja monipuolistuessa, raatihuone kävi jo hyvin varhaisessa vaiheessa ahtaaksi kasvavalle hallinnolle. 1900-luvun kuluessa toimijat yksi kerrallaan muuttivat uusiin väljempiin tiloihin. Merkittävimmät askeleet rakennuksen muuttamisessa pelkästään edustuskäyttöön tapahtuivat, kun kaupungin uusi virastotalo valmistui vuonna 1967 ja lopulta, kun raatihuone remontointiin vuonna 1979 pidettyjä kaupungin 200-vuotisjuhlia varten. Toimintojen muuttuessa tiloja on muutettu ja korjattu useaan otteeseen. Laajempia peruskorjauksia on tehty kolmesti, näistä viimeisin valmistui syksyllä 2004.

Tässä selvitystyössä on perehdytty rakennusten alkuperäiseen arkkitehtuuriin ja toteutuneisiin muutos- ja korjaustöihin. Selvitys on muodoltaan kuvalinen ja kirjallinen raportti, joka on laadittu rakennusten tulevien korjaus- ja muutostöiden lähtöaineistoksi. Selvitystyön osaksi on laadittu rakennuksen historiallisia kerrostumia havainnollistavat ajoituskaaviot. Kaaviot on esitetty kappaleessa *Arkkitehtuurin nykytila*.

Tässä selvitystyössä löydetty muutos- ja korjaustyöt ovat päätelty pitkälti vanhojen valokuva-, piirustus- ja suunnitteluaineistojen perusteella. Selvitystyössä on tehty ensisijaisesti laaja kartoitus raatihuoneesta säilyneistä arkistodokumenteista. Lisäksi Tampereen kaupunginhallituksen pöytäkirjoista ja rahatoimikamarin vuosikertomuksista on löytynyt päätöksiä sekä budjetointeja raatihuonetta koskevista rakennustöistä.

Merkittävimpinä arkistolähteinä ovat toimineet Tampereen kaupunginarkisto sekä Tampereen Tilapalveluiden ja rakennusvalvonnan arkistot. Huomattava määrä aineistoa on saatu myös Arkkitehtitoimisto Lasse Kosusen, nykyisen Arkkitehtitoimisto Forssin, omasta arkistosta. Tärkeinä kirjallisina lähteenä ovat toimineet Ari Järvelän laatimat kirjat Tampereen raatihuoneesta, jotka ovat auttaneet hahmotamaan raatihuoneen historian vaiheita ja tapahtumia.

Erityiskiitos avusta tiedonetsinnässä Tampereen kaupunginarkiston työntekijöille Kaisa Ansamille ja Mika Porkalle sekä arkkitehtitoimisto Forssin väelle. Erityiskiitos myös arkkitehti Seija Hirvikalliolle haastattelusta rakennuksen viimeisintä peruskorjausta koskien.

Selvitys on laadittu vuonna 2025. Selvitystyön erillisessä liitteessä on selvitystyötä täydentäviä ja selittäviä arkistodokumentteja sekä valokuva-aineistoa.

LÄHTÖKOHDAT JA TAUSTOITUS

Kohteen perustiedot

Kohde	Tampereen raatihuone
Kiinteistötunnus	837-102-0009-0012
Osoite	Keskustori 10 / Hämeenkatu 16 / Kauppakatu 1 a, 33210 Tampere
Arkkitehti	Georg Schreck
Suunnitteluajankohta	1887
Käyttönoton ajankohta	1889-1890
Kohteen laajuus	Kellari + 2 kerrosta + ullakko.
Pääasiallinen rakennusmateriaali	Runko: Tiilimuuraus. Välipohjat: tiili- ja betoniholvit sekä puu. Yläpohja: Puu. Vesikatto: saumattu peltikate. Julkisivut: Rappaus ja graniitti.
Lämmitysjärjestelmä	Vesikiertoinen keskuslämmitys
Ilmanvaihtojärjestelmä	Koneellinen tulo- ja poistoilma
Rakennukseen ja sen käyttöön liittyvät muutokset. Tämän listan lisäksi rakennukseen on toteutettu sellaisia korjaus- ja muutostöitä, joista ei ole säilynyt arkistodokumentteja.	1891 Tulisija- ja tilamuutos 1892 Tulisija- ja tilamuutos 1894 Juhlasalin ja virkahuoneiden tilkkimis- ja maalaustyöt 1899-1902 Korjaustöitä 1901 Julkisivujen maalaustyöt 1904 Väliseinämuutos maistraatin saliin (2. kerros) 1915 Muutostöitä (lisätilaa väliseinä- ja porrasmuutoksilla) 1918 Sisällissodan vaurioiden korjaus 1919 Muutostöitä (poliisin käytössä oleviin tiloihin) 1920-luku: Tilamuutokset 1. kerroksen pohjoisosassa 1923 Väliaikainen tulisijamuutos (kellarikerros) 1924 Lämmitysjärjestelmän uudistus 1929 Ovimuutokset 1931 Muutostyöt (kellarin pohjoisosan muutos keskuskäymäläksi) 1931 Muutostyöt (kellarin eteläosassa) 1930-luku: Muut muutostyöt 1.-3. kerroksissa (väliseinä- ja kalustemuutoksia) 1943 Maistraatin arkiston muutostyöt 1948 Kaupunginvankilan sisäänkäynnin muutos 1940-luku: Kalustemuutokset ja juhlasalin esiintymislavan suurentaminen 1947-1956 Vesikattomuutokset

Rakennukseen ja sen käyttöön liittyvät muutokset. Tämän listan lisäksi rakennukseen on toteutettu sellaisia korjaus- ja muutostöitä, joista ei ole säilynyt arkistodokumentteja.	1950-luku: Muutostöitä maistraatin tiloissa 1950-luku: Kalustemuutoksia 1951 Asunnon kiintokaluste- ja väliseinämuutokset 1951 Liikennelaitoksen toimistotilat kellarin pohjoisosaan 1952 Vaihtovirtaan siirtyminen ja koneellisten ilmanvaihtolaitteiden moottorien uusiminen 1954 Lämmityskattiloiden uusiminen ja öljylämmityslaitteiden asentaminen 1954 Pääportaaseen asennettu käsijohde 1955 Suurlakon muistolaatta itäjulkisivulle kellarin ikkunan paikalle 1955 Sähköasennustöitä 1966 Raatihuoneen peruskorjaus ja Kauppa-Hämeen rakentaminen 1966-1978 Perustusten korjaaminen 1979 Korjaus- ja muutostyöt kaupungin 200-vuotisjuhlien kunniaksi 1980 Julkisivukorjaukset ja muutostyöt kellarissa 1981 Pohjoisosan kellaritilat Tampere-Seuran käyttöön 1988 Metalliverkot kellarikerroksen ikkunoihin 1989-1991 Muutostöitä eteläosan kellaritiloissa 1993 Muutostyöt 1. kerroksessa 1994 Keittiön uudistus 2004 Peruskorjaus ja restaurointi 2009-2011 Raatihuoneen ja Kauppa-Hämeen LVI-tekniikoiden eriyttäminen 2010 Keittiön uudistus 2013 Julkisivuvalaistuksen uudistus 2016 Parvekkeen peruskorjaus 2016 Kellon peruskorjaus 2017 Julkisivuvalaistuksen täydennys 2019 Keittiön perusparannus 2020 Kellarin tekniset järjestelyt ja rakennusautomaatiomuutokset 2023 Jäähdytysjärjestelmän päivitys 2024 Raatihuoneen ja Kauppa-Hämeen eriyttäminen 2025 Sisäilmakorjaukset kellarikerroksessa
Kaavatilanne	Asemakaava on vuodelta 1995. Rakennus on suojeltu kaavassa merkinnällä sr-20: <i>Rakennustaiteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokas sekä kaupunkikuvan säilymisen kannalta tärkeä rakennus. Rakennusta ei saa purkaa. Rakennuksessa suoritettavilla korjaus- ja muutostöillä ei saa turmella rakennuksen julkisivujen tai kiinteän sisustuksen rakennustaiteellisia arvoja. Rakennuksessa saadaan kerrosalaan kuulumattomia tiloja muuttaa kerrosalaan laskettaviksi tiloiksi riippumatta siitä, mitä asemakaavassa on määrätty tontin tai rakennusalan enimmäiskerrosalasta. Myös rakennuksen ullakko- ja kellaikerroksessa saadaan muuttaa tiloja kerrosalaan laskettaviksi tiloiksi rakennuslautakunnan luvalla.</i>

RAATIHUONEEN SIJAINTI JA TONTTI

Raatihuoneen tontti kaupungin 1. asemakaavassa

Vuonna 1889 valmistunut Tampereen raatihuone sijaitsee keskeisellä paikalla, Tampereen keskeisimmän julkisen kaupunkitilan, Keskustorin laidalla, pääkadun Hämeenkadun varrella. Vaikka keskustan toiminnallinen painopiste on vuosien varrella siirtynyt Hämeenkadun itään kohti rautatieasemaa ja keskustan rakentamisen mittakaava on kasvanut sekä itse raatihuoneen alkuperäiset hallinnolliset toiminnot muuttaneet rakennuksesta, raatihuoneella on edelleen erittäin merkittävä asema kaupungin keskeisenä edustuksellisenä ja symbolisena merkkirakennuksessa kaupungin ytimessä.

Raatihuoneen keskeinen asema kaupunkikuvassa ja kaupunkirakenteessa määräytyi jo noin sata vuotta ennen sen rakentamista, kun vuonna 1779 vastaperustetun Tampereen kaupungin ensimmäiseen asemakaavaan sijoitettiin kaupungin silloin ainoa tori, nykyinen Keskustori ja sen laidalle tonttivaraukset neljälle kirkolle ja raatihuonerakennukselle.

Alkuperäinen asemakaavan asetelma torilla oli symmetrinen. Raatihuoneen tontti asettui yksin keskeisimmälle paikalle torin länsilaidalle. Keskustorin vastakkaisella laidalla idässä toritila rajautui avoimeen Tammerkosken rantamaisemaan, johon kaavassa esitettiin rakennettavan toritilaan keskeisesti sijoitettu Tammerkosken ylittävä silta. Torin molemmille reunoille asettuivat kirkkojen pienemmät tontit, kaksi kummallekin puolelle.

Asetelman toteutuma kaupungin rakentuessa 1800-luvulla oli hieman toisenlainen kuin mitä ensimmäisessä asemakaavassa alun perin esitettiin. Keskustorin laidalle osoitetuista kirkkovarauksista toteutui vain nykyinen vanha kirkko kellotorneineen (1824, 1829). Keskustorin ympäristö rakentui pala kerrallaan ja myöhemmissä asemakaavoissa sen kokoa laajennettiin ja muotoa muutettiin pitkänomaiseksi¹. Tammerkosken ylitys pysyi nykyisen Hämeensillan kohdalla ja Hämeenkadusta muokattiin vuoden 1868 asemakaavan mukaisesti leveä bulevardimainen katu, jota jatkettiin 1800-luvun lopulla itään rautatieasemalle asti. Keskustorin ympäristön muutoksista huolimatta raatihuoneelle varattu sijainti korttelin n:o 9 itäreunassa, torin laidalla sekä Kauppakadun ja Hämeenkadun varrella pysyi muuttumattomana, kaupungin ensimmäisen asemakaavan mukaisena, ja edelleen erittäin keskeisenä.

¹ Ks. Keskustorin vaiheista 1800-luvulla: Arkkitehdit MY 2017, ss. 20-23.

Tampereen 1. asemakaava vuodelta 1779, laatinut Daniel Hall. TKA

A. Keskustori

B. Raatihuoneen tontti

C. Tonttivaraukset neljälle kirkolle

Tampereen asemakaava vuodelta 1841, laadittu C.L. Engelin kaavaluonnoksen 1930 mukaan. TKA

Tampereen asemakaava vuodelta 1868, laatinut Carl Albert Edefelt. TKA

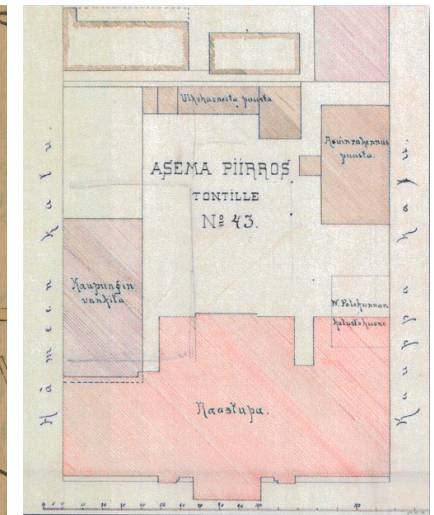
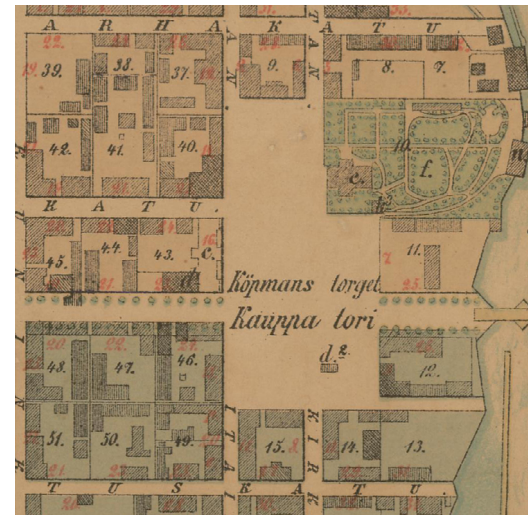
Tontti ja varhaisimmat rakennukset

Tontti, joka raatihuoneelle osoitettiin, rajautui kolmelta suunnalta katu- tai aukio-tilaan. Idässä tontti sijoittui rakennuksen oletetun pääjulkisivun Keskustorin suuntaan. Pohjoisessa tontti sijoittui Kauppakadun, silloisen keskuskadun, varteen ja etelässä Hämeenkadun varteen. Asemakaavaa seuranneessa tonttijaotuksessa raatihuoneen tontti on yksi suurimmista.

Nykyisen raatihuoneen rakentamiseen kului kuitenkin yli sata vuotta kaupungin perustamisesta ja ensimmäisestä asemakaavasta. Kaupunki oli aluksi pieni ja perustettu hyvin pienelle noin sadan henkilön väestöpohjalle. Kaupungin perustamiseen liittyi myös erityispiirteitä: kaupunki perustettiin erityisesti kaupan, käsityön ja teollisuuden kaupungiksi. Sillä ei aluksi ollut hallintojärjestelmää, vaan kaupunki oli maaherran alaisuudessa kunnallis- ja talousasioissa ja kihlakunnan alaisuudessa oikeusasioissa. Kaupungin oman hallinnon hidas kehittyminen alkuvaiheessa heijastui myös hallintorakennuksiin². Ensimmäinen raatitalo rakennettiin melko vaatimattoman kokoisena Kauppakadun varteen vuonna 1802 ja se siirtyi kaupungin omistukseen vuonna 1806. Nykyisen raatihuoneen kohdalle, Keskustorin laidalle, puolestaan rakennettiin vuonna 1830 ns. Pilaripuodit, joka oli pitkänomainen, yksikerroksinen, useasta vuokrapuodista koostuva torikaupparakennus³.

Pilaripuodin ja Raatitalon väliin Kauppakadun varrella sijoittui yksi myyntikoju ja pienehkö asuintalo. Muut tontin rakennukset sijaitsivat tontin keskiosissa ja olivat erilaisia ulkorakennuksia (navetta, sauna ja kellari) sekä lisäksi pieni vankilarakennus. Hämeenkadun varrella ei tietävästi ollut rakennuksia ennen kuin vasta vuonna 1876, jolloin tontille valmistui kaupunginvankila, aivan tulevan uuden raatihuoneen viereen. Joitakin vuosia myöhemmin Hämeenkadun varteen, tontin lounaiskulmalle rakennettiin VPK:n kalustohuone.

Torin laidalla sijainneet Pilaripuodit tuhoutuivat tulipalossa vuonna 1879. Kaupungin päättäjien haaveissa oli ollut rakentaa tontille uusi raatihuone kaupungin 100-vuotisjuhlien kunniaksi, juuri kyseisenä vuonna. Hanketta ei kuitenkaan saatu ajoissa vietyä eteenpäin. Lopulta Keskustorin itäreuna oli tulipalon jäljiltä raunioina lähes kymmenen vuotta, ennen kuin uusi raatihuone valmistui.

Yllä vasemmalla: Ote Tampereen asemakartasta vuodelta 1882, laatinut August Ahlberg, TKA. Suunnitteilla ollut raatihuone on merkitty Keskustorin (silloinen Kauppatori) laidalle ääriiviivalla ja olemassa olleet rakennukset tummennettuna. Vuoden 1868 asemakaavassa esitetty Hämeenkadun levennys on valmistunut osittain.

Yllä oikealla: Raatihuoneen tontti vuonna 1887, jolloin rakentaminen alkoi. Raatihuoneen tontilla totetutuneita rakennuksia olivat Kauppakadun varrella läntisimpänä vanha Raatitalo ja sen itäpuolella palokunnan kalustohuone, joka purettiin ja rakennettiin myöhemmin uudelleen isompana Hämeenkadun varteen. Hämeenkadun varrella sijaitsi 1876 vastavalmistunut kaupunginvankila. Aiemmin tontilla sijainneet pienemmät piharakennukset on purettu ja niiden tilalle rakennettu tontin länsilaidalle yksi pitkä piharakennus. Kuva kirjasta Rasila 2007, s. 28.

Alla: Pilaripuodit vuonna 1868, VKA.

² Järvelä 2007 s. 14.

³ Rasila 1984, s. 338, 355..

Useita suunnitelmia

Tampere kasvoi voimakkaasti 1800-luvun aikana. Erityisesti 1800-puolivälissä voimistunut teollistuminen ja vuonna 1855 uudistetut Tampereen vapaakaupunkioikeudet vauhdittivat kaupungin kasvua⁴. Kasvun myötä myös hallintoasiat kehittyivät ja tilantarve eri hallinnon yksiköille. Lisäksi uusi kunnallisasetus astui voimaan vuonna 1875 ja vauhditti hallinnon laajenemista, kun kaupunginvaltuuston ja rahatoimikamarien toiminnat alkoivat⁵.

Uuden raatihuoneen rakentaminen käynnistyi virallisesti jo vuonna 1870, jolloin asetettiin komitea hankkimaan piirustusluonnokset raatihuonetta varten, mutta ensimmäiset suunnitelmat kaupunginvaltuustolle esiteltiin vasta vuonna 1876. Helsingiläisen yliarkkitehti L. Lindqvistin laatimassa luonnoksessa raatihuone oli kolmikerroksinen: ylimmässä kerroksessa oli erilaiset kaupungin hallintotilat, alimmassa kerroksessa oli liiketiloja kaupoiille, joiden tarkoituksena oli korvata tontilla sijainneet Pilaripuodit, sekä keskimmaisessä matalassa välikerroksessa varastotiloja.

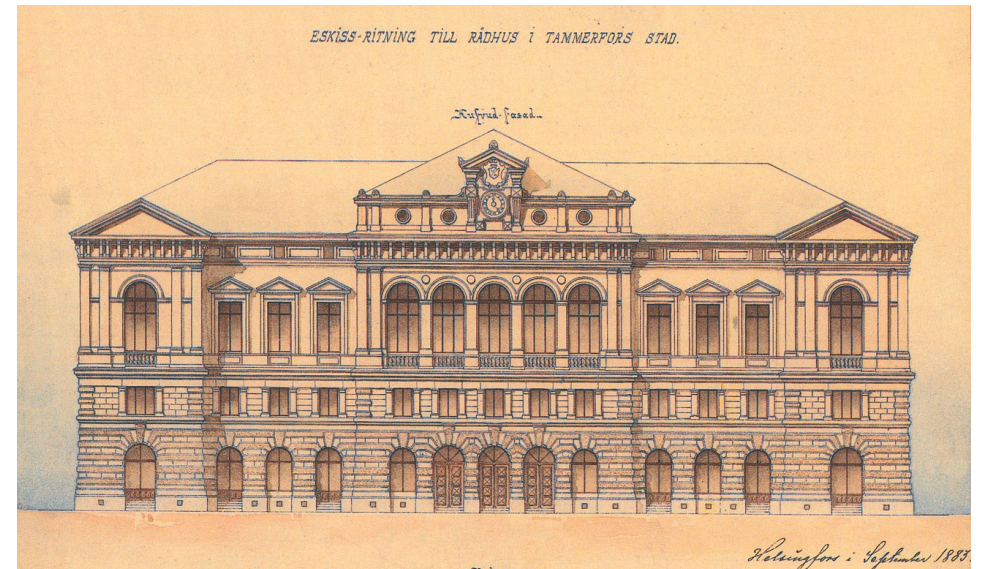
Erinäisten vaiheiden jälkeen hanke kuitenkin kariutui. Todennäköinen syy oli hankkeen kustannukset, jotka olivat huomattavat kaupungin silloisiin tuloihin nähden. Hankkeen alkuperäisen tavoiteajan, eli kaupungin juhlavuoden mentyä ohitse, hankkeen kiireellisyys hetkeksi raukesi. Kasvavan hallinnon tilanpuute oli kuitenkin jatkuva ja uuteen yritykseen ryhdyttiin vuonna 1885, jolloin kaupunginvaltuusto nimitti jälleen komitean asiaa valmis-telemaan.⁶

Vuosien 1885-1886 aikana komitea ja sen eri kokoonpanot käsittelivät kaikkiaan viittä eri-laista ja eri suunnittelijan laatimaa raatihuonesuunnitelmaa. Näistä aluksi vahvimilla oli arkkitehti Th. Deckeriltä tilattu suunnitelma, joka noudatteli Lindqvistin laatiman suunnitelman tilajakoa rakennuksen kerroksissa: ylimpänä hallinnon tilat, katutasossa liiketilat ja keskellä matala välikerros. Suunnitelmasta käytiin vilkasta keskustelua, lähinnä liittyen siihen, onko soveliaista, että rakennuksessa on liiketiloja. Uutena vahvana vaihtoehtona vuonna 1886 esitettiin arkkitehti Georg Schreckin laatima suunnitelma, jossa ei ollut katutason liiketiloja eikä myöskään toista välikerrosta, vaan kahden pääkerroksen kaikki tilat olivat varattu erilaisille hallinnollisille toimintoille. Lisäksi suunnitelman kustannusarvio oli myös edellistä ehdotusta merkittävästi edullisempi. Valtuusto päätti joulukuussa 1886, että rakennushanke etenee Schreckin suunnitelmien pohjalta.

⁴ Rasila 1984 13, 21-22, 738

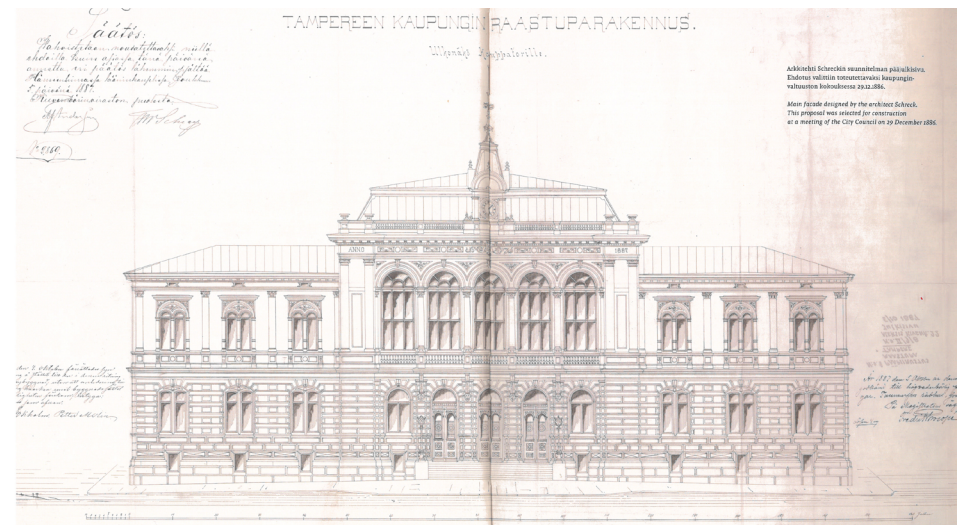
⁵ Kuusanmäki 1983, s. 58.

⁶ Järvelä 2007

Yllä: Theodor Deckerin toteutumaton suunnitelma raatihuoneesta vuodelta 1885. Suunnitelma edustaa hankkeesta esitettyjä kolmikerroksisia ratkaisumalleja, joissa hallintotoiminnot on sijoitettu ylimpään kerrokseen ja katutasossa on liikehuoneistoja. Välikerros on matala ja osoitettu varastotiloiksi. Kuva kirjasta Järvelä 2007, s. 24.

Alla: Georg Schreckin toteutunut suunnitelma raatihuoneesta vuodelta 1886. Suunnitelman keskeisenä erona ja menestystekijänä oli rakennuksen 2-kerroksisuus ja siten pienemmät rakennuskustannukset sekä erityisesti molempien kerrosten tilojen osoittaminen kokonaan hallintotiloiksi. Kuva kirjasta Järvelä 2007, ss. 26-27.

Tampereen raatihuoneen suunnitelmista rakentamiseen

Marraskuussa 1887 Yleisten Rakennusten Ylihallitus teki Schreckin suunnitelmaan joitakin muutoksia ja rakennus alistettiin lääninarkkitehdin valvontaan. Tämän jälkeen valtuusto lopullisesti hyväksyi Georg Schreckin piirustukset ja päätti samalla valita raatihuoneen lämmitysjärjestelmäksi keskuslämmityksen. Alkuperäisissä piirustuksissa huoneisiin oli vielä piirretty tulisijat.⁷

Rakennuksen kustannukset olivat lopulta noin 350 000 markkaa, mikä ylitti reilusti arkkitehdin viimeisimmänkin kustannusarvion 280 000 mk. Alkuperäinen kustannusarvio oli ollut 210 000 mk. Syyksi kustannusten nousuun rakennuskomitea ilmoitti mm. raaka-aineiden hintojen ja palkkojen nousun rakentamisen aikana. Lisäksi merkittävä vaikutus oli sillä, että alkuperäisen kustannusarvion laatimisen jälkeen valtuusto oli päättänyt keskuslämmityksen rakentamisesta tulisijojen asemasta.⁸

Raatihuoneen rakennustyöt aloitettiin perustusten kaivaustöillä syksyllä 1887. Rakentaminen toteutettiin useina osaurakoina. Perustukset suunnitteli arkkitehti Hjorth af Orsnäs, kivisokkelin työstä ja asentamisesta vastasi kivenhakkaaja K. Bergman ja kivet toimitti K. Lindeman. Muuraustyöt teki rakennusmestari K. Lindgren ja rakennuksessa käytetyt tiilet toimitti Hatanpään kartanon omistaja Nils Idman. Kaupungin puolesta rakennustyötä valvoi Tampereen ensimmäinen kaupunginarkkitehti F. L. Calonius. Käytännön rakennustöitä johti rakennusmestari A. Brander.

Raatihuoneen peruskivi muurattiin 27. huhtikuuta 1888. Koolla oli kaupunginvaltuusto ja joukko kaupunkilaisia. Tilaisuudessa puhui valtuuston puheenjohtaja kauppaneuvos Hammarén. Perustuksen alle laitettiin lyijyarkku, jossa olivat tuolloin käytössä olleet metallirahat, Tampereen asemakartta ja historia sekä kaupungin johtavien henkilöiden, raatihuoneen rakennuskomitean ja arkkitehdin nimet. Arkun muurasivat valtuuston puheenjohtaja L. J. Hammarén ja pormestari F. Procopé.⁹

Rakentamista seurattiin kaupunkilaisten ja lehdistön piirissä tarkasti. Rakentaminen, urakoiden saaminen ja rakennukseen liittyvät hankinnat olivat erityisen huomion kohteena. Keskustelua käytiin ulkomaisen työvoiman käytöstä, joka oli tuolloin suuri puheenaihe rakentamisessa.¹⁰

⁷ Järvelä 2007, s. 30

⁸ Järvelä 2007, s. 35

⁹ Järvelä 2007, s. 30

¹⁰ Järvelä 2007, s. 33

Tampereen Vapaapalokunnan 20-vuotisjuhla vuonna 1893. Kuvasta vasemmalta katsottuna VPK:n kalustohuone, kaupunginvankila, ja raatihuoneen ovesta sisäänkäynti poliisilaitokselle. VKA

Raatihuonetta rakennettiin kuumeisella kiireellä, sillä vuokrahuoneistoissa toimivat virastot haluttiin mahdollisimman nopeasti uuteen kotiinsa. Kun virastojen vuokrasopimukset umpeutuivat, raatihuoneen tiloja koetettiin saada valmiiksi tarpeen mukaan.¹¹

Ensimmäisenä uuteen, mutta vielä pahasti keskeneräiseen raatihuoneeseen, sen Kauppakadun puoleiseen alakertaan muutti kesäkuun alussa 1889 rahatoimikamari. Raastuvanoikeus ja maistraatti pääsivät muuttamaan uusiin tiloihinsa elokuun lopulla. Kun raastuvan oikeuden raskaat arkistokaapit tuotiin toiseen kerrokseen asianajajan huoneeseen, ne piti jättää huoneen keskelle, koska seiniä vielä maalattiin. Tämä aiheutti sen, että välikatto notkahti toistakymmentä senttiä.¹²

Valtuusto pääsi ensimmäisen kerran kokoontumaan uudessa raatihuoneessa 8.11.1889. Talon vihkiäisiin oli aikaa tasan kaksi kuukautta. Vuoden 1889 lopulla raatihuoneen rakentamiskomitea luovutti valmiin rakennuksen kaupunginvaltuustolle ja kaupungin käyttöön. Vihkiäisjuhlaa vietettiin 8.1.1890.¹³

¹¹ Järvelä 2007, s. 34

¹² Järvelä 2007, s. 35

¹³ Järvelä 2007, s. 35

Alkuperäinen ulkoasu

Raatihuone edustaa 1800-luvulla rakentamisessa vallinnutta kertaustyyliä uusrenessanssia. 1800-luvun kertaustyyli perustuivat klassistiseen perinteeseen, mm. pylväsjärjestelmiin, symmetriaan ja ornamenttiikkaan, mutta kertaustyylielle tyypillisesti eri elementtien käyttö oli vapautuneempaa, yhdistelevää ja enemmän koristeellisesta kuin tektonista¹⁴. Raatihuoneen ulkoasussa oli nähtävissä selkeät italialaisen renessanssipalatsin vaikutteita: mm. hahmo oli selkeä ja symmetrinen, korniisit ja räystäät leveät ja koristeelliset, julkisivuissa oli kaari-ikkunat ja alaosa oli korostuneen jyrkää, harkkomaisesti koristeltu.

Kaksikerroksisen rakennuksen pääjulkisivu suuntautui Kauppatorin puolelle itään ja oli keskeissymmetrinen. Rakennuksen keskiosa toimi leveänä risaliittina eli muusta rakennusmassasta ulkonevana osana. Lisäksi keskiosa oli muuta rakennusmassaa korkeampi. Korkeat pääovet sijaitsivat keskellä rakennusta ja näihin saavuttiin leveätä graniittiportaikkoa nousten. Keskirisaliitissa pääovien yläpuolella oli parveke sekä juhlasalin suuret ikkunat. Korkeimmalla räystäslinjasta kohosi raatihuoneen kello, joka oli sijoitettu tornimaiseen osaansa. Kellotornin päällä oli näyttävä ja koristeellinen lipputanko.

Julkisivut oli rapatut ja koristeelliset. Julkisivujen yleisväritys oli vaalea, mutta julkisivupinnoissa oli runsaasti pintareliefien vaihtelua, jotka jäsensivät julkisivujen eri osia. Julkisivun alempi osa oli uusrenessanssirakennukselle tyypillisesti rustikoitu eli julkisivuun oli tehty kivi-harkkoja imitoiva pintarappaus. Julkisivupintoja oli jaettu osiin vaakalistoin ja puolipylväin. Puolipylväiden yläosissa oli korinttilaistyylliset kapiteelit. Rakennuksella oli loiva aumakatto, joka oli vaaleaa peltiä. Vesikatolta kohosi kellotornin ja suurten savupiippujen lisäksi pienempiä savupiippuja. Kaikki rakennuksen ikkunat olivat muodoltaan kaari-ikkunoita, lukuunottamatta kellarin ja ullakon pienempiä ikkunaruujuja. Pääjulkisivun ikkunat olivat kapeita kaksoisikkunoita, jotka oli sommiteltu niin, että ikkunaparit vaikuttivat muodostavan yhdessä yhden suuren ikkunan. Rakennuksen pohjois- ja eteläpäädyissä ikkunat olivat suurempia ja ristikarmillisia kaari-ikkunoita. Vanhoissa valokuvissa eteläisissä ikkunoissa näkyy asennettuina valkoiset markiisit.

Julkisivukoristeita oli hillitysti ja koristeina oli käytetty pääasiassa luontoaiheita kuten lehtiä ja kukkia. Ikkunoiden välillä oli korinttilaistyylliset puolipylväät. Parveketta tukevat konsolit oli koristeltu kasviaiheilla ja alaosissa oli kipsiset leijonapäät. Parvekkeen kaiteena oli balusteri-rivistö, joka jatkui aiheena myös parvekkeen viereisille julkisivupinnoille. Länsijulkisivu oli muita julkisivuja vaatimattomampi. Alkuperäisesti länsijulkisivu avautui suuren korttelin sisäpihan puolelle. Julkisivulla ei ollut rustikointia tai julkisivukoristeita.

Myös tummanruskeissa puisissa pääovissa on kaari-ikkunat. Parvekkeen konsolien alaosat on koristettu kipsisillä leijonapäät.

Kaksoisikkunoiden ympärillä on reliefipylväät ja luontoaiheiset koristeet. Ikkunoiden välissä on korinttilaistyylliset puolipylväät.

Raatihuone 1900-luvun alussa. Eteläjulkisivulla on valkoiset markiisit ja katolla kellotornin takana näkyy puhelinlijateline. Rakennuksen edessä hevosia ajureineen. M. L. Carstens 1908. MV

Alkuperäisten sisätilojen käyttäjät ja toiminnot

Tampereen raatihuone oli raatihuoneiden eurooppalaisen demokratiaperinteen mukaan rakennus, jonne oli keskittynyt kaupungin kaikki maallinen valta: päätösvalta, toimeenpanovalta, tuomiovalta ja järjestysvalta¹⁵. Arkkitehti Georg Schreckin suunnitelman työnimenä oli Tampereen raastuparakennus. Tässä muodossa nimen voi löytää myös 1880-luvun sanomalehdissä. Kun Suomessa kunnallisasetuksen uudistuksen myötä valtaa siirtyi maistraatilta kaupungeille alettiin raatihuoneita kutsua kaupungintaloiksi. Tampereella siirryttiin kaupungintalo-nimen käyttöön hieman myöhemmin kuin keskimäärin muualla maassa. Kaupungintalo-nimitys vakiintui 1890-luvulla. Takaisin raatihuone-nimitykseen palattiin vuonna 1962, kun Tampereen kaupunginvaltuusto muutti istuntosalinsa kaupunginkirjastosta takaisin raatihuoneelle.¹⁶

Rakennuksen valmistuttua sinne sijoittuivat raastuvanoikeus ja maistraatti, ja siellä kokoon-tui kaupunginvaltuusto. Tiloihin sijoittui myös rahatoimikamari (myöhemmin kaupungin-hallitus) ja köyhäinhoitohallitus sekä huutokauppakamari, joka tosin joutui tekemään tilaa jo 1891 vastaperustetulle poliisilaitokselle. Alkuun rakennus oli näille toiminnoille tilava ja siksi vapaita tiloja ja huoneita vuokrattiin myös muille toimijoille, mm. pankille, postille ja kauppaliikkeille.¹⁷

Raatihuonerakennuksessa oli sen kahden pääkerroksen lisäksi ullakko- ja kellarikerros. Tilaohjelma perustui uusrenessanssille tyypillisesti keskeissymmetriaan. Keskiosa raken-nuksesta oli leveä ja lähes neliskulmion muotoinen rakennusmassa, jonka pohjois- ja ete-läpuolilla oli matalammat ja kapeammat rakennussiipensä.

Raatihuoneen arkkitehtuuri sovitettiin Kauppatorin laidalle viereisen Hämeenkadun var-rella sijaitsevan kaupunginvankilan ehdoilla. Raatihuoneen kapeat siivet sovitettiin vanki-lan korkeusasemiin ja olemassa oleva vankilarakennus rikkoi hieman uusien tilojen sym-metriaa.

Käytävät ja porrashuoneet olivat sommiteltuna ristin muotoon. Raatihuoneen pääovilta idästä saavuttiin portaita pitkin tilavaan eteishalliin, joka johdatti suoraan pääportaita ylös toiseen kerrokseen. Pääportaan lisäksi rakennuksessa oli suurehkot sekundääriset por-rashuoneet pohjoisessa ja etelässä. Olemassa olevan vankilarakennuksen vaikutuksesta sisäpihalla länsipuolella puolella rakennusta oli kapeat käytävämäiset sisäänvedot, joista päästiin maantasokerroksen ja kellarin kautta edelleen porrashuoneisiin. Ensimmäisessä

¹⁵ Järvelä 2007, s. 63

¹⁶ Järvelä 1990, s. 4

¹⁷ Järvelä 2007, ss. 50-51, 53

kerroksessa kulki suorahko koko rakennuksen läpäisevä käytävälinja pohjois-eteläsuunnassa Kauppakadun sisäänkäynniltä Hämeenkadun sisäänkäynnille.

Toisessa kerroksessa sijaitsi suuri ja näyttävä juhlasali, joka toimi kaupunginvaltuuston istuntosalina sekä kaupungin tärkeimpänä julkisena edustus- ja kokoustilana. Juhlasalin molemmin puolin oli eri kokoisia huonetiloja sijoitettuna pohjois- ja eteläsiipiin. Korkean juhlasalin länsilaidalla oli saliin avonainen parvi ja samassa kerroksessa arkistohuoneet.

Oikeuslaitoksen tilat oli sijoitettu talon toiseen kerrokseen juhlasalin laidoille. Raastuvanoikeudelle varatut neljä huonetta olivat Kauppakadun puolella ja maistraatin kolme huonetta Hämeenkadun puolella.

Raatihuoneen ensimmäisessä kerroksessa olivat rahatoimikamarin, köyhäinhoitohallituksen ja huutokauppakamarin tilat. Kauppakadun puolella olevissa tiloissa rahatoimikamarilla oli aluksi käytössään neljä huonetta. Myös köyhäinhoitohallitus asettui myös Kauppakadun puoleisiin kahteen huoneeseen.¹⁸ Huutokauppakamarin tilat olivat Hämeenkadun puolella. Huutokauppakamari muutti rakennuksesta pois jo parin vuoden päästä ja tilat annettiin samana vuonna 1891 perustetun poliisilaitoksen käyttöön.¹⁹

Ensimmäisen kerroksen eteishalliin ja toisen kerroksen yläaulan kautta kuljettavat tilat keskellä rakennusta jäivät oletettavasti vuokrattaviksi huoneistoiksi tai joustaviksi tiloiksi virastojen käyttöön. Kaikille huoneille ei ole suunnitteluvaiheessa nimetty korvamerkittyä käyttöä.

Raatihuoneen kellarikerroksessa oli kaksi vahtimestarin asuntoa, pesutupa, rengin huone sekä tilat lämmitys- ja ilmanvaihtojärjestelmille.

Juhlasali oli raatihuoneen suurin, juhla- ja kaunein tila kattokruunuineen ja koristemaalauksineen. Se oli kaupunginhallinnon johtajille myös vallankäytön näyttävä vertauskuva, vaikuttavaksi ja arvokkaaksi tarkoitettu, kuten koko talokin. Kaupunginvaltuustolle uuden raati-

¹⁸ Järvelä 2007, s. 51

¹⁹ Järvelä 1990, s. 24

Poistettu selvitystyön verkkojulkaisusta

Raatihuoneen alkuperäinen 2. kerros vuodelta 1887. Tilat nimetty ja väritetty toimintojen mukaan. RAVA

Poistettu selvitystyön verkkojulkaisusta

Raatihuoneen alkuperäinen 1. kerros vuodelta 1887. Tilat nimetty ja väritetty toimintojen mukaan. RAVA

Poistettu selvitystyön verkkajulkaisusta

Raatihuoneen alkuperäinen ulakkokerros eli 3. kerros vuodelta 1887. Tilat nimetty ja väritetty toimintojen mukaan. 1887 RAVA

Poistettu selvitystyön verkkajulkaisusta

Raatihuoneen alkuperäinen kellarikerros vuodelta 1887. Tilat nimetty ja väritetty toimintojen mukaan. RAVA

huoneen merkitsi ensimmäistä vakinaista omaa kokoustilaa sen olemassaolon aikana vuodesta 1875. Tähän mennessä valtuusto oli kokoontunut muun muassa vanhassa raatihuoneessa, kaupungin lukusalissa ja viimeksi pitkätkö aikaa reaalikoulun tiloissa. Uuden raatihuoneen juhlasalista 30-jäseninen kaupunginvaltuusto sai tilavan ja komean kokoustilan.

Sali ei kuitenkaan ollut ainostaan kaupunginvaltuuston käytössä. Juhlasali oli tarkoitettu myös muuhun tapahtumakäyttöön. Tilaa vuokrattiin vilkkaasti erilaisiin tarkoituksiin kokouksista tanssiaisiin. Tilan jatkuva ja monipuolinen käyttö aiheutti kuitenkin monenlaisia ongelmia ja rauhatomuutta. Esimerkiksi valtuuston kokouksissa käytetty kalusto, pöydät ja tuolit, jouduttiin aina siirtämään muiden tilaisuuksien tieltä varastohuoneeseen.²⁰

Tilat olivat aluksi väljät rakennuksen käyttäjille. Taloon otettiinkin heti valmistumisen jälkeen vuokralaisia. Vuonna 1890 toimintansa aloittanut Kansallis-Osakepankki perusti heti sivukonttorin Tampereelle ja pyysi helmikuussa rahatoimikamarilta lupaa vuokrata alakerran konttoritilat raatihuoneen pohjoiselta puolelta, jossa oli toistaiseksi käyttämätöntä tilaa. Tähän suostuttiin ja sopimus tehtiin ensin kolmeksi vuodeksi.²¹ Viiden vuoden päästä 1895 Kansallis-Osakepankki siirtyi raatihuoneesta omaan taloon Kauppakatu 4:ään.²²

Myös kaupungin postikonttori siirrettiin joksikin aikaa vastavalmistuneen raatihuoneen tiloihin. Posti sai käyttöönsä kaksi rahatoimikamaria vastapäätä ollutta huonetta. Talossa riitti aluksi myös muutamille kauppaliikkeille. 1890-luvulla Kauppakadun puoleisista kauppahuoneista maksoivat vuokraa kauppiaat C. F. Juselin, A. Poutiainen ja A. Österman. Poutiainen toimi myös kaupunginvaltuutettuna vuosina 1888-1892.²³

²⁰ Järvelä 1990, s. 39

²¹ Järvelä 1990, s. 20

²² Järvelä 2007, s. 53

²³ Järvelä 2007, s. 53

Kaupungin merkittävimmät puhe-, luento ja esitelmätilaisuudet pidettiin itsesäänselvyytenä raatihuoneella. Samoin se oli suurien kokousten, niin poliittisten kuin epäpoliittistenkin, kokoontumisten pitopaikka. Raatihuone oli 1900-luvun alkupuolella kaupungin keskeisin äänestyspaikka.

Raatihuoneen valmistuttua kaupunginvaltuusto siirsi talon käytännön hoitamisen rahatoimikamarille. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että rahatoimikamari hoiti talon käyttöä koskevat asiat, juhlasalin vuokrauksen, siivouksen ym. Aluksi salin vuokrauksessa omaksuttiin melko tiukka linja. Salia sai vuokrata "yleisiin ja koko maata koskeviin kokouksiin" sekä etupäässä erilaisiin taidetilaisuuksiin: "taidellisiin soitannoihin ja laulannoihin".

Kaupungin merkittävimmät konsertit järjestettiin juhlasalissa, tunnetuimpia vierailijoita olivat muun muassa Jean Sibelius ja Robert Kajanus. Myös näytelytilana juhlasalista tuli suosittu ja paljon käytetty. Juhlasali oli Tampereen taideyhdistyksen näyttelykäytössä 1902-1906. Konserttien ja taidenäyttelyiden lisäksi juhlasalissa järjestettiin mm. kukka-, käsityö-, puhdetyö- ja monia erilaisia myyntinäyttelyitä. Siellä järjestettiin myös arpajaisia, messuja, tanssikursseja, iltamia ja mitä erilaisimpia juhlia.

Juhlasalin vuokraus tai luovuttaminen eri tarkoituksiin aiheutti toisinaan vilkkaitakin keskusteluja. Tilaisuuksien taso pyrittiin pitämään korkeana ja mahdollisimman taiteellisena. Epäroitiin antaa salia tilaisuuksiin, joiden ohjelmassa oli tanssia, koska pelättiin lattian vahingoittuvan. Jopa kansankonserttien järjestäminen koettiin liian rahvaanomaisena, mutta koska talon flyygeli oli ostettu anniskeluyhtiön eli viinan myynnistä saaduilla tuloilla, annettiin periksi. Vuonna 1904 laadittiin juhlasalin vuokrausta koskevat säännöt. Niissä määriteltiin ja hinnoiteltiin eri tilaisuudet. Erityisiä vaikeuksia aiheutti ajoittain arpajaisien järjestäminen, ilmeisesti niihin liittyvän alkoholin tarjoilun vuoksi.²⁴

²⁴ Järvelä 1990, s. 42-45

Raatihuoneen juhlasali toimi myös historiallisesti Tampereen ensimmäisenä elokuvateatterina vuonna 1899. Juhlasalissa vieraili maaliskuun alussa 1899 helsinkiläinen valokuvaaja K. E. Ståhlberg käyttämään uutta kinematografi-nimistä keksintöä. Ohjelma koostui kymmenestä filmistä.²⁵

²⁵ Järvelä 2007, s. 56

J. V. Snellmanin 100-vuotisjuhlan kunniaksi järjestettiin Tampereella vuonna 1906 suuri kansanjuhla. Raatihuoneen juhla-arkkitehtuurin oli suunnitellut arkkitehti Birger Federley. (Järvinen 1990 s. 42). VKA

Sisätilojen arkkitehtuuri ja kalustus

Sisätilat olivat uusrenessanssirakennukselle tyypillisesti kauttaaltaan koristeelliset, mutta erityisesti eteisaulan, pääportaan ja juhlasalin koristeellisuus oli nostettu äärimmilleen. Koristeellisuus ulottui maalausten lisäksi rakenteellisiin muotoihin seinissä ja katoissa. Arkkitehtonisia tyylejä oli yhdistelty useilta eri aikakaudelta.

Sekä juhlasalissa että sisääntulon eteisaulassa oli kasettikatto, joka otti muotonsa rakennuksen kantavista pilari-palkkirakenteista. Myös muissa huonetiloissa sisäkatto oli kasettimainen ja reunoiltaan muotoiltu. Kasetteja oli koristeltu hammastuksilla, konsoleilla, aaltolistoilla ja kymoilla eli lehtiaiheisilla koristelistoilla. Esimerkiksi juhlasalin kasettikatossa oli hammaslistat ja eteisaulan kasettikattoa kiersivät joonialaiset kymat. Kasettien keskellä valaisimien kohdalla oli pyöreät kattorosetit.

Juhlasalin keskellä oli rakennuksen suurin kattorosetti ja pronssinen kristallikatokruunu. Tämän pohjois- ja eteläpuolella oli myös paikat kattovalaisimille rosetteineen. Salin seinillä oli kahdeksan pronssista kristalliseinäkruunua. Sähkövaloon oli varauduttu jo alkuperäisessä rakennuksessa, vaikka käytännössä sähkö saatiin rakennukseen vasta puolentoista käyttövuoden jälkeen. Hankitut kristallikruunut toimivat alkuun kynttilöillä, kunnes valonlähteet korvattiin hehkulampuilla.²⁶

Kolmannen kerroksen parvelta oli näkymä juhlasaliin holvikaarten läpi. Juhlasalin reunamilla puolipylväät olivat tyyliltään niin sanotut kompositapylväät, joissa yhdistyi tyylillisesti sekä joonialainen että korinttilainen koristelu. Pääportaan seinillä oli puolestaan korinttilaiset puolipylväät.

Eteisaulassa sijaitsivat rakennuksen ainoat pilarit, jotka olivat pyöreät ja tyyliltään korinttilaiset. Aulan sivuseinillä oli puolestaan suorakulmaiset ja yksinkertaiset, pienillä kohoruusuilla koristellut puolipylväät.

Juhlasalin pohjois- ja eteläpäädyissä ovien yläpuolella oli konsolein kannatellut kaarevat frontonit. Salin pidemmällä länsisivulla ovien yläpuoliset frontonit olivat puolestaan päätykolmiomaiset. Seinien yläosissa oli puolipallon muotoiset syvennykset, eräänlaiset nissit, joden alla oli koristeelliset konsolit.

Lattiapinnat sisätiloissa vaihtelivat tilojen mukaan. Eteisaulassa oli värikäs keraaminen laattalattia ja juhlasalissa tammiparketti. Porrashuoneissa askelmat olivat

²⁶ Järvelä 2007, s. 34

harmaata kiveä, jossa oli paikoitellen myös fossiileita. Huoneistoissa lattiapinnat oli vanhoista valokuvista päätellen päällystetty koristeellisella kokolattiamatolla tai linoleumilla.

Tampereen Sanomissa 8.5. 1889 kerrottiin, että raatihuoneen toisen kerroksen maalaustyöt sai tehdäkseen turkulainen koristemaalausliike S. Koskinen ja alakeran maalaustyöt tamperelainen maalari J. Widbom. Aamulehti puolestaan kirjoitti tyytymättömyytensä kesäkuussa 1889 siitä, että Raatihuoneen kalustoa ja irtaimistoa tilattiin Ruotsista tukholmalaiselta kauppaliike Joseph Lejalta.²⁷

Tilaus Joseph Lejan kauppaliikkeeltä olikin suuri. Sieltä raatihuoneeseen hankittiin lähes kaikki rakennuksen sisustamiseen tarvittava kalusto; tuolit, valaisimet, sohvut, verhot, kyntteliköt ja muita sisustustarvikkeita. Pelkästään juhlasaliin ti-

²⁷ Järvelä 2007, s. 33

lattiin 250 wieniläistuolia, 36 tuolia (valtuutetuille), joista puheenjohtajan tuoli vaakunalla koristeltuna, 12 bankettisohvaa, 5 isoa poimuverhoa, 5 rullaverhoa ja valaisimet.

Kotimaisia hankintoja tehtiin ainakin Pietarsaaresta, josta ostettiin parilliset ulko- ja sisäovet. Helsinkiläiseltä toiminimeltä Ångsnickeri & Glashandel Rich Heimberger tilattiin juhlasalin tammiparketti. Muuten rakentaminen toteutettiin yläkerran koristemaalauksia lukuun ottamatta paikallisin voimin.²⁸

²⁸ Järvelä 2007, s. 34

Eteisaulassa on alkuperäinen mosaiikkilattia, kasettikatto sekä korinttilaiset pylväät. Vasemmalla kuvassa näkyvien nykyisten vaatenaulakoiden puolelle on avattu leveät kulkuaukot 1960-luvulla.

Koristemaalaukset

Koristemaalari Salomo Wuorio oli Suomen tunnetuin ja arvostetuin koristemaalari 1890-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Hän aloitti oppipoikana ja kisällinä Helsingissä, opiskeli myös Taideteollisuusyhdistyksen veistokoulussa. Wuorio haki lisäoppia Tukholmasta, jossa hän työskenteli koristemaalari Carl Grabowin ateljeessa koristemaalauspuolella. Hän opiskeli Tukholmassa iltaisin paikallisessa teknisessä oppilaitoksessa.

Grabow lähetti Wuorion Poriin johtamaan Porin teatterin sisätilojen maalaustöitä vuonna 1884. Wuorio palasi pysyvästi Suomeen ja toimi vuosina 1887-1889 työnjohtajana turkulaisen maalarimestari Samuel Koskisen liikkeessä. Tähän ajanjaksoon Koskisen palveluksessa kuuluvat mm. Wuorion johdolla tehdyt maalaustyöt Tampereen raatihuoneessa 1889 ja Valtionarkistossa 1889-1890.

Vuonna 1890-1891 Wuorio miehineen teki myös osittain Säätytalon ja kokonaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran sekä Porvoon kaupungintalon koristemaalaukset. Nämä hän teki jo oman yrityksensä nimissä, sillä tammikuussa 1890 hän oli perustanut Helsinkiin oman toiminimen Maalaamo S. Wuorio. Wuoriosta kehittyi nopeasti alansa tunnetuin ja taitavin yrittäjä Suomessa. Hänen toiminimensä sai useimmat merkittävät koristemaalaukset Helsingissä ja muuallakin Suomessa.²⁹

Tampereelta raatihuoneen koristelun jälkeen Wuorio siirtyi Helsinkiin rakenteilla olevan Valtionarkiston koristelutyöhön. Hän perusti oman maalausliikkeen Helsinkiin vuonna 1890. Myös monien muiden julkisten rakennusten kuten Säätytalon, Ateneumin ja Porvoon kaupungintalon koristemaalaukset ovat Wuorion käsialaa.³⁰ Myös esimerkiksi Tampereen Kauppakadulle vuonna 1903 valmistunut Yhdyspankin talo, joka tunnetaan nykyisin Yo-talona, sai myös sisätiloihinsa Wuorion koristemaalaukset.

Wuorion koristemaalaukset ovat tärkeä osa raatihuoneen sisustusta. Tampereen raatihuoneen sisätilojen maalauksista saisi laadittua kokonaan oman tutkimuksensa. Tässä rakennushistoriaselvityksessä on keskitytty maalausten pääpiirteisiin.

Raatihuoneen koristemaalaukset toteutettiin vuonna 1889 kevästä alkusyksyyn, jolloin osa virastoista oli jo muuttanut taloon. Maalaustöitä johti Salomo Wuorio, joka vielä tuolloin oli turkulaisen maalausliike S. Koskisen palveluksessa. Wuorion

Juhlasalin koristemaalauksia katto- ja seinäpinnoissa.

²⁹ Järvelä 2007, s. 43

³⁰ Järvelä 1990, s. 20

johtamaan kahdeksan miehen maalausryhmään kuuluivat mm. maalarimestari Juho Lahtinen ja kaksi Heinäsen veljestä. Rakennustöitä johtanut kaupunginarkkitehti Caloni-
us antoi lausunnon Wuorion johtaman ryhmän työstä:

*"Koristemaalari Salomo Wuorio, joka on suorittanut kaikki maalaustyöt Raatihuoneem-
me yläkerrassa sekä porrashallissa ja portaikossa, ei ole vain osoittanut omaavansa ky-
kyä, vaan myös mainiota makua värisommittelussa ynnä intoa ja huolellisuutta."*

1800-luvun lopun suomalaisissa uusrenessanssi rakennuksissa seinämaalausten aiheet kopioitiin suoraan ulkomailta tuotetuista mallikirjoista. Kuvia kopioitiin, mutta mittasuhteita ja väriä muuttamalla saatiin aikaan vaihtelevia kokonaisuuksia. Maalauskoristelun kautta viestitettiin myös tilojen välisiä arvoeroja. Arvokkaimmat tilat koristeltiin runsaimmin, ja vähäisemmät tilat vaatimattomammin tai jätettiin koristelematta. Edustava ja koristeellinen porraskäytävä oli merkki rakennuksen korkeasta statuksesta.³¹

Raatihuoneen koristemaalauksen aihepiirit ihmis-, eläin- ja kasviaiheineen ovat rikkaat ja mielikuvituksellisen monipuoliset. Monien uusrenessanssirakennusten maalausten tyylin ja aihepiirin taustana on 1700-luvun Pompeijin ja Herculaneumin löytöjen jälkeen valmistunut antiikin ja renessanssin vaikutus. Tämä näkyy myös Wuorion töissä. Monet hänen käyttämänsä hahmot, kuviot ja symbolit löytyvät Pompeijin seinämaalauksista. Tähän kuvakieleen liittyvä mm. seiniä kiertävä friisi erilaisine aiheineen sekä puttojen käyttö symboleina. Nämä aiheet kuuluvat raatihuoneenkin koristeluun. Esimerkiksi pääportaikossa ja ylätasanteella on kymmenen puttoa, jotka kuvaavat eri ammatteja.

Wuorion koristamissa rakennuksissa on monia yhteisiä piirteitä. Esim. Tampereen raatihuoneen ja Valtionarkiston kattokoristelussa on samanlainen jaottelu ja joidenkin hahmojen samankaltaisuus on nähtävissä. Wuorion maalausten kuvakielen tulkinta on vaikeata. Hänen symbolinsa ovat usein tavanomaisesta poikkeavia ja hänen tiedetään ottaneen aiheita suoraan myös saksalaisista ja ranskalaisista mallikirjoista.³²

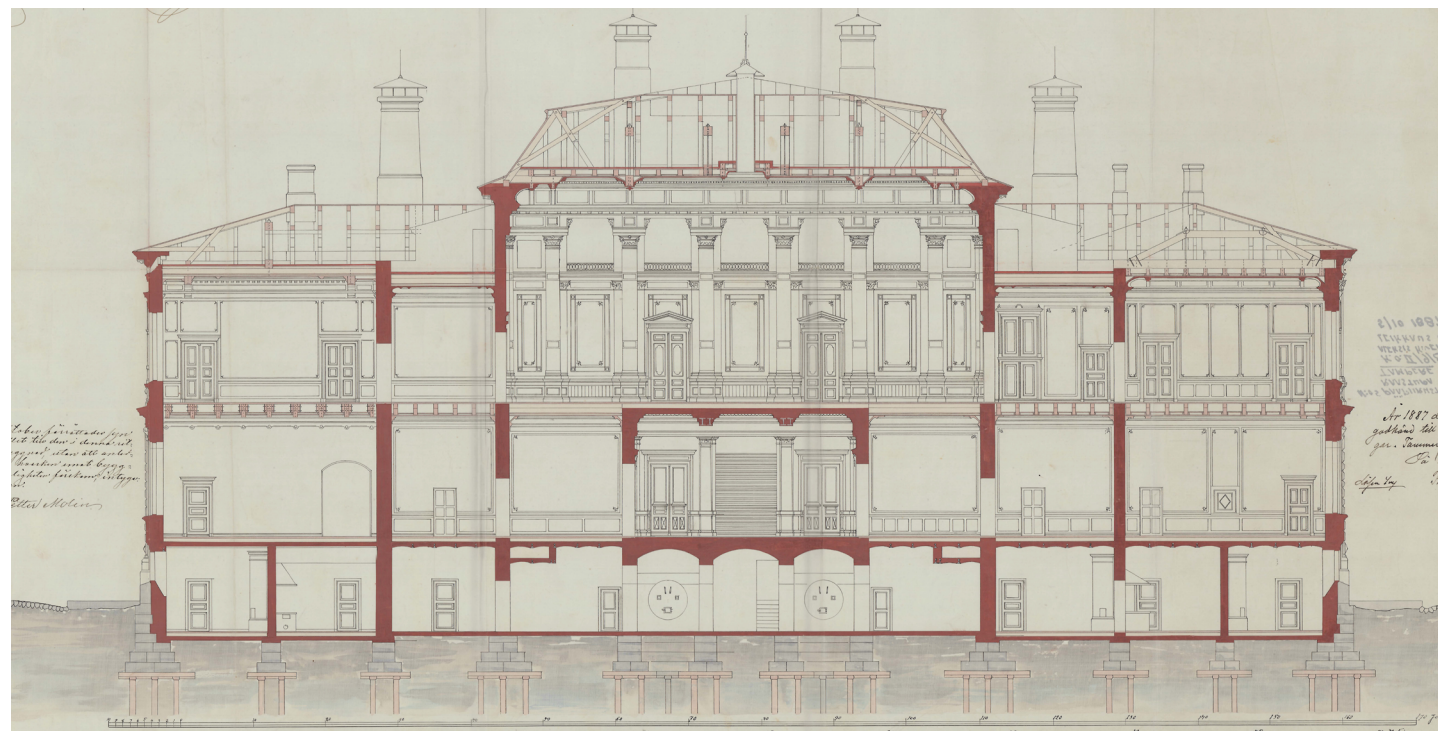
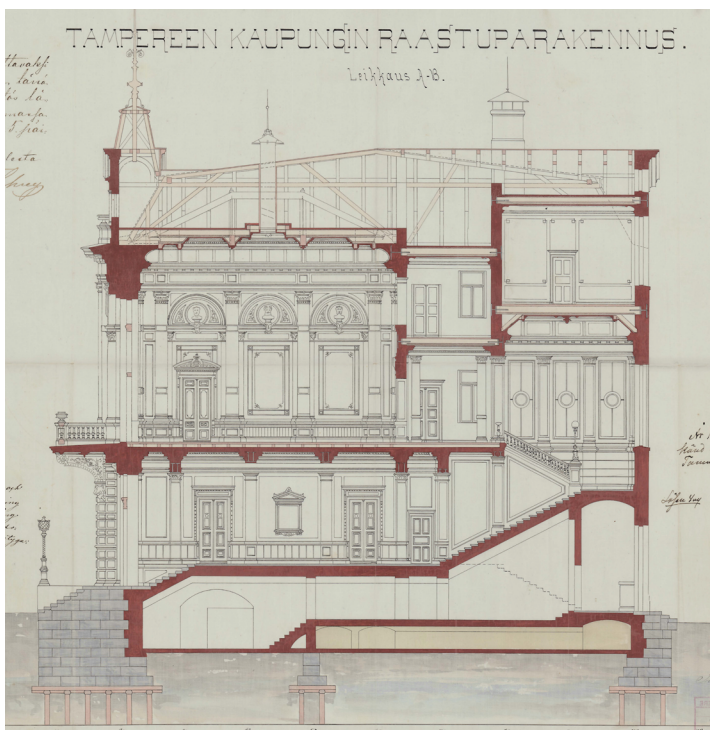
Tampereen raatihuoneella itse kaupunkiin liittyviä koristemaalauksia löytyy niin pääportaasta kuin juhlasalistakin. Pääportaan seinillä on mukana Tampereen vaakuna ja juhlasalissa sininen Tampereen raatihuoneeseen viittaava "TR"-symboli.

Pääportaikon koristemaalauksia katto- ja seinäpinnoissa. Väreinä pääosin lämpimät maanläheiset sävyt (kuten punaruskea, beige, okra, keltainen, kulta) on yhdistetty kylmiin sinisiin sävyihin (tumma ja vaalea sininen).

³¹ Järvelä 2007, s. 41

³² Järvelä 1990, s. 18-20

→ → Leikkaus A-B. Georg Schreck syyskuu 1887. RAVA

→ → Leikkaus C-D. 1887. RAVA

Rakenteet ja talotekniikka

Rakennuksen runko tehtiin tiilestä muuraamalla. Tontin eteläosassa sijainneen ja vuonna 1876 rakennetun kaupunginvankilan ulkoseinää käytettiin myös raatihuoneen seinänä. Välipohjat tehtiin sekä puusta että betonista. Portaat tehtiin betonisina alemmissa kerroksissa (kellarista 2. kerrokseen) ja ylempänä puusta. Yläpohja oli puurakenteinen ja vesikatto saumattua peltiä. Julkisivut rapattiin ja sokkeli verhoiltiin graniitilla. Rakennuksen perustukset tehtiin puupaaluista, jotka juntattiin käsivoimin syvälle maahan.

Rakennukseen tehtiin keskuslämmitys ja painovoimainen ilmanvaihtojärjestelmä, joiden toimintaa ohjattiin kellarikerroksesta. Keskellä rakennusta pääaulan alapuolella oli puuvarasto, jonka molemmilla puolilla pannuhuoneet. Höyrypannuista johdettiin lämmintä ilmaa ylempiin kerroksiin. Höyrylämmitysjärjestelmän lisäksi kellarikerroksessa oli muutama tulisija kellarikerroksen pohjois- ja eteläpuolilla.

Sähkövalaistus oli mukana jo alkuperäisissä suunnitelmissa, mutta sähkövalot saatiin asennettua raatihuoneeseen puolitoista vuotta rakennuksen käyttöönoton jälkeen.³³

Poistettu selvitystyön verkkojulkaisusta

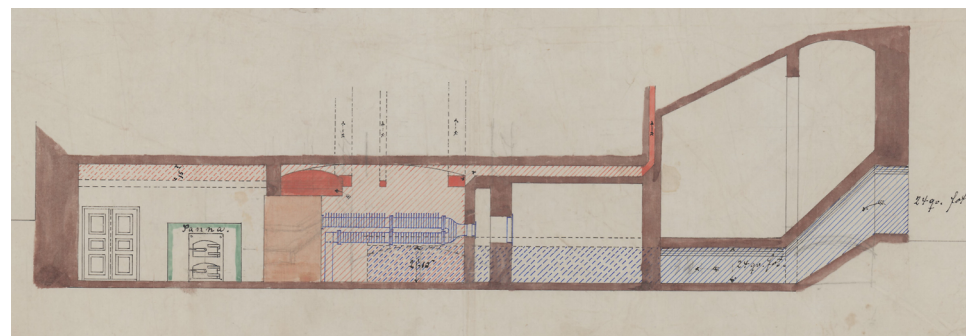
1. kerroksen pohjapiirustus, leikkauskohdat vahvistettuna väreillä kuvan päälle. Georg Schreck syyskuu 1887. TKA

Poistettu selvitystyön verkkojulkaisusta

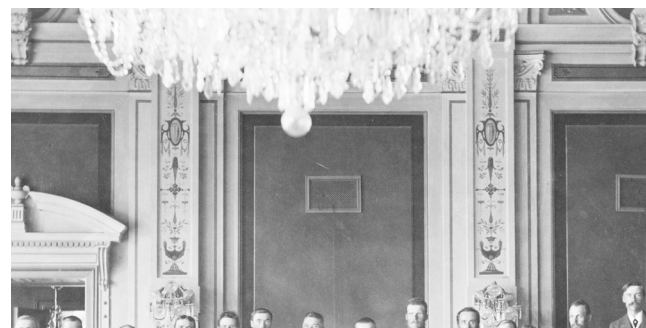
Kellarikerroksen pohjapiirustus, johon merkitty lämmitys ja ilmastointi suunnitelma. *Wärmelednings och Wentilations projekt till Rådhusbyggnaden i Tammerfors. Plan af källaren. Leikkaus a-b korostettu. TKA*

Poistettu selvitystyön verkkojulkaisusta

Raatihuone. 2 krs:n pohjapiirustus, johon merkitty lämmitys- ja ilmanvaihtosuunnitelma. *Wärmelednings och Wentilations projekt till Rådhusbyggnaden i Tammerfors. Plan af 2:dra våningen. TKA*

→ → *Leikkaus a-b. Pannuhuoneen sekä lämmitys- ja ilmastointijärjestelmän poikkileikkaus. Wärmelednings och Wentilations projekt till Rådhusbyggnaden i Tammerfors. Genamskärning vid A-B. TKA*

→ *Ilmaluukut juhlasalissa vuonna 1912. VKA*

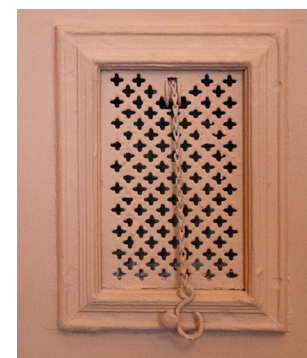
Ainoa rakennuksessa säilynyt uunin luukku kellarikerroksessa 038a

→ *Ilmaluukku 2. kerroksessa. Richard Thulé 1906. VKA*

→ *Ilmaluukku maistraatissa. Richard Thulé 1914-1918. VKA*

Säilynyt ilmanvaihtoluukku tilassa 302a

Raatihuoneiden aktiivinen rakennusaika

Suomessa rakennettiin 1800-luvun lopulla merkittävä määrä uusia raatihuoneita. Taustalla oli mm. kunnallisasetuksen uudistus vuonna 1875, jossa hallinnon pääpaino siirrettiin maistraatilta kaupunginvaltuustolle ja rahatoimikamarille³⁴. Myös kaupunkien yleiseen kasvuun ja yhteiskunnalliseen kehitykseen liittyi hallinnon kehittämisen tarpeita ja siten hallinnon kasvua.

Raatihuoneiden rakentamisella on jo pitkä perinne Euroopassa ja myös Suomessa keskiajalta asti. Niissä on kokoontunut perinteisesti raastuvanoikeus ja maistraatti. Edellä mainitun kunnallisasetuksen uudistuksen myötä valtaa siirtyi maistraatilta kaupungeille, joten raatihuoneiden uusi nimitys 1800-luvun lopulta asti olikin usein kaupungintalo. Pitkän raatihuoneperinteen ansiosta rakennuksia kutsuttiin kuitenkin edelleen usein myös raatihuoneiksi.

Uusia kaupungintalo- tai raatihuonehankkeita käynnistettiin Suomessa juuri vuoden 1875 aikana. Seuraavina vuosina valmistui raatihuoneita tai kaupungintaloja kivirakenteisina mm. seuraaviin kaupunkeihin: Vaasa (1883), Kuopio (1885), Hämeenlinna (1885) ja Jyväskylä (1899). Puurakenteisia 1-2-kerroksisia rakennuksia rakennettiin puolestaan pienempiin kaupunkeihin, kuten: Naantali (1886), Tornio (1889), (Sortavala 1885) ja Pietarsaari (1875).³⁵

Tilaohjelmaltaan eri kaupunkien rakennukset olivat hyvin samankaltaisia, rungo muodostivat komea juhlasali, valtuuston ja raastuvan istuntosalit, rahatoimikamarin ja muiden virkailijoiden työhuoneet. Usein rakennuksiin sisältyi myös muita toimintoja, joista kaupungit olivat vastuussa tai joiden erillisiltä rakennushankkeilta haluttiin välttää sijoittamalla ne samaan rakennukseen. Siten tilaohjelmaan kuului usein ruiskuhuone, poliisilaitos, huutokauppakamari, tulli, ravintola tai kansakirjasto.³⁶

1800-luvun jälkimmäinen puoli on arkkitehtuurin tyylihistoriassa kertaustyylien aikaa. Raatihuoneiden ja kaupungintalojen tyyliessä on nähtävissä useita kertaustyylejä, mm. uusrenessanssia, uusgotiikka ja jopa uusbarokkia. Aikakaudelle oli tyypillistä vapaa ja luova arkkitehtonisten elementtien yhdistely ilman tiukasti rajoittavia tyylikaavoja sekä koristeellisuus, ornamenttiikka.³⁷

³⁴ Lilius 1983, s. 183.

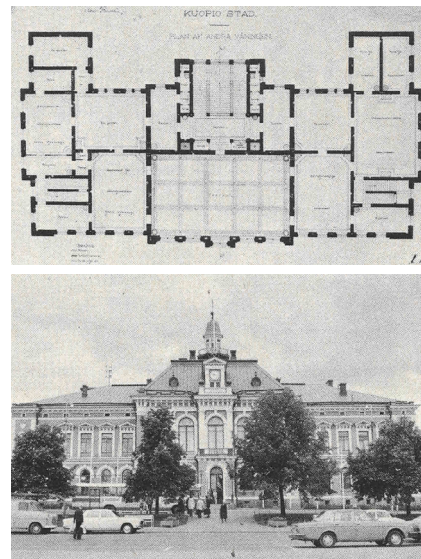
³⁵ Lilius 1983, ss. 183-184.

³⁶ Lilius 1983, s. 187.

³⁷ Lilius 1983, s. 181.

Vaasan kaupungintalon juhlasali. Kuva kirjasta Lilius 1983, s. 186

Kuopion kaupungintalo. Pohjapiirustus pääkerroksesta, valokuvat pääjulkisivusta ja juhlasalista. Kuvat kirjasta Lilius 1983, s. 184-185

Tyylilajien kirjo on nähtävissä myös Tampereelle laadituissa raatihuoneen eri luonnoksissa. Esimerkiksi vahvoilla ollut Theodor Deckerin kolmikerroksinen raatihuoneluonnos oli vahvasti klassismin muotokieleen perustuva, kun taas toteutukseen edennyt Georg Schreckin suunnitelma on enemmän uusrenessanssi-tyylinen, joskin melko hillitysti, verrattuna 1800-luvun lopun runsaasti koristeltuihin uusrenessanssin suomalaisiin verrokkikohteisiin.

Arkkitehti Georg Schreck

Georg Wilhelm Ismael Schreck (1859-1925) valmistui Helsingin Polyteknillisestä opistosta arkkitehdiksi vuonna 1882. Vuosina 1885-1886 hän opiskeli Saksassa, Ranskassa ja Italiassa valtion stipendiaattina. Opintomatkat olivat tärkeitä, sillä kuva-aineistoa rakennustaiteesta ei ollut tuolloin paljoa saatavilla. Suomeen palattuaan 27-vuotiaana Schreck sai nimityksen toimintansa aloittavan Tampereen teollisuuskoulun rakennusosaston ammattiaineitten lehtoriksi. Myöhemmin hän toimi myös koulun johtajana.³⁸

Koulutoimensa ohella Schreck suunnitteli lähes 30 vuoden ajan niin asuin- ja tehdasrakennuksia kuin julkisia rakennuksia. Parhaiten hänet tunnetaan Raatihuoneen (1890) ja useiden muiden uusrenessanssirakennusten arkkitehtina. Näihin töihin kuuluvat mm. Tampellan juhlatalo eli nykyinen Komediateatteri (1898), Johanneksen koulu (1898), Lielahden kartano (1893) sekä Tullikamari ja pakkahuone (1901). Puretuista Schreckin uusrenessanssirakennuksista mainittakoon Kuninkaankatu 18:ssa sijainnut Rikalan talo (1887-1972) sekä Satamakatu 3:ssa sijainnut Saarnijoen talona ja Lundstedtin talona tunnettu asuinrakennus (1890-1956).³⁹

Raatihuoneen rakentamisen jälkeen Schreck suunnitteli useita rakennuksia Finlaysonin tehdasalueelle ja ne valmistuivat vuoden 1891 paikkeilla. Useimmat näistä on jo purettu (TR 8, 32 ja 33), mutta TR 31 eli Uusi Kehräämö, jota on kutsuttu sijaintinsa vuoksi myös Puutarhatehtaaksi, on edelleen olemassa. Puuvillatehtaankadun varrella olevista asuinrakennuksista mainittakoon Barkerin talo, jonka suunnitteli E. J. Wennerqvist Finlaysonin tehtaan teknillisen johtajan John Barkerin asunnoksi jo vuonna 1937. Rakennusta laajennettiin vuonna 1888 Georg Schreckin piirustusten mukaan, jolloin rakennusta jatkettiin itään päin ja julkisivu muutettiin. Rakennus sijaitsee Puuvillatehtaankatu 5:ssä, Schreckin suunnittelemaa toista taloa vastapäätä.

Schreckin yhä jäljellä olevista jugend-rakennuksista mainittakoon Tammelan koulu (1911) ja veli Karl Hjalmar Schreckille rakennettu Schreckin talo (1901). Schreck

³⁸ Koskela 2017

³⁹ Liuttunen & Toivola 2018

Georg Schreck työnsä ääressä. Tapola 2011

Tampereen teollisuuskoulun opettajat ja oppilaat vuonna 1889. Eturivissä kolmas vasemmalta Georg Schreck. Tapola 2011

suunnitteli myös tyyllillisesti jugendia ja gotikkaa yhdistelevän Vilppulan kirkon (1912), Pälkäneen kirkon tornin (1896), Teiskon Aunessillan (1899) ja Ahvenanmerellä Suomen ja Ruotsin rajalla sijaitsevan Märketin majakan (1885), jonka vaikeisiin rakennustöihin hän osallistui itse rakennusmestareiden kieltäytyttyä urakasta. Omalle perheelleen Schreck suunnitteli kesäpaikaksi ensin Varalan huvilan Pyynikille ja myöhemmin puujugendia edustavan Pohtolan huvilan Ylöjärvelle.⁴⁰

Schreck oli yksi laajaa rakennus- ja urakointitoimintaa harjoittaneen Tampereen Rakennuskonttorin perustajista vuonna 1888. Liike nimettiin myöhemmin Otr Oy:ksi. Schreck Liene suunnitellut useimmat Rakennuskonttorin toteuttamat rakennushankkeet. Yksi niistä oli Itäiselläkadulla (Aleksis Kiven katu) sijainneet Kangashallit (1902), jotka paremmin tunnetaan Kylmähallien nimellä. Huomattavin Schreckin piirtämistä jugend-rakennuksista oli vuonna 1914 valmistunut Rakennuskonttorin oma liiketalo, joka on merkittävä erityisesti teräsbetonirunkonsa vuoksi. Kyseinen Otran talo jäikin Schreckin viimeiseksi työksi arkkitehtina - sen jälkeen hän keskittyi kauppaliikeytoimintaan.⁴¹

Schreck avioitui kesällä 1893 Anna Katarina Forsmanin kanssa. Anna Schreck oli perustamassa Tampereen Varalaan aluksi vain naisille tarkoitettua liikuntakeskusta, joka on yhä toiminnassa sekä miesten ja naisten urheilupaikkana. Pariskunta sai kuusi lasta, joista kolme kuoli varhain.⁴²

Schreckin sukupuusta löytyy useampia tunnettuja rakennusalan ammattilaisia. Georg Schreckin veli Theodor Schreck (1866-1923) toimi Finlaysonin tehtaiden rakennusmestarina 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alusta lähtien hän oli itsenäinen urakoitsija. Theodor Schreckin poika Harry Wilhelm Schreck (1904-2006) toimi puolestaan arkkitehtina ja hän suunnitteli lukuisia rakennuksia Tampereelle, esimerkiksi Pyynikin uimahallin (1957).

40 Tapola 2011

41 Liuttunen & Toivola 2018

42 Koskela 2017

Tampereen edustavin uusrenessanssirakennus on Georg Schreckin suunnittelema raatihuone.

Georg Schreckin suunnittelema ja vuonna 1901 valmistunut tullikamari ja pakkahuone

Georg Schreckin suunnittelema Rikalan talo (Kuninkaankatu 18), nykyisin rakennus purettu. VKA

Saarnijoen talo huhtikuussa 1958 hieman ennen purkamistaan. Martti L. Laitinen VKA / Liittunen & Toivola 2018

Georg Schreckin suunnittelemat kansallisromanttiset Kylmähallit toimivat basaarimaisena myyntipaikkana Keskustorilla osoitteessa Aleksis Kiven katu 26 vuoteen 1964 saakka. E.M. Staf 1951, VKA

Lukuisat toimijat rakennuksessa 1890-luvulta 1900-luvun alkuun

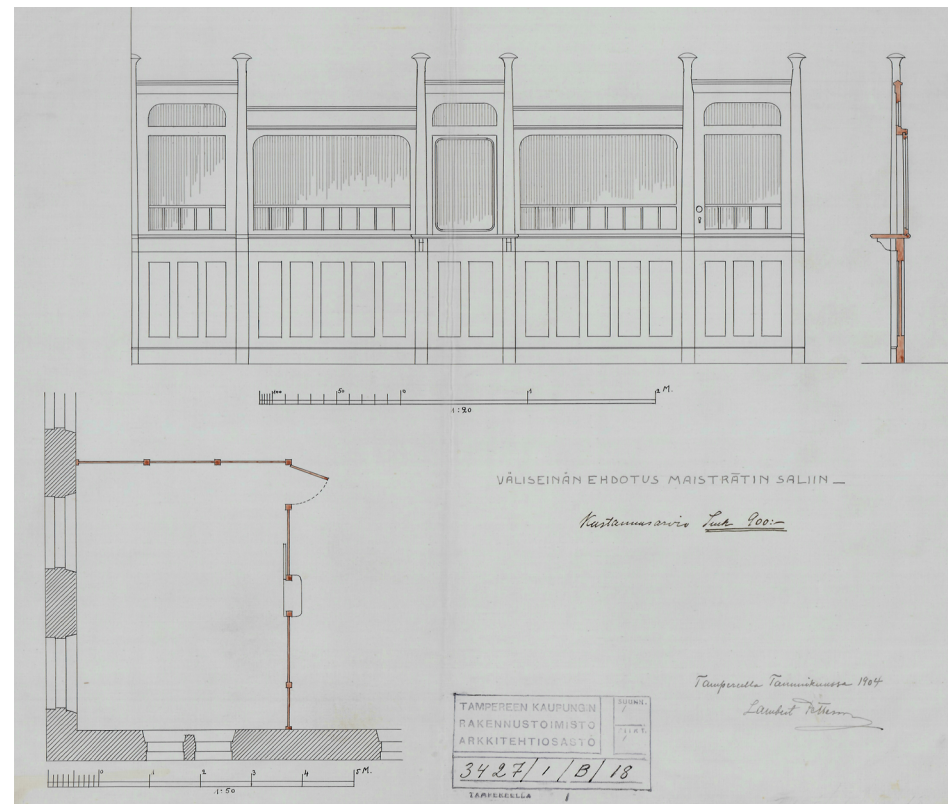
Raatihuone oli valmis, mutta kellotornista puuttui kello vielä vuonna 1893. Pormestari Procopé huolestui kaupunkilaisten myöhästelystä heidän asioidessaan talossa ja se haittasi oikeuslaitoksen täsmällistä toimintaa. Koska kirkon tapulissa oleva kello oli jo pitkään ollut rikki, ei torilla ollut julkista ajannäyttäjää. Siksi Procopé kirjoitti asiasta kirjeen kaupunginvaltuustolle, joka päätti 26.3.1893 hankkia raatihuoneeseen "lyöpäkellon". Kello asennettiin paikalle vielä samana vuonna.⁴³

Raatihuone on ollut monien merkittävien poliittisten tapahtumien näyttämönä, mukaan luettuna suurlakko ja punainen julistus vuonna 1905. Kaikki tapahtumat eivät ole jättäneet rakennukseen jälkiä, ja tässä selvityksessä on keskitytty rakennuksessa näkyviin historiallisiin kerroksiin ja muutoksiin. Esimerkiksi vuoden 1905 suurlakosta on jäänyt muistoksi ainoastaan vuonna 1955 asennettu muistolaatta, jonka asennuksesta on kerrottu 1950-luvun muutostöiden yhteydessä.

Raatihuone oli pääosin oikeuslaitoksen hallussa ja sitä mukaa kun sen tilantarve kasvoi, saivat muut virastot vähitellen väistyä. Aluksi tilavalta tuntunut talo, johon mahtuivat kaikki kaupungin virastot, alkoi käydä kuitenkin ahtaaksi melko nopeasti. Rakennus ei tarjonnut enää riittäviä tiloja kasvavan kaupungin mukana kasvavan hallinnon synnyttämille uusille virastoille. Ne oli etsittävä muualta ja yleensä ne vuokrattiin yksityisiltä.

Raatihuoneessa oli ahdasta jo vuonna 1907. Kunnalliskertomuksessa kerrottiin: *"Niin ovat Vaivashoitohallituksen, Rahatoimikonttorin, Raastuvanoikeuden ja maistraatin odotushuoneet, jos Maistraatin odotushuoneesta voi puhua sen virkaa kun toimittaa pieni eteissuoja, vetoiset ja niin ahtaat, että yleisön ollessa hiukankin runsaslukuinen suuri osa siitä saa seistä odottamassa portailla ja porraskäytävässä"*. Tilojen jakamiseen etsittiin ratkaisuja, esimerkiksi Tampereen kaupunginarkistosta löytyy Lambert Pettersonin piirros maistraatin tilaan sijoitetusta matalasta väliseinäratkaisusta vuodelta 1904.

Ensimmäisenä virastona raatihuoneesta väistyi huutokauppakamari, jonka tilalle eteläiseen huoneistoon tuli jo vuonna 1891 perustettu poliisilaitos. Poliisilaitoksen haltuun tuli osa raatihuoneen alakerran Hämeenkadun puoleisista tiloista. Poliisilaitoksen putka järjestettiin alakertaan. Valtuuston arkistoa jouduttiin ensin säilyttämään rahatoimikamarin holveissa, kunnes kamari tarvitsi tilan itselleen. Sen jälkeen arkistoholvi tehtiin vahtimestarin asuntoon kellariin.⁴⁴

Väliseinäehdotus maistraatin saliin (eli tähän aikaan 2. kerroksen eteläiseen saliin). Lambert Petterson 1904. TKA

⁴³ Järvelä 1990, s. 34

⁴⁴ Järvelä 2007, s. 83

Kesäkuun alusta 1903 sai vaivaishoitohallitus huoneiston kaupungintalosta, josta taas kaupunginpalvelijain konttori siirtyi hallitalon toiseen kerrokseen⁴⁵. Köyhäinhoitohallitus ja Kauppakadun puoleista alakertaa hallinnut rahatoimikamari muutti vuonna 1914 Molinin taloon torin pohjoislaidalle⁴⁶. Kamarilta vapautuneisiin tiloihin alakertaan sijoitettiin majoituslautakunta ja valtuuston kanslia, jonka entisiin tiloihin muutti taksoitustoimisto.⁴⁷

Myös poliisilaitos tarvitsi jatkuvasti lisätilaa. Aluksi se pystyi laajenemaan saman tontin muihin rakennuksiin: Hämeenkadun puolella vanhaan VPK:n kalustorakennukseen ja Kauppakadun puolella se sai ajan mittaan käyttöönsä entisen Kaupunginhotellin tilat, johon rakennettiin vielä yksi lisäkerros. Näissä tiloissa poliisilaitos toimi oman talon valmistumiseen saakka Hatanpään valtatie varteen vuonna 1963.⁴⁸

Tampereen kaupunginarkistosta ja rakennusvalvonnasta löytyy suunnitelmat kellarin uunin muutostyöstä vuodelta 1891. Suunnitelmat on allekirjoittanut Tampereen kaupunginarkkitehti Lambert Petterson. Muutos kohdistui pesutupaan länsipuolella kellaria. Tulisija siirrettiin keskelle tilaa ja tilaa jaettiin pienemmiksi kiviseinillä.

Vuodelta 1892 löytyy lisäksi Lamber Pettersonin värillinen muutospiirros. Piirroksessa on rakennettu uusi tulisija ja ohuet väliseinät 1. kerrokseen eteläpäätyyn maistraatin huoneeseen.

Raatihuonerakennukseen toteutettiin jo ensimmäisten vuosien ajan muutos- ja kunnostustöitä, joista ei ole jäänyt arkistoihin juurikaan merkintöjä. Tampereen rahatoimikamarin vuosikertomuksista löytyy muutamia pieniä mainintoja rakennusta koskevista päätöksistä. Esimerkiksi raatihuonerakennuksen juhlasaliin ja virkahuoneisiin toteutettiin tarpeelliset tilkkimis- ja maalaustyöt jo vuonna 1894⁴⁹. Maininta löytyy myös raatihuoneen ulkopuolisesta maalausurakasta joka toteutettiin öljyvärillä ja annettiin toteutettavaksi G. A. Ekbergille. 27.6.1901. Myös helmikuun 7. päivänä 1901 rahatoimikamari päätti kaupunginarkkitehdin esityksestä antaa tarkastaa kaupungintalon lämmitys- ja ilmanvaihtolaitokset, jotka varsinkin ilmanvaihdon suhteen eivät olleet tyydyttävässä kunnossa.⁵⁰

Lisäksi rahatoimikamarin vuoden 1900 kirjanpitoa koskevissa tiedoissa mainitaan, että kaupungintaloon toteutettiin vuoden aikana sangen paljon korjauksia, mutta tarkempaa kuvausta korjaustöistä ei ole⁵¹. Samoin rahatoimikamarin vuoden 1902 kirjanpidossa näkyy, että kaupungintalon korjauksiin on myönnetty rahaa, mutta kuvausta korjaustöistä ei ole.

45 Tampereen Rahatoimikamarin vuosikertomus 1903, TKA

46 Järvelä 1990, s. 36

47 Järvelä 2007, s. 83

48 Järvelä 2007, s. 52

49 Tampereen Rahatoimikamarin vuosikertomus 1894, TKA

50 Tampereen Rahatoimikamarin vuosikertomus 1901, TKA

51 Rahatoimikamarin vuoden 1900 kirjanpäättöstä koskevia tiedonantoja, TKA

Poistettu selvitystyön verkkojulkaisusta

Uunin muutos kaupungintalossa. Lambert Petterson 28.7.1891. RAVA

Poistettu selvitystyön verkkojulkaisusta

Tulisijan muutos kaupungintaloon. Lambert Petterson 1892. RAVA

Muutostyöt ensimmäisen maailmansodan aikana 1914-1918

Vaikka raatihuoneen tilanpuute alkoi ahdistaa virastoja jo vuosisadan alkupuolella, oli tilanteita, joissa tilaa oli pakko tehdä. Niihin kuuluivat venäläisten sotilasosastojen mittavat tilantarpeet kaupungissa ensimmäisen maailmansodan aikana. Vaikka tänne majoittuville sotilasosastoille oli rakennettu kasarmit Kalevantien pohjoispuolelle, he tarvitsivat käyttöönsä lukuisia muita tiloja erilaisiin tarpeisiin. Raatihuoneellakin oli joksikin aikaa sopeuduttava sotaväen vaatimuksiin ja vuosina 1915-1916 talon Kauppakadun puoleiseen alakertaan oli sijoitettu venäläisten kenttäpostikonttori ja joitakin kansliatiloja.⁵²

Tampereen kaupunginarkistosta löytyy Lambert Pettersonin piirustus "Ehdotus kaupungitalolla tehtävistä muutoksista". Suunnitelmassa ensimmäisen kerroksen pohjoispäätyyn, nykyiseen huoneeseen 113, on rakennettu väliseinä. Myös nykyistä tilaa 118 on jaettu väliseinällä, mutta muuten pohjapiirroksessa näkyvät tilat ovat alkuperäisen tilaohjelman mukaiset. Tilat toimivat tuolloin taksoitusvalmistelukunnan, majoituskanslian sekä valtuuston kokous-, toimisto- ja arkistohuoneina.

Tältä ajalta raatihuoneeseen toteutetuista muutoksista löytyy vähän tietoja. Tampereen kaupunginarkistosta löytyneistä pöytäkirjoista vuosilta 1914-1915 löytyy kuitenkin keskustelua suunnitelmista tehdä lisätilaa raatihuoneen eteläosassa sijaitsevalle maistraatille ja poliisilaitokselle. Ehdotuksena on purkaa sisäporras kerrosten välillä, mikä toisi kerrokseen lisätilaa. Pöytäkirjassa mainittu ja rakennuskonttorin tekemiä laajennusehdotuksia ja lokakuulle 1914 päivättyä kaupunginarkkitehdin laatimaa ehdotusta ei arkistoista löytynyt, mutta kaupunginarkistosta löytyy kirjallinen kuvaus, kustannusarvio sekä kaupunginvaltuuston hyväksymä päätös suunnitelmista: *"Poliisikamarin ja Maistraatin väliset portaat tulisivat näin muodoin poistettaviksi ja porrashuoneesta saataisiin Poliisikamarin osoitetoimistolle lisähuone sekä Maistraatin odotushuoneeseen lisäystä niin, että se suurenisi 40 m² suuruiseksi, jota paitsi tämän järjestelyn kautta saataisiin tilaa erinäisille säiliöille ja parempi yhtenäisyys Maistraatin muuten hajallaan olevaan huoneistoon. Pääsisäänkäynti Maistraattiin tulisi ehdotuksen mukaan suurista portaista."*⁵³

Poistettu selvitystyön verkkojulkaisusta

Ehdotus kaupungitalolla tehtävistä muutoksista. Lambert Petterson lokakuu 1914. TKA

⁵² Järvelä 2007, s. 53-54

⁵³ Tampereen kaupunginvaltuusto 1.6.1915 210 §, TKA

Sisällissodan vauriot 1918

Venäjän vallankumousvuosi 1917 oli levoton myös Suomessa, jossa mielialat ja tunnelmat eri yhteiskuntaluokkien kesken kiristyivät äärimmilleen. Tämä ilmeni mm. lukuisina lakkoina. Tilannetta pahensi maassa vallitseva taloudellinen lama ja elintarvikepula.

Vuoden 1917 lopulla levottomuudet Tampereella huipentuivat ulkotyöväen palkkavaatimuksesta johtuneisiin välikohtauksiin, joiden tuloksena vimmastunut väkijoukko tunkeutui kaupunginvaltuuston kokoushuoneeseen ja vangitsi valtuuston omaan kokoustilaansa moneksi tunniksi. Tämä tapahtui kahdesti valtuuston joulukuun kokousten yhteydessä 4.12. ja 8.12.1917. Samankaltaisia tapahtumia sattui myös monessa muussa kaupungissa loppuvuodesta 1917.

Keväällä 1918 valkoisen ja punaisen Suomen välisen sodan ratkaisi taistelu Tampereesta. Kaupunki oli punaisten tärkein ja vahvin tukikohta, jonne oli muuttanut paikallisosastoja myös muualta. Viimeisen epävirallisen kokouksen punaisten valtaamassa kaupungissa valtuusto piti 2. helmikuuta 1918. Sen jälkeen raatihuone otettiin punakaartin haltuun, osittain majoitus-tiloiksi, osittain punaisten perustamien virastojen ja laitosten käyttöön. Maaliskuun alussa maistraatin tiloissa kokoontui vallankumousoikeus.

Raatihuone säilyi tärkeänä tukikohtana sodan loppuun saakka. Rakennus piti puoliaan sitkeästi ja antautui keskustan rakennuksista viimeisenä 5. huhtikuuta 1918 sen jälkeen, kun se oli täysin piirretty ja sitä uhkaava tykki oli tuotu verkatehtaan eteen.⁵⁴

Raatihuoneen kellari toimi punaisten käyttämänä vankilana ja sodan lopulla taisteluja pakenneiden siviilien suojapaikkana. Taistelujen päättyessä kellarista vapautui noin 250 siviiliä.⁵⁵

Raatihuoneessa oli paljon vaurioita. Ikkunat ja valaisimet olivat pirstaleina. Kalusteita ja esineistöä oli särkynyt joka huoneessa, kaikki seinät ja katot olivat pääosin maalattava uudelleen. Juhlasalissa korjattiin seiniä, kattoa, kalustoa ja muun muassa kaikki ikkunaverhot oli uusittava. Rakennuksen ulkoseinissä oli kiväärien ja konekiväärien luodeista syntyneitä reikiä. Ulkoseiniä oli korjattava joka puolelta. Pääjulkisivu keskustorille ja Hämeenkadun puoleinen julkisivu saivat uuden maalin.⁵⁶

Rakennuksen tuhot saatiin kuitenkin korjattua melko nopeasti ja kaupunginvaltuusto kokoontui istuntohuoneessaan jo toukokuussa 1918. Suomen uudeksi lipuksi vahvistettu siniristilippu nostettiin ensimmäisen kerran raatihuoneen lipputankoon kesäkuun 18. päivänä 1918. Heinäkuussa 1919 suomi sai ensimmäisen presidenttinsä K. J. Ståhlbergin joka vieraili puolen vuoden virkakautensa jälkeen myös Tampereella raatihuoneella.⁵⁷

⁵⁴ Järvelä 1990, s. 50-51

⁵⁵ Järvelä 2007, s. 73

⁵⁶ Järvelä 2007, s. 80

⁵⁷ Järvelä 1990, s. 50-51

Keskustori ja raatihuone taisteluiden jälkeen 6.4.1918. VKA

Vangittuja punaisia Keskustorilla. Eino Antero Bergius 6.4.1918. VKA

→ Yläaula 201 vuoden 1918 taisteluiden jälkeen. VKA

→ Juhlasali vuoden 1918 taisteluiden jälkeen. VKA

→ Yläaula vuonna 2025

Sisällissodan taisteluiden jälkiä on edelleen nähtävissä raatihuoneella: Pääsisäänkäynnin graniittiportaissa on lukuisia aseiden aiheuttamia jälkiä ja puuttuvia paloja.

Poistettu selvitystyön verkkajulkaisusta

Muutokset kellarikerroksessa. Bertel Strömmer helmikuu 1919. TKA

Poistettu selvitystyön verkkajulkaisusta

Muutokset 1.kerroksessa. Bertel Strömmer 7.12.1918. TKA

Poistettu selvitystyön verkkajulkaisusta

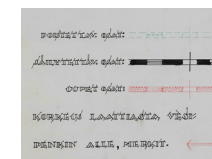
Muutokset 2.kerroksessa. Bertel Strömmer 7.12.1918. TKA

Muutostyöt vuonna 1919

Vuonna 1919 toteutettiin muutostöitä raatihuoneen korttelissa sijaitseviin poliisin käytössä oleviin rakennuksiin Bertel Strömmerin suunnitelmien mukaan. Muutokset kohdistuivat ensisijaisesti raatihuoneen viereisissä rakennuksissa sijaitseviin poliisilaitoksen ja vankilan tiloihin, mutta muutostöitä tehtiin myös raatihuoneeseen.⁵⁸

Kellarikerroksen piirustuksiin oli merkitty purettavaksi monia väliseiniä rakennuksen keskiosasta kylmien raitisilmakammioiden sekä puille ja höyrypannuille varattujen tilojen kohdalta. Myöhempien vuosikymmenten pohjapiirustusten perusteella merkittyjä purkutöitä ei lopulta toteutettu näin laajalti, mitä piirustuksiin oli vuonna 1919 merkitty. Piirustuksiin oli lisäksi merkitty uusittavaksi kellarissa kaksi läntistä ikkunaa ja läntiselle sisäpihalle johdettava pieni sisäporras uusittiin. Ainakin porras näkyy mukana piirustuksissa myöhempien vuosikymmenten aikana, joten tämä on todennäköisesti toteutettu.

Ensimmäisessä kerroksessa muutokset kohdistuivat eteläiseen pätyyn. Väliseiniä purettiin ja kaupunginvankilan puolelle avattiin uusi sisäänkäynti suoraan porrashuoneesta. Wc-tiloja rakennettiin lisää. Tilat oli osoitettu ylikonstaapelille ja poliiseille. Näiden rakenteiden osalta on hyvin vaikea todentaa toteutettiin muutostöitä. Esimerkiksi kassaholvin puretut seinät näkyvät purettuina pohjapiirroksissa 1950-luvulle asti, mutta 1960-luvun pohjapiirroksissa seinät ilmestyvät takaisin pohjapiirroksiin olemassa olevina rakenteina. Myös 2. kerrokseen on piirretty muutostöiksi kulku raastuvanoikeuden odotushuoneeseen, raatihuoneen pohjoispuolelle. Puolestaan tästä kerrosta ylempänä ullakolla sijainnut kulkuaukko peitettiin, ja tämä muutostyö ainakin mitä todennäköisimmin toteutettiin.

Selite muutospiirosten väreistä. TKA

⁵⁸ Tampereen kaupungin maistraatin siviiliasian pöytäkirja 26.4.1919, RAVA

1920-luku: Valtaosa vallanpitäjistä muuttaa rakennuksesta pois

1920-luvulle tultaessa kaupunginvaltuusto koki juhlasalin epämukavaksi kokoustilaksi. Juhlasalia moitittiin talvella kylmäksi ja vetoiseksi, ja lisäksi arvosteltiin huonoa kuuluvuutta salissa. Juhlasalin ahkeran käytön vuoksi aiheutuvaa jatkuvaa valtuuston käyttämien kalusteiden siirtämistä pidettiin myös hankalana. Siksi alettiin 1920-luvun alkupuolella etsiä valtuustolle sopivampaa kokoustilaa. Sellainen löytyikin Tammerkosken laidalle valmistuvasta kirjastotalosta, jonne valtuusto muutti vuonna 1925.

Frenckellin tehdasalueen siirryttyä kaupungin omistukseen vuonna 1928 kunnostettiin vanhaan konttorirakennukseen tiloja myös kaupungin virastoille. Frenckelille siirtyivät vuonna 1929 kunnallishallinnon uudistuksen mukana tuomat kaupunginhallitus, kaupunginkanslia ja rahatoimisto. Myös kaupungin ensimmäisen kaupunginjohtajan virasto sijoitettiin Frenckelille. Kunnallispormestarin ja oikeuspormestarin virastoivat jäivät edelleen raatihuoneeseen.⁵⁹

Tampereen kaupunginarkistosta löytyy pohjapiirros 3. kerroksessa eli parvikerroksessa taksoitustoimistohuoneiston järjestämiseksi vuodelta 1922. Kyseistä ehdotusta ei todennäköisesti koskaan toteutettu. Lisäksi Tampereen rakennusvalvonnasta löytyy vuodelta 1923 piirustus, jossa kellariin on piirretty kaksi tilapäistä keskuslämmityksen kattilauunia. Muutoksesta löytyy myös kirjallinen maistraatin päätös. Todennäköisesti uunit toteutettiin, mutta ne olivat vain väliaikaiset.

Sisätiloissa tehtiin mitä todennäköisemmin myös muita muutostöitä 1920-luvulla, joista ei ole jäänyt arkistoihin dokumentteja. Esimerkiksi vertaillen 1. kerroksen pohjapiirroksia 1920- ja 1930-luvuilta voi huomata, että pohjoispäädyn huoneisiin on tehty tilamuutoksia sulkemalla alkuperäisiä oviaukkoja ja avaamalla uusia. Löydetyt muutokset on merkitty tämän selvitystyön ajoituskaavioihin.

Lisäksi tarkasteltaessa sisävalokuvia 1910-luvulta ja 1920-luvulle (vuosilta 1918 ja 1925), ovat juhlasalin seinillä sijainneet lämpöluukut poistettu. Tampereen kaupunginarkistosta löytyneissä kaupunginarkkitehdin vuosikertomuksista löytyikin maininta, että kaupungintalon 30 vuotta vanhat lämmityslaitteet alkoivat 1920-luvun alussa osoittaa niin silmiinpistävää rappeutumista, puhumattakaan polttoainetta kuluttavista rakenteellisista vioista, että arkkitehtiosasto katsoi välttämättömäksi uudistaa laitteet kattiloista yksittäisiin radiaattoreihin.⁶⁰ Uusimistyö toteutettiin kesällä 1924 ja sen toteutti A/B Radiator O/Y.⁶¹

⁵⁹ Järvelä 2007, s. 84

⁶⁰ Kaupunginarkkitehdin vuosikertomus 1923, s. 44

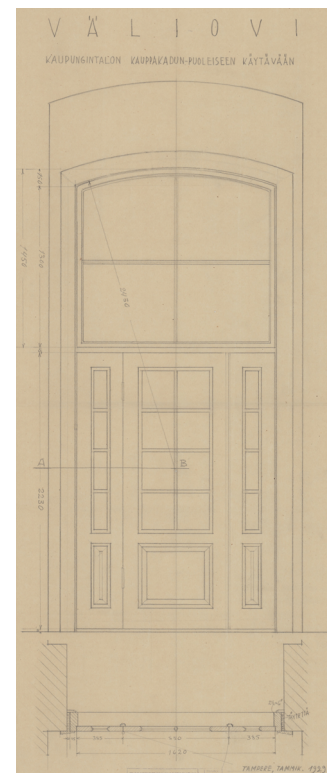
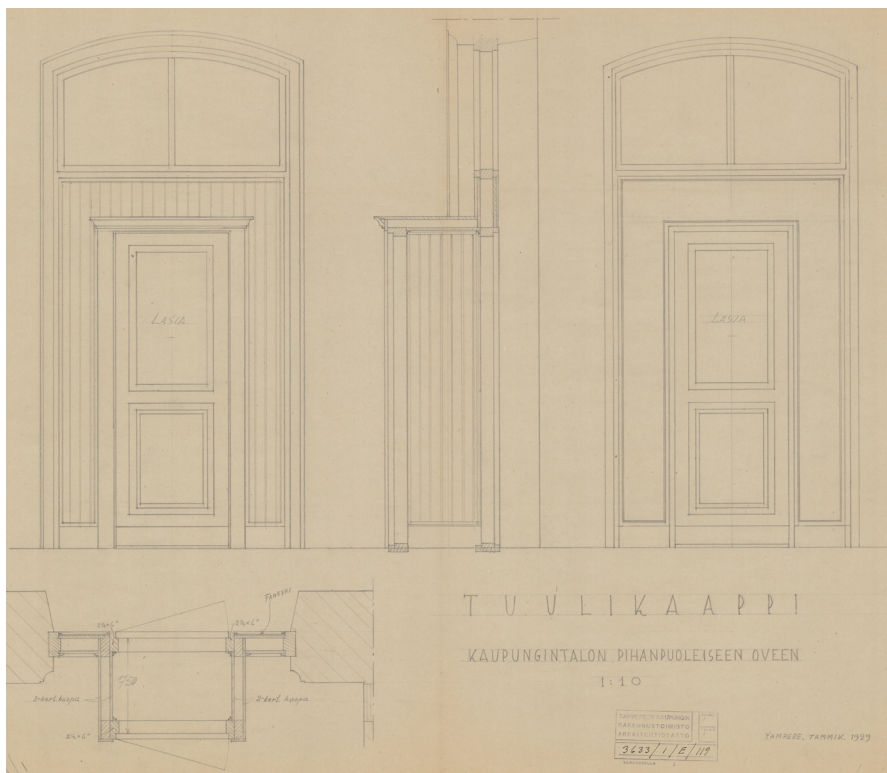
⁶¹ Kaupunginarkkitehdin vuosikertomus 1924, s. 44

Poistettu selvitystyön verkkojulkaisusta

Raatihuoneen 3. kerros. Ehdotus taksoitustoimistohuoneiston järjestämisestä kaupungintalolle. Ehdotusta ei todennäköisesti toteutettu. Tampereen kaupungin rakennuskonttori. Arkkitehtiosasto. 1922. TKA

Poistettu selvitystyön verkkojulkaisusta

Tulisijapiirustus tontille no 8/II Tampereella. Uunit on lisätty raatihuoneen kellari-kerroksen pohjoispuolelle. Todennäköisesti uunit toteutettiin, mutta ne olivat vain väliaikaiset. Tampereen kaupungin rakennuskonttori. Arkkitehtiosasto. 1923. RAVA

Tuulikaappi. Kaupungintalon pihanpuoleiseen oveen. Tuulikaappi edestä. Leikkaus sivusta ja poikittain. Tampereen kaupungin rakennustoimisto arkkitehtiosasto. Tammikuu 1929 TKA.

Tampereen kaupunginarkistosta löytyy myös tammikuulta 1929 ovipiirustuksia raatihuoneelle. Vuonna 1929 rakennettiin Kauppakadun puoleisen sisäänkäynnin käytävään 1. kerrokseen väliovi. Lisäksi pihanpuoleiseen oveen rakennuksen länsipuolelle rakennettiin tuulikaappi. Kyseiset suunnitelmat toteutettiin ja ovet ikkunoihin ovat edelleen olemassa rakennuksessa. Arkistosta löytyy myös Eetu Murroksen vuonna 1929 piirtämä "parvekehuoneen" porraskaiteen piirros, jonka tarkemmasta sijainnista tai toteutuksesta ei ole tietoa. Todennäköisesti kyseessä on parvikerroksessa nykyiseen tilaan 303 johtava sisäporras.

Väliovi kaupungintalon Kauppakadun-puoleiseen käytävään. Ovi edestä sekä poikkileikkaus. Tampereen kaupungin rakennustoimisto arkkitehtiosasto. Tammikuu 1929. TKA. Kyseinen ovi ikkunoihin on edelleen olemassa raatihuoneella.

1. kerrokseen 1920-luvulla rakennetut tuulikaapin ovet on siirretty nykyisin kerrosta ylemmäksi 2. kerrokseen pohjoisen sisäportaan eli B-portaan sekä hissien välille.

1930-luku: Keskuskäymälän rakentaminen

Uusrenessanssityylin edustajana Tampereen raatihuone joutui 1930-luvulta lähtien vaaravyöhykkeeseen, joka kohtasi kaikkia tämän tyyliuuntauksen rakennuksia Suomessa. Uusi arkkitehtoninen tyyliuunta, funktionalismi, alkoi yleistymään arkkitehtuurin parissa. Edeltäneitä koristeellisia rakennuksia, 1800-luvulla vallinneita kertaustyyliä ja jugend-arkkitehtuuria, halveksuttiin ja tämä johti monien vanhojen rakennusten purkamiseen tai vähintään ehdotuksiin purkamisesta. Eräs osoitus Tampereen raatihuoneen kärsimästä alennustilasta tähän aikaan on myös sen Kauppakadun puoleisten kellaritilojen muuttaminen uudeksi keskuskäymäläksi 1930-luvun alussa.⁶²

Kaupungin terveyshoitolautakunta oli jo 1920-luvun puolivälissä huolissaan siitä, ettei kaupungin keskustassa ollut yhtäkään käymälää. Määräraha hankkeeseen varattiin vuonna 1929, mutta paikasta päättäminen oli vaikeaa.

⁶² Järvelä 1990, s. 54

Muutokset kellarikerroksessa. Keskuskäymälän sisäänkäyntien rakentaminen pohjoiseen Kauppakadulle ja leikkaus A-B eteläpäädyssä sijainneesta asunnosta. Bertel Strömmer helmikuu 1931. RAVA

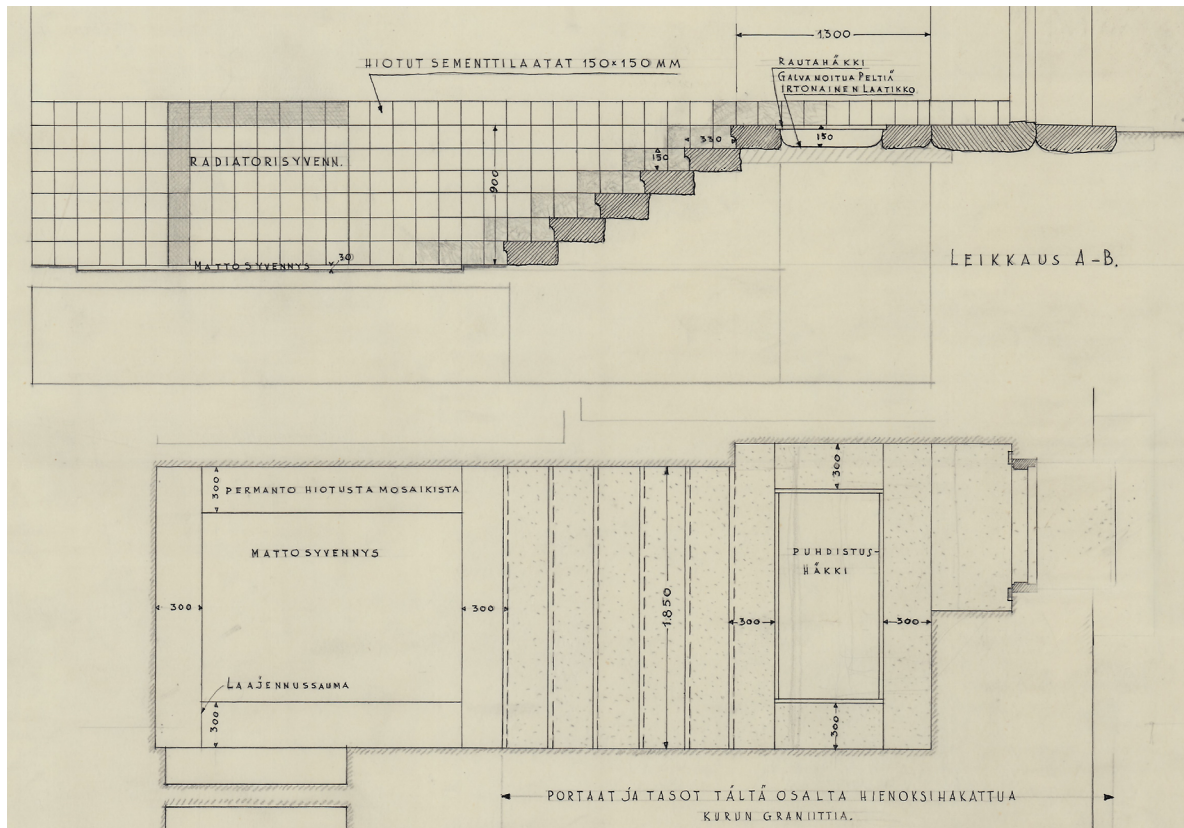
Kaupungin arkkitehtiosasto oli löytänyt viisi mahdollista vaihtoehtoa, joista kahdessa käymälä sijoitettaisiin raatihuoneen alakertaan - Toisessa Hämeenkadun ja toisessa Kauppakadun puolelle. Arkkitehtiosasto ja terveydenhoitolautakunta ehdottivat keskuskäymälän paikaksi Keskustorille sijoittuvaa vaihtoehtoa, mutta raatihuoneesta viisi vuotta aikaisemmin pois muuttanut kaupunginvaltuusto teki toisenlaisen päätöksen. Vilkaan keskustelun tuloksena se päätti keskuskäymälän paikaksi raatihuoneen pohjoispuolen alakerran.

Valintaa perusteltiin sillä, että käymälä olisi tällä sijainnilla mahdollisimman vähän häiriöksi ja se olisi halvin toteuttaa. Raatihuoneen kellarin muutostyöt keskuskäymäläksi valmistuivat vuonna 1931.⁶³

⁶³ Järvelä 2007, s. 85

Muutospirustus Tampereen kaupungintaloon. Pohjapiirros kellarikerroksesta. Bertel Strömmer helmikuu 1931. TKA

Keskuskäymälän pohjapiirustus ja leikkaus sisäänkäynnin kohdalta. Tampereen kaupungin rakennustoimisto arkkitehtiosasto 1931. TKA

Käymälää koskevissa muutostöissä Kauppakadulle avattiin uudet sisäänkäynnit olemassa olevien alkuperäisten ikkunoiden paikalle. Naisten puolelle kuljettiin läntisemmästä ja miesten puolelle itäisemmästä ulko-ovesta. Sisäänkäynnille tehtiin graniittiportaavat ja keskelle tiloja sijoitettiin paikka kassalle. Seinille kaakeloitiin 15 x 15 cm sementtilaattaa.

Hämeenkadun puoleiseen päähän tehtiin samalla muutostöitä kellarissa sijainneeseen talonmiehen asuinhuoneistoon, johon kuului kolme huonetta, alkovikeittiö, eteinen ja wc-tilat. Samaan kerrokseen raatihuoneen länsipuolelle järjestettiin vielä pesutupa ja ravintolan keittiö.⁶⁴

⁶⁴ Tampereen kaupungin maistraatin siviiliasian pöytäkirja 20.5.1931, RAVA

Vuonna 2025 toteutetuissa sisäilmakorjauksissa kantavien seinien alapohjaliittymiä tiivistettiin. Seinäpinnan alta löytyi sattumalta 1930-luvulla keskuskäymälän sisääkäynnille rakennettuja mustia sementtilaattoja. Laatat otettiin korjauksissa esille graniittiportaatan kohdalta.

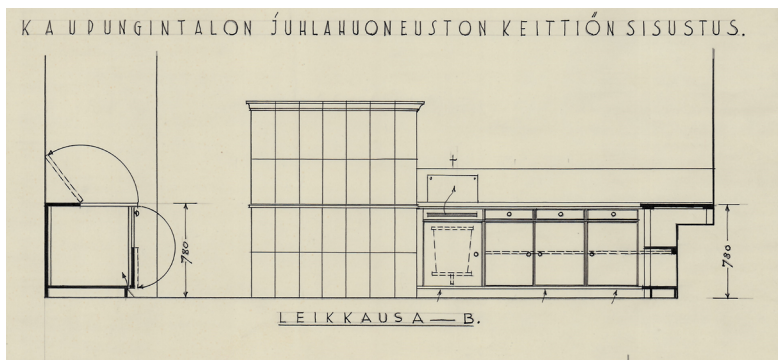
1930-luku: Muutostyöt ylemmissä kerroksissa

Tampereen kaupunginarkistosta löytyy myös muita raatihuoneen tiloja koskevia muutossuunnitelmia 1930-luvulta. 1. ja 2. kerroksen pohjoispäädyn tilat olivat tuolloin lastensuojelulautakunnan käytössä ja ne muutettiin raastuvanoikeuden käyttöön.

Piirustuksia kyseisistä muutostöistä löytyy Tampereen Tilapalveluiden ja rakennusvalvonna arkistosta vuodelta 1939 sekä Tampereen kaupunginarkistosta muun muassa vuosilta 1930 ja 1936. Kyseiset muutokset toteutettiin mitä ilmeisemmin 1930-luvun aikana, tarkempaa ajankohtaa ei piirustusten perusteella pysty toteamaan.

Ensimmäisessä kerroksessa alkuperäiset rahatoimikamarin kassaholvien seiniin tehtiin muutoksia avaamalla ja sulkemalla seiniä. Lisäksi 1. ja 2. kerroksen välille rakennettiin pyöreä kierreporras. Lisäksi tiloihin uusittiin reilusti kalusteita, esimerkiksi juhlasalin parvelle kalustettiin istuimia kahteen riviin yhteensä 54 kappaletta.

Tampereen kaupunginarkistosta löytyy lisäksi kalustepiirroksia 1930-luvulta. Esimerkiksi keittiön kiintokalusteet mitä ilmeisemmin uusittiin 1930-luvun alussa.

Kaupungintalon juhlahuoneiston keittiön sisustus. E. A. L. 20.7.1931 TKA

1. kerroksen pohjapiirros. Tampereen kaupungin rakennustoimisto arkkitehtiosasto Eetu Murros 11.11.1939. TPA

Raastuvanoikeuden arkistoa. E. M. Staf 1930-luku. VKA

Raastuvanoikeuden uusi osasto 1. kerroksen pohjoispäässä. Kalustamissuunnitelma. J. Laaksovirta joulukuun 1936. TKA

Pohjapiirros 2. kerroksesta. Ehdotus nykyisen lastensuojelulautak. huoneiston muuttamisesta raastuvanoikeuden huoneistoksi. M. J. Lokakuussa 1930. TKA

Keskustorin uusi asemakaava vuonna 1938

Suunnitelmia uudesta kaupungintalosta ja keskusta-alueesta alettiin tehdä 1930-luvulla. Kaupunki järjesti vuonna 1936 koko torialueen käsittävän asemakaava-kilpailun, jonka avulla haettiin uutta ja nykyaikasta ilmettä torille ja samalla paikkaa uudelle kaupungintalolle.

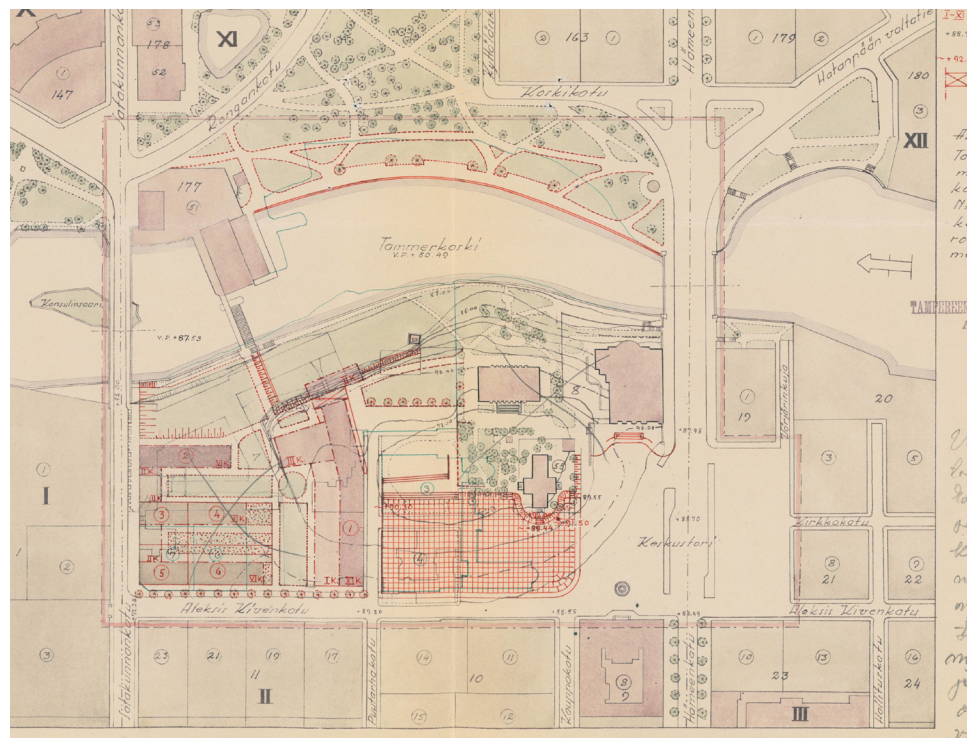
Ehdotuksia kilpailuun tuli kaikkiaan 17. Kun tuloksia tarkasteltiin, Suomen Arkkitehtiliiton valitsema palkintolautakunnan jäsen Alvar Aalto piti kilpailua harvinaisen onnistuneena, koska se tuotti monia hyviä ehdotuksia jatkosuunnitteluun. Aamulehti kuvaili laajasti eri ehdotuksia ja kilpailuehdotukset esiteltiin kaupunkilaisille raathuoneen juhlasalissa lokakuussa 1936.

Suurimmassa osassa kilpailuehdotuksia oli Keskustorin laidalta vanhat rakennukset purettu ja tilalle rakennettu funktionalistisia korkeita lamellitaloja. Kaupungin asemakaavaosasto ei lopulta katsonut yhdenkään kilpailuehdotuksen olevan hyväksyttävissä sellaisenaan. Asemakaavaosasto laati Martta ja Ragnar Ypyän kilpailuehdotuksen "Coctail à la Manthattan" pohjalta keskustan asemakaavan.⁶⁵

Kilpailuehdotuksessa useat vanhat rakennukset, kuten raatihuone ja keskustoria reunustavat jugend-rakennukset oli purettu. Uudessa asemakaavaehdotuksessa kyseiset rakennukset oli lopulta kuitenkin säästetty, mutta Tammerkosken länsipuolella sijainneet Frenckellin tehdasrakennukset oli purettu. Uudessa asemakaavaehdotuksessa Keskustoria laajennettiin ja tasattiin Puutarhakatuun saakka. Uusi 11-kerroksinen kaupungintalo oli sijoitettu Puutarhakadun pohjoispuolelle toriaukion laidalle.⁶⁶

Asemakaavaehdotus valmistui 7.4.1937. Tampereen kaupunginvaltuusto hyväksyi asemakaavan muutosehdotuksen kokouksessaan 9.8.1938, sisäasiainministeriö puolestaan hyväksyi kaavan 21.11.1938 ja Hämeen lääninhallitus 28.11.1938. Kaavassa ehdotettu Frenckellin purkaminen ja siihen liittyvä uudisrakentaminen ei kuitenkaan koskaan toteutunut. Kaavan mukaisia toimia myöhemmin 1960-luvulla oli Molinin tontin rakennusten purkaminen ja siten Keskustorin laajeneminen pohjoiseen.

Arkkitehtien Ragnar Ypyän ja Martta Martikainen-Ypyän laatima kilpailuehdotus Cocktail à la Manhattan vuodelta 1936. TKA

Asemakaavaehdotus Tampereen II ja XI kaupunginosassa 7.4.1937. TKA

65 Järvelä 2007, s. 86-89

66 Selitys Tampereen II ja XI kaupunginosien asemakaavamuutosehdotukseen.
Tampereen kaupungin rakennustoimisto Asemakaavaosasto 22.4.1938. TKA

1940-luvun alku: Sota-aika

Talvisodan (30.11.1939-13.3.-1940) aikana Tamperetta pommitettiin ja myös raati-huone sai osuman. Kaupunginarkkitehti Bertel Strömmerin päiväkirjamerkinnässä on kerrottu 2.3.1940: "Palo! Kauppakatu 4 (entinen KOP:n talo), Kaupungintaloon Kauppakatu 1 tuli osuma ja Takon tehtaaseen ja Verkatehtaalle, josta mm. vanha tehtaaseen savupiippu halkesi."

Rakennuksen purku-uhka jatkui edelleen. Tampere-Seuran julkaisemassa Tammerkoski-lehden pääkirjoituksessa vuonna 1942 ehdotettiin raatihuoneen purkamista ja tontin myymistä "edustavasti suunnitellun tavaratalon rakentamiseen". Asiaa eri puolilta pohtinut Tampere-Seura perusteli ehdotusta monin tavoin. Rakennus oli seuran mielestä aivan liian pieni 75 000 asukkaan (1942) kaupungille ja sen virastoille. Selviä puutteita olivat myös juhlasalin riittämättömyys, arvokkaan tontin epä-

taloudellinen käyttö ja kaiken kaikkiaan rakennuksen vanhanaikainen olemus. Tavaratalon mukana "kaupunkimme keskus saisi lopultakin arvonsa mukaisen asun". Asia kytkettiin uuden kaupungintalon rakentamiseen torin muuhun osaan: "Kuinka suuresti nykyaikainen edustava kaupungintalo kohottaisi Tampereen arvoa kaupunkina, on sanomattakin selvää", lehti kirjoitti.⁶⁷

⁶⁷ Järvelä 2007, s. 88-89

Sota-aikana raatihuoneen juhlasalissa järjestettiin mm. puhdetyöesineiden myyntitilaisuus 2.5.1944. E. M. Staf, VKA

1940-luvun alku: Konsertteja ja muutostöitä sodan jälkeen

Sodan jälkeistä säännöstelyn ja niukkuuden aikaa korvasi kansalaisten kasvava kulttuurin nälkä.⁶⁸ Sotavuosien eräs merkkitapahtuma Tampereella oli vuonna 1943 joulun alla järjestetty taideviikko. Tuolloin pidettiin raatihuoneen juhlasalissa kirjallinen matinea. Sota-aikaan talon juhlasalissa järjestettiin erilaisia myyntinäyttelyitä. Sellainen oli myös vuonna 1944 pidetty rintamamiesten käsityötuotteita esittelevä puhdetyönäyttely.⁶⁹

Raatihuoneen juhlasali oli suosittu konserttitila. Tampereen kaupunginorkesteri perustettiin vuoden 1946 lopulla ja kaupunginorkesterin sinfoniakonsertit pidettiin juhlasalissa vuosina 1947-1961 yleensä perjantai-iltaisin. Konsertteja varten juhlasalin lavaa suurennettiin ja soittajat saivat taukotilaksi raastuvanoikeuden I ja II osastojen odotushuoneen⁷⁰. Yhteiskunnallisen Korkeakoulun valmistuttua (1961) konsertit siirtyivät sen juhlasaliin.⁷¹

Hallinnollisilta toiminnoiltaan raatihuone oli vuosisadan puolivälissä keskeisesti kaupungin oikeus- ja järjestyslaitoksen keskus. Maistraatti ja raastuvanoikeus tarvitsivat jatkuvasti lisätilaa kaupungin asukasluvun kasvaessa. Raastuvanoikeistoon perustettiin uusia osastoja; toinen osasto vuonna 1904, kolmas 1937 ja neljäs 1945. Vuonna 1949, jolloin perustettiin raastuvanoikeuden viides osasto, kaupungin väkiluku oli kasvanut lähes 100 000:een. Raatihuoneen rakennus oli täynnä, ja niin jouduttiin viides osasto sijoittamaan talon ullakkokerrokseen.⁷²

Tampereen kaupunginarkistosta löytyy ehdotus Tampereen kaupungin maistraatin arkistohuoneen sijoittamisesta ja muutostöistä raatihuoneelle vuodelta 1942. Arkisto oli sijoitettu 1. kerrokseen nykyisen tilan 106 WC/M paikalle. Ikkunat muurattiin umpeen ja tilaan rakennettiin uusi puinen välipohja sekä sisäporras. Porras sijoitettiin nykyisen tilan 107 INVA WC paikalle.

⁶⁸ Järvelä 2007, s. 89

⁶⁹ Järvelä 1990, s. 45

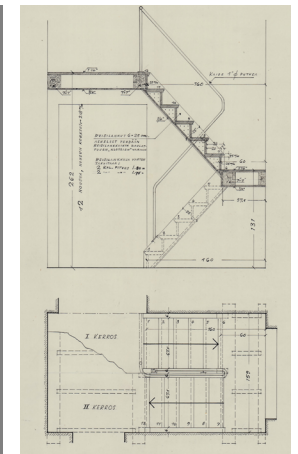
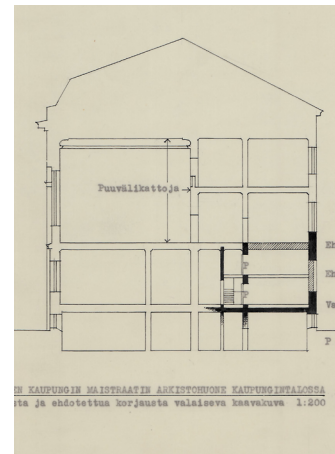
⁷⁰ Järvelä 2007, s. 60

⁷¹ Järvelä 1990, s. 43

⁷² Järvelä 1990, s. 36

Tampereen kaupunginorkesterin konsertti raatihuoneella 31.10.1947. VKA

Tampereen kaupungin maistraatin arkistohuone kaupungintalossa ensimmäisessä kerroksessa, muutosehdotus. Pohjapiirros sekä rakennuksen poikkileikkaus, johon merkitty uudet kattorakenteet ja palo-ovet. 15.10. 1942. TKA

Maistraatin arkisto kaupungintalossa, porraspiirustus. 25.11.1943 TKA

Lisäksi Tampereen kaupunginarkistosta löytyy useita muita sisustus- ja kalustuspiirustuksia 1940-luvulta. Suurin osa piirroksista koskee raatihuoneen sisustusta, kuten irtokalusteita, eikä niitä ole tämän vuoksi tarkemmin käyty läpi tässä selvitystyössä. Myöskään täyttä varmuutta suunnitelmien toteutumisesta ei ole.

Vuonna 1947 raathuoneen viereistä poliisilaitosta Kauppakadun varrella korotettiin yhdellä kerroksella, mutta kyseinen muutos ei vaikuttanut raathuoneen rakennukseen.

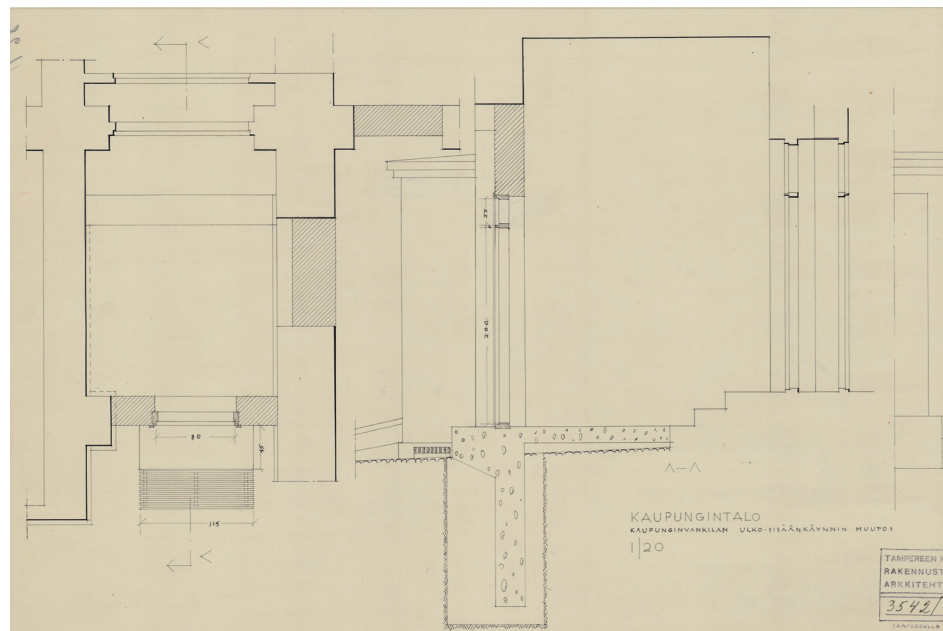
Vuonna 1948 raatihuoneen kellarissa sijaitsi myös kaupunginvankilan tiloja. Sisäpihan puoleiselle sisäänkäynnille kellariin tehtiin muutostöitä, joissa kellari ummistettiin ja sisäänkäynti uudistettiin.

1950-luku: Muutostyöt

1950-luvulla jatkettiin jälleen 1930-luvulla aloitettua julkista keskustelua uuden kaupungintalon rakentamisesta Keskustorin pohjoispäähän. Kaupunginvaltuuston 75-vuotisjuhlakokouksessa 4.1.1950 uuden kaupungintalon rakentaminen kirjattiin juhlan kunniaksi merkittäväksi tulevaisuuden tavoitteeksi ja valtuusto siirsi hanketta varten rakennusrahastoon 50 miljoonaa markkaa. Päätöstä rakentamisesta ei kuitenkaan määrärahasta huolimatta tehty.⁷³

73 Järvelä 2007, s. 91

Esimerkki sisustuspiirustuksesta 1940-luvulta: Kaupungintalon koristeellisen lipputangon kärjen yksityiskohta. K. P. 12.11.1947. TKA

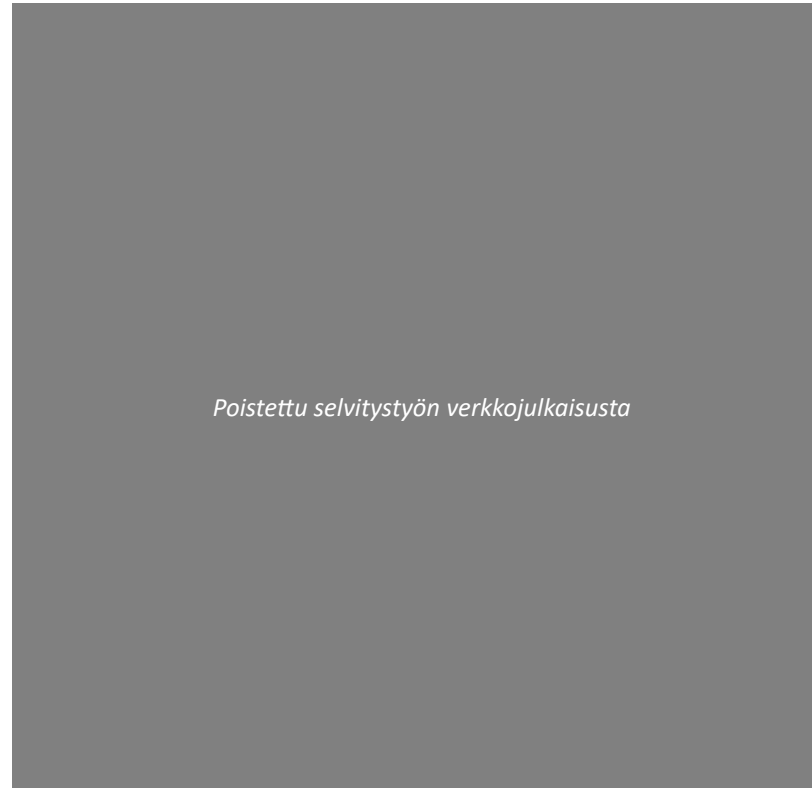
Kaupungintalo, kaupunginvankilan ulko-sisäänkäynnin muutos. Kaupunginvankilan uloskäynnin pohjapiirustus, leikkaus A-A ja ulko-oven piirustus. A. S. 1948. TKA

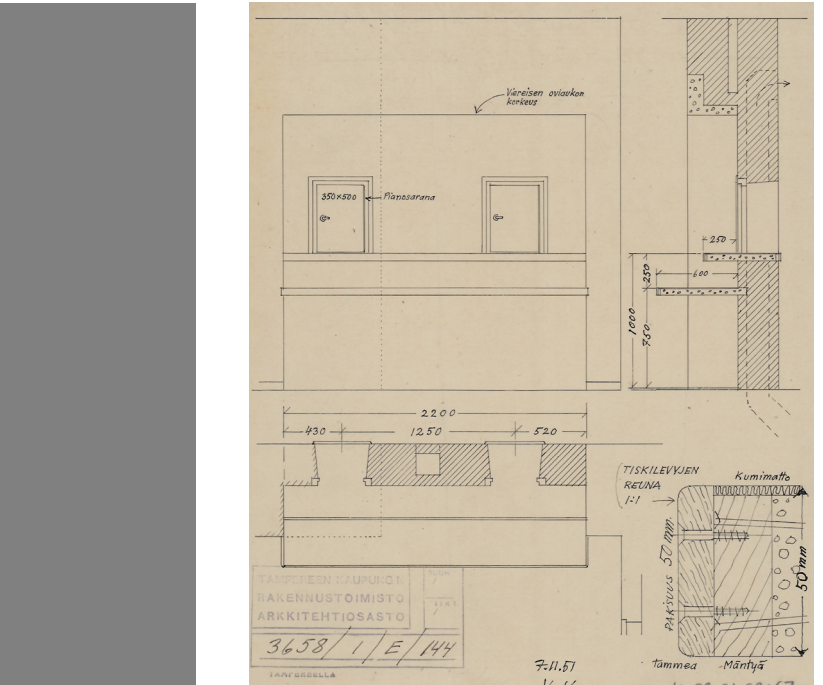
Olympiasoihdun sytytys Tampereen raatihuoneen parvekkeella. E. M. Staf 15.7.1952. VKA

1950-luku E. M. Staf Kaupunginvaltuuston arkisto Raatihuoneen kellaritiloissa lastensuojelulautakunnan vieressä VKA

Pohjapiirros. Tampereen liikennelaitoksen toimipaikka kaupungintalossa. Vilho Kolho 1951. TKA

Liikennelaitoksen toimipaikka kaupungintalossa. Lippukassaluukut. Vilho Kolho 1951 TKA

→ Liikennelaitoksen lippukassa, valokuva vuodelta 1955. Kuvalähde: Peltola 1998.

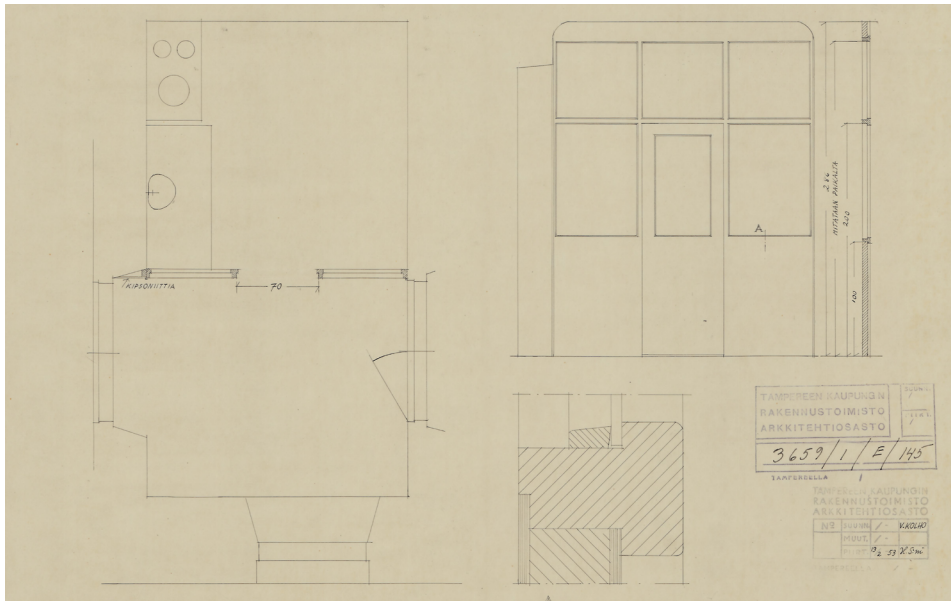
Toukokuussa 1950 keskuskäymälä Kauppakadun puoleisesta kellarista siirrettiin Keskustorin eteläpäähän maan alle.⁷⁴ Kellarin pohjoisosa uudistettiin liikennetoimiston käyttöön. Keskuskäymälän kalusteet purettiin ja tiloihin tehtiin väliseinämuutoksia. Keskustorin puoleinen sisäänkäynti Kauppakadulta palautettiin takaisin ikkunaksi. Esimerkiksi nykyinen tila 007 Varasto tuli rahastajien käyttöön. Tämän ja viereisen tilan välille (nyk. 036 Toimitusjohtaja) rakennettiin lippukassaluukut.

⁷⁴ Järvelä 2007, s. 85

Tampereen kaupunginarkistosta löytyy useita sisustus- ja kalustussuunnitelmia poliisilaitoksen ja maistraatin käytössä olleista kalusteista 1950-luvulta. Suurin osa piirroksista koskee irtokalusteita, eikä niitä ole tarkemmin käyty läpi tässä selvitystyössä. Piirustusten perusteella erityisesti maistraatin ja raastuvanoikeuden sisätilojen kalustuksia raatihuoneella uusittiin paljon. Lisäksi esimerkiksi juhlasalin parvelle rakennettiin korotetut ja porrastetut istumapaikat yli 80 henkilölle. Muita löytyneitä sisätiloja koskevia muutoksia 1950-luvulta ovat pääportaaseen asennettu käsijohde ja vankilanjohtajan asuntoon toteutetut kiintokalustemuutokset ja kevyet väliseinät.

Vuonna 1955, jolloin suurlakosta tuli kuluneeksi 50 vuotta, Raatihuoneen pohjoissiiven julkisivuun kiinnitettiin Tampereen Historiallisen Seuran aloitteesta suurlakon tapahtumista muistuttava laatta itäjulkisivulle kellarin ikkunan paikalle. Kurun harmaasta graniitista valmistetun muistolaatan suunnitteli kuvanveistäjä Sisko Petäjä.⁷⁵

75 Järvelä 1990, s. 49

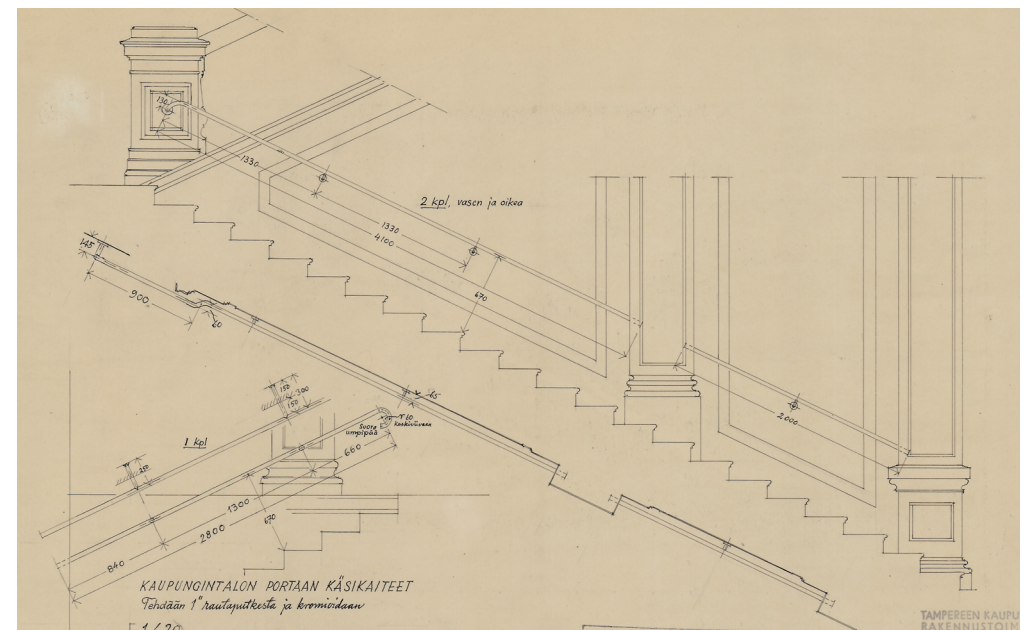

Kaupungintalo. Vankilanhoitajan asunnon keittiön lasiseinä. Keittiön pohjapiirros ja lasiseinä edestä. suunnitellut Vilho Kolho, piirtänyt H. S:mi 1951. TKA

Poistettu selvitystyön verkkojulkaisusta

Julkisivu, leikkaus, pohjapiirros parvikerroksesta. Porrastetut penkkirivit. Seppo Rihloma 12.7.1955. TKA

Kaupungintalon pääportaalan käsikaiteet. Vilho Kolho 1954. TKA

Poistettu selvitystyön
verkkojulkaisusta

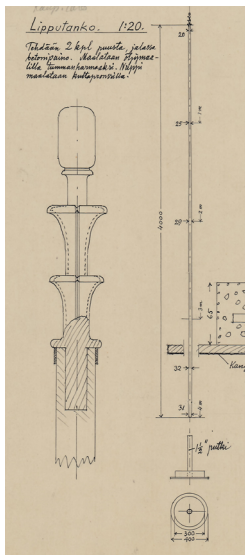
Raastuvanoikeuden I osasto. Pohjapiirros kalustoineen. 2. kerros. H. S. 1950. TKA

Poistettu selvitystyön
verkkojulkaisusta

Maistraatin kalustettu pohjapiirros, uudet kalusteet. 1956 TKA

Poistettu selvitystyön verkkojulkaisusta

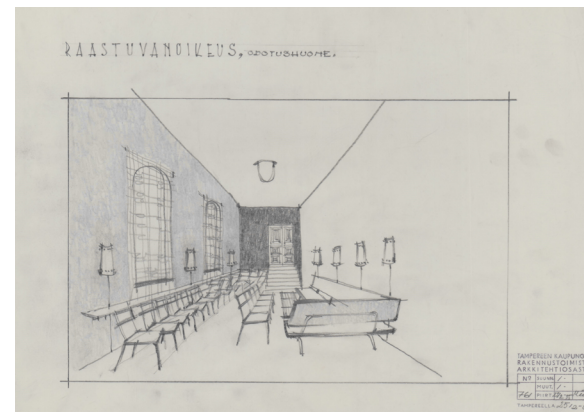
WC-laitoksen järjestäminen yleisölle raastuvanoikeuden I ja II ja V osaston huoneistoon. Oikealla vahtimestarin ehdottama sijoitus 2. kerrokseen ja vasemmalla kaupungin arkkitehtiosaston ehdottama sijoitus puoli kerrosta ylemmäksi. Varmuutta siitä kumpi ehdotus toteutettiin, ei ole. Todennäköisimmin vasemmanpuoleinen 2-3 kerroksen väliin välitasanteelle toteutettu ehdotus, sillä 2. kerroksen odotushuoneessa oleva porras ja sisäänkäynti ovat vielä mukana vuoden 1955 sisustussuunnitelmassa. Vilho Kolho 11.6.1951. TKA

Lipputangon piirustus.
Vilho Kolho 1951. TKA

Poistettu selvitystyön verkkojulkaisusta

Raastuvanoikeuden I osasto. 3. kerroksen pohjapiirros kalustoineen. H. S. 1949. TKA

Raastuvanoikeuden I ja II osaston odotushuone. Kalustettu pohjapiirros ja tunnelmakuva kalusteineen. Tilan paikalla on nykyisin 211a Keittiö. Perspektiivikuvassa näkyvät ikkuna- ja oviaukot on nykyisin ummistettu. Mäkinen 1955, TKA

Poistettu selvitystyön
verkkojulkaisusta

Rakennukseen toteutettiin 1950-luvun aikana useita korjaustöitä, joista ei ole säilynyt tarkempaa tietoa. Tampereen kaupunginarkistosta löytyneistä arkkitehtiosaston ja rakennusosaston vuosikertomuksesta löytyi esimerkiksi mainintoja kaupungintalon talotekniikan uudistuksista 1950-luvulla. Vuonna 1952 toteutettiin rakennuksessa vaihtovirtaan siirtyminen ja tästä johtuva koneellisten ilmanvaihtolaitteiden moottorien uusiminen. Vuonna 1954 lämmityskattilat uusittiin ja rakennukseen asennettiin öljylämmityslaitteet. Lisäksi vuoden 1955 aikana suoritettiin huomattavia sähköasennustöitä.

Suurempi rakennukseen toteutettu yksittäinen muutostyö, josta ei ole säilynyt arkistomerkintöjä, löytyy vesikatolta. Vertaillen valokuvia raatihuoneesta vuosilta 1947 ja 1956 on nähtävissä, että vesikatolle on toteutettu muutos- ja korjaustöitä näiden vuosien välillä. Alkuperäiset kattokoristeet on purettu ja todennäköisesti useimmat tämän selvitystyön ajoituskaavioissa esitetyt vesikaton muutokset toteutettiin tuolloin.

Vuoden 1947 valokuvassa raatihuoneen vesikatolla näkyy vielä kellotornin pienet pinaakkelimaiset kattokoristeet. Jussi Kangas 6.3.1947. VKA

Vuoden 1956 valokuvassa näkyy, että pinaakkelit ja risaliitin räystäällä kiertävä kaideaihe ovat poistettu. Paul Sandell 1956. VKA

1960-luvun alku: Kaupunginvaltuuston paluumuutto ja purku-uhka

Raatihuoneen juhlasalin yleinen käyttötarve oli vuonna 1962 ratkaisevasti vähentynyt. Kaupunginorkesterin konsertit olivat siirtyneet vuonna 1961 valmistuneen Yhteiskunnallisen Korkeakoulun juhlasaliin ja vuonna 1962 valmistunut Sampola kevensi osaltaan raatihuoneen juhlasalin käyttöä.

Kaupunginvaltuusto oli kokoontunut kirjastotalossa vuodesta 1925 lähtien. 1960-luvulle tultaessa valtuuston jäsenmäärä oli kasvanut 59:ään ja kirjasto tarvitsi kipeästi lisätilaa. Lisäksi hankaluuksia aiheutti ryhmähuoneiden puuttuminen.⁷⁶ Kun näytti mahdolliselta, että raatihuoneen juhlasali voitaisiin rauhoittaa pääosin kaupunginvaltuuston käyttöön ja maistraatti suostui luovuttamaan omat huoneensa ryhmähuonetiloiksi, valtuusto päätti 15.1.1962 siirtää kokouksensa takaisin raatihuoneen juhlasaliin.

Valtuuston paluumuutto raatihuoneelle aiheutti joitakin muutostöitä juhlasalissa. Juhlasalin valaistusta parannettiin, valtuutettujen ja kaupunginjohtajien pöytiin asennettiin äänentoistolaitteet, eteishallissa uusittiin vaatenaulakot ja tilassa tehtiin pieniä maalaustöitä.⁷⁷

Suomessa vanhojen rakennusten purkaminen oli kiihtynyt 1960-luvulle tultaessa funktionalismin ja modernismin tieltä. Myös Tampereen raatihuoneen tuleva kohtalo oli avoin vielä 1960-luvun alkuvuosina. Raatihuoneen tontti sen sijaan oli uusien suunnitelmien kohteena.

Helsingissä oli 1950-luvun lopulla alkanut laajamittainen uusrenessanssirakennusten purkaminen, mikä herätti suuresti huolta maan arkkitehtipiireissä. Vuoden 1960 Arkkitehti-lehden 6. painos oli omistettu kokonaan uusrenessanssirakennusten puollustamiselle. Lehdessä julkaistussa artikkelissa arkkitehti Nils Erik Wickberg toivoi myös Tampereen raatihuoneen säästävän uusrenessanssi-rakennusten tuhoamisvimmalta.⁷⁸

Helmikuussa 1962 julkistettiin suunnitelmat uuden liikerakennuksen rakentamisesta Tampereen raatihuoneen länsipuolelle. Suunnitelmien mukaan oli tarkoitus rakentaa Hämeenkadun ja Kauppakadun välille moderni ja korkea liiketalo, jonka alta purettaisiin vanha kaupunginvankila ja VPK:n kalustuhuone Hämeenkadun puolelta sekä entinen kaupunginhotelli Kauppakadun puolelta. Purettavat rakennukset olivat kaikki rakennettu 1800-luvun loppupuolella. Tilat olivat tuolloin poliisilaitoksen käytössä ja purkaminen voisi käynnistyä Tampereen uuden poliisitalon valmistuttua Hatanpään valtatie varteen vuonna 1963. Kaupunki odotti hankkeesta merkittävää taloudellista hyötyä, jossa *"kaikki tuotto tulisi kaupungille tai sen perustamalle kiinteistöyhtiölle"*. Rakentamista varten perustettiin osakeyhtiö, jossa osake-enemmistö oli kaupungilla. Näin syntyi Kiinteistö Oy Kauppa-Häme.⁷⁹

⁷⁶ Järvelä 1990, s. 39

⁷⁷ Järvelä 2007, s. 90-92

⁷⁸ Wickberg 1960, s. 110.

Raatihuoneen kohtalo oli tuolloin vielä epävarma. Suunnitelmien julkaisemisen jälkeen arkkitehdit julkaisivat lehdissä vetoamuksia raatihuoneen merkityksestä Tampereen keskustamaisemalle. Esimerkiksi entinen kaupunginarkkitehti Bertel Strömmer puolsi kirjoituksessaan Aamulehdessä helmikuussa 1962 raatihuoneen sivurakennusten purkamista, muttei modernin liikerakennuksen hyväksi, vaan avartamaan tonttia. Strömmerin mielestä länteen päin syntyvä tila toisi raatihuoneen uudella tavalla esiin ja säilyttäisi näin kaupungin arkkitehtuuriperintöä myös tulevaisuudessa. Nyt olisi hänen mielestään myös oiva mahdollisuus restauroida rakennus arvoiseensa kuntoon. Puheenvuoron Tampereen raatihuoneen puolesta käytti myös tunnettu asemakaava-arkkitehti professori Otto-livari Meurman, jonka kirjoitus ilmestyi Aamulehdessä 9.12.1964. Meurman viittasi kirjoituksessaan julkisuudessa esiintyneisiin suunnitelmiin raatihuoneen purkamisesta ja korvaamisesta modernilla liiketalolla: *"En tunne tapausta, missä koskaan jokin kaupunki olisi ollut valmis uhraamaan kuvitellulle voitonpyynnille kaupungintalonsa tai raatihuoneensa. Sehän olisi pyhän häpäisyä. Raatihuone ja kaupungintalo ovat kautta aikojen merkinneet kaupunkinsa itsenäisyyden ja arvon symbolia."*⁸⁰

Raatihuoneen länsipuolelle rakennettavan Kauppa-Hämeen suunnittelijaksi valittiin arkkitehti Aarne Ervi. Raatihuoneen korjaamisesta ja myös purkamisesta keskusteltiin edelleen. Kiinteistö Oy Kauppa-Hämeen johtokunnan kokouksessa 2.11.1964 ratkaisu viimein löytyi. Aarne Ervi alusti asiaa seuraavasti *"johtokunta yksimielisesti totesi, että vanhan raatihuoneen purkaminen aiheuttaisi tässä vaiheessa tarpeetonta viivästymistä suunnitellulle uudisrakennukselle. Tämän vuoksi ja kun vanhan raatihuoneentalon saneeraus voidaan toteuttaa myöhemminkin erillisenä nyt rakennettavaan uudisrakennukseen liittyvänä rakennustyönä ehkä 2-10 vuoden kuluttua, johtokunta päätti ilmoittaa kaupunginhallitukselle, ettei tässä vaiheessa olisi purkamistoimenpiteisiin ryhdyttävä."*⁸¹

⁷⁹ Järvelä 2007, s. 94

⁸⁰ Järvelä 2007, s. 94-96

⁸¹ Järvelä 2007, s. 99

Peruskorjaus vuonna 1966

Kokouksen jälkeen Ervi alkoi suunnitella raatihuoneen korjaus- ja muutostöitä. Kiinteistö-Oy Kauppa-Hämeen johtokunnan seuraavassa kokouksessa 2.2.1965 Ervi jo esitteli suunnitelman raastuvanoikeuden ja maistraatin virastojen tulevista sijoituksista muualle ja yläkerran tyhjentämiseksi kaupunginvaltuuston käyttöön.⁸²

Lopulliset raatihuoneen peruskorjauksen suunnitelmat laati Ervi yhteistyössä kaupungin arkkitehtiosaston kanssa. Arkkitehtisuunnittelusta kaupungin puolelta vastasi kaupungin sisustusarkkitehti Reijo Ojanen. Tulevien edustustilojen jäsentelystä ja sisustamisesta vastasi Ojanen yhdessä kansliasihteeri Reino Lindroosin ja järjestelypäälikkö Paavo Korhosen kanssa. Raatihuoneen korjaus- ja muutostyöt alkoivat vuoden 1965 lopulla, kun Kauppa-Häme valmistui ja muutto sinne alkoi. Raatihuoneella työt tulivat valmiiksi kesäkuussa 1966, jolloin kaupunginvaltuusto piti juhlaistunnon edustuskuntoon saatetussa raatihuoneessa. Korjaustöiden ajan valtuusto kokoontui Sampolassa.⁸³

Kyseessä oli raatihuoneen toistaiseksi suurin peruskorjaus. Rakennuksessa uusittiin lattiat, kattorakenteita, putkitus, sähköjohdot ja saniteettitilat.⁸⁴ Vesikatto, sisäkatot ja ilmastointi uusittiin ja samalla korjattiin ullakon lämpövuodot.⁸⁵

Raatihuoneen yläkerrasta tuli edustustila ja juhlahuoneisto. Raastuvanoikeuden ja maistraatin huoneistot muutettiin osaksi juhlahuoneistoa sekä valtuustoryhmien kokoustiloiksi. Huoneet nimettiin uusien tapettien mukaan ja valtuustoryhmät saivat omat ryhmähuoneet, joissa kaikissa oli eriväriset tapetit. Entinen maistraatin kokoustila sai kultaista tapetta ja siitä tuli sosiaalidemokraattien ryhmähuone. Pohjoispäässä sijainnut entinen raastuvanoikeuden istuntosali sai nyt punaiset tapetit ja siitä tuli porvarillisen valtuustoryhmän kokoustila. Kansandemokraatit eli SKDL sijoitettiin kolmannen kerroksen vihreään kokoushuoneeseen.⁸⁶

Kun uusi poliisilaitos valmistui vuonna 1963, raatihuoneen eteläosasta vapautui tiloja niille raastuvanoikeuden osastoille, jotka eivät mahtuisi tulevan Kauppa-Hämeen kiinteistöön. Maistraatti muutti sinne kokonaan. Raatihuoneen alakertaan jäi enää vain raastuvanoikeuden virastojen tiloja.⁸⁷

⁸² Järvelä 2007, s. 101

⁸³ Järvelä 2007, s. 102-103

⁸⁴ Järvelä 1998 s. 56

⁸⁵ Järvelä 2007, s. 103

⁸⁶ Järvelä 2007, s. 102-103

⁸⁷ Järvelä 2007, s. 106

Tampereen kaupunginorkesterin konsertti juhlasalissa 12.9.1961. Kuvassa näkyvä esiintymiskoroke purettiin vuoden 1966 muutostöiden yhteydessä. VKA

Vanhan poliisilaitoksen ja kaupungin-vankilan talon purkaminen on aloitettu. Erkki Kauppila 1964 VKA

Raatihuoneen ympäristö uudistui Kauppa-Hämeen rakentamisella 1960-luvulla. VKA

Juhlasali jäi muuten ennalleen, mutta sieltä poistettiin salin eteläpäässä ollut esiintymiskoroke. Nyt avattiin myös juhlasalin päätyovet, jotta juhlahuoneiston yhtenäinen tila jatkuisi myös päätyhuoneistoihin, kultaiseen ja punaiseen huoneeseen.⁸⁸ Varsinaisessa juhlahuoneisto-osassa käytettiin joko paikalla olevia tai puretuista tiloista saatavia vanhoja ovia. Juhlasalin viereisissä tiloissa vanha lattia purettiin ja uusi lattia tehtiin tammiparketista 20 mm lastulevyaluslattialla. Jalkalistat uusittiin tammilistoiksi. Kokoushuoneisiin 206 ja 208 johtavat ovet otettiin käyttöön ja niitä sulkevat muuraukset poistettiin. 1. ja 2. kerroksen välinen metallinen kierreporras poistettiin ja seinässä ollut porrassyvennys muurattiin umpeen.⁸⁹

Poistetut kantavat seinät korvattiin teräsbetonirakenteilla. Uudet seinät muurattiin puretuista tiilistä. Sähkö-, puhelin- ja putkiasennukset uusittiin tarpeellisilta osiltaan, lisäksi vanhat pinta-asennukset poistettiin.

Ikkunoista uusittiin kaikki vanhat alapuitteet. Alakarmia korotettiin listoittamalla paremman käyntivaran saamiseksi. Vesipenkit korjattiin ja patterisyvennysten kohdalle tehtiin messinkisäleiköllä varustetut ilma-aukot. Yläpuitteet ja karmit tarkastettiin ja lahot osat uusittiin. Vanha maali poistettiin polttamalla. Kaikki heloitukset uusittiin. Saranoituihin alapuitteisiin asennettiin päistä sulkevat pitkä sulkimet sekä aukipitolaitteet. Uusien puitteiden lasituksessa käytettiin 3 mm prima konelasia joka kiinnitettiin kittaamalla. Kaikki ikkunat varustettiin Linna-tiivisteillä tai muilla vastaavilla pitkäikäisillä tiivisteillä (ei puuvillapunoksilla).⁹⁰

Vanhat lattiantäytteet, jotka olivat olkea, savea ja sammalta, poistettiin. Uudet lattiat tehtiin uudelleen teräsbetonisiksi valamalla.⁹¹

Toiseen kerrokseen rakennettiin keittiötila ja järjestettiin varastotilaa tarjoilukalustoa varten. Vuoteen 1979 keittiö toimi ainoastaan lämmityskeittönä, johon valmis ruoka tuotiin muualta.⁹² Keittiö ja sen aputilat tehtiin kahdesta raastuvanoikeuden huoneesta. Huoneiden väliseen seinään tehtävän aukon päälle valettiin teräsbetonipalkki niin, että aukon korkeudeksi jäi 2,5 metriä.

⁸⁸ Järvelä 2007, s. 103

⁸⁹ Rakennusselitys muutostöistä raatihuoneeseen 5.11.1965, TPA

⁹⁰ Rakennusselitys muutostöistä raatihuoneeseen 5.11.1965, TPA

⁹¹ Järvelä 2007, s. 103

⁹² Järvelä 2007, s. 103

Vuoden 1966 korjaustöissä paljastuneita maalauksia raatihuoneella. VKA

1. kerroksen eteishallin kattomaalauksia vuonna 2025

Suurin muutostyö tehtiin raatihuoneen ala-aulassa. Eteishallissa 101 eli pääaulassa osa entisistä poliisilaitoksen tiloista liitettiin eteishalliin. Näin eteishallin tila suureni yli kaksinkertaiseksi. Uuden osan lattia päällystettiin samanlaisella kivikaistalla kuin eteishallin lattiassakin oli. Vaatteiden säilytystilaksi tuleva lattia päällystettiin Kupittaan tummanruskeilla lattialaatoilla (150 x 150 x 25 mm) mustilla 5 mm saumoilla.⁹³

Katoista ja seinistä harmaan maalikerrosten alta löytyi alkuperäiset Salomo Wuorion koristemaalaukset. Korjaustyö kasvoikin ennakoitua laajemmaksi. Tammikuussa 1966 ala-aulasta, porrashuoneesta ja yläkerran eteishallista esiin otetut kattomaalaukset ja toisen kerroksen putto-koristeet päätettiin entisöidä.⁹⁴

Sisustuksen osalta peruskorjauksen tyyliksi valittiin antiikki ja kaluste-hankinnat tehtiin muun muassa Kansallismuseosta. Antiikkikalustoja, valaisimia ja mattoja ostettiin lisäksi paljon myös liikkeistä ja yksityisiltä. Neuvostoliitosta tuotiin edullisesti erä arvokkaita mattoja.⁹⁵

⁹³ Rakennusselitys muutostöistä raatihuoneeseen 5.11.1965, TPA

⁹⁴ Järvelä 2007, s. 103

⁹⁵ Järvelä 2007, s. 103

Poistettu selvitystyön verkkajulkaisusta

2. kerroksen muutokset 1960-luvulla. Tampereen kaupungin arkkitehtiosasto Reijo Ojanen 23.11.1965. TKA

Poistettu selvitystyön verkkajulkaisusta

1. kerroksen muutokset 1960-luvulla. Tampereen kaupungin arkkitehtiosasto Reijo Ojanen 20.1.1966. TKA

1970-luku: Perustusten korjaus sekä muut korjaus- ja muutostyöt

Kauppa-Hämeen rakentamisen myötä löytyivät myös keinot raatihuoneen hitaasti vajoavan puisen perustuksen tukemiseen. Kaupunkimainen rakentaminen ja viemäriverkoston leviäminen olivat vuosien kuluessa muuttaneet pohjavesien kulkua. Raatihuoneen puupaalut kuivuivat ja lahosivat.⁹⁶ Perustusten pettäminen aiheutti rakennuksen liikkumista ja mm. sisätilojen seinien voimakasta halkeilua. Vuonna 1966 aloitettua perustusten vahvistamista jatkettiin tammikuussa 1977. Raatihuoneen alle painettiin hydraulisella puristimella 80 cm pituisia betonipaaluja yhteensä 1,3 kilometrin pituudelta uudeksi perustukseksi. Perustusten vahvistustyö oli hidasta ja kesti kokonaisen vuoden.⁹⁷

Arkkitehti Aarne Ervin suunnittelema Tampereen kaupungin virastotalo valmistui vuonna 1975, jolloin kaupunginvaltuuston kokoukset siirtyivät kyseiseen rakennukseen. Vuonna 1978 raatihuoneessa toimineet viimeisetkin virastot, raastuvan oikeuden tilat, muuttivat pois alakerrasta uuteen oikeustaloon.⁹⁸

Tampereen kaupunki vietti 200-vuotisjuhliaan syys-lokakuun vaihteessa vuonna 1979. Sitä ennen raatihuone laitettiin juhlauntoon kunnostamalla ja korjaamalla rakennusta pääasiassa sisäpuolelta.

Kellarissa ja 1. kerroksessa tehtiin pieniä tila- ja väliseinämuutoksia. Vanha maistraatin arkistotilan yläosa korjattiin pukuhuoneeksi ja alaosa varastoksi. Ala-aulan viereinen huone, entinen raastuvanoikeuden tila, kunnostusmaalattiin esiintyjille. 2. kerroksen keittiöön lisättiin muun muassa kylmätilaa, hyllyköitä ja kaapistoja.

Perustusten vajoamisesta aiheutuneet seinien halkeamat paikattiin, maalattiin tai tapetoitiin. Juhlasalin katon halkeamat rappauspaikattiin ja koristemaalaukset huollettiin maalaamalla. Juhlasalissa olleet rei'itetyt kovalevypinnat poistettiin ja maalattiin entisiin väreihin. Kaikki maalaukset suoritettiin vanhoihin väreihin ympäristöään vastaaviksi. Tammilattioiden kuluneet kohdat puhdistushioitiin ja lakattiin. Ikkunoiden rakenteissa olleet heikkoudet korjattiin, puitteet pestiin, paikka- maalattiin ja tiivisteet sekä helat tarkistettiin. Samoin ovet huollettiin.⁹⁹

⁹⁶ Aamulehti 6.7.1975

⁹⁷ Järvelä 1990, s. 58

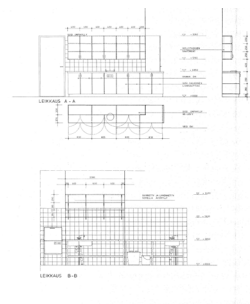
⁹⁸ Järvelä 1990, s. 40

⁹⁹ Selostus raatihuoneen juhlahuoneiston saneeraustöistä, Reijo Ojanen 1.9.1975, 19.2.1979 ja 27.12.1979 TPA

Poistettu selvitystyön verkkojulkaisusta

Liikennelaitoksen tiloja kellari- ja I-kerroksessa. 15.1.1979 TPA

Poistettu selvitystyön verkkojulkaisusta

*Keittiön muutostyöt Reijo Ojanen
21.8.1978. TPA*

Poistettu selvitystyön verkkojulkaisusta

Kellarin muutostyöt Reijo Ojanen 30.11.1979. TPA

1980-luku: Julkisivujen korjaus sekä muut korjaus- ja muutostyöt

1970-luvun lopussa laadituissa korjaustöiden dokumenteissa on ilmoitettu, että raathuoneen julkisivujen irtonainen maali ja rappaus poistettiin, julkisivut paikka-¹⁰⁰ rapattiin ja maalattiin. Li-
säksi on mainittu koristeaiheiden paikkaus ja tarvittaessa uusinta sekä peltikaton korjaus.¹⁰¹

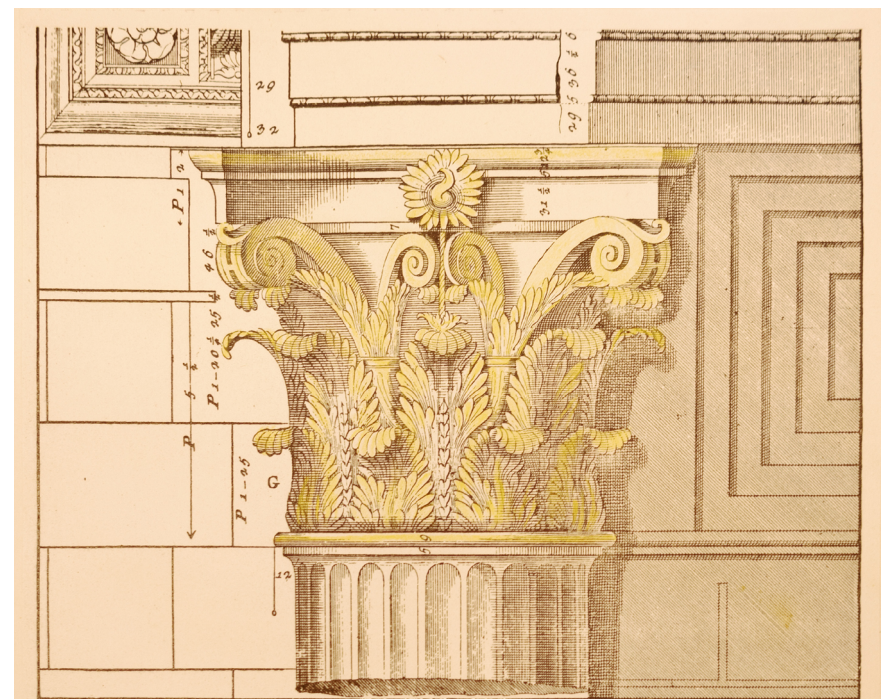
Lopulta kuitenkin kaupungin juhluvuoden 1979 korjaustöissä julkisivut ainoastaan pestiin. Julkisivujen väriytyksen uusimisesta tehtiin perusteellisemmat suunnitelmat, jotka toteutettiin vuonna 1980. Myös raatihuoneen kellariin kohdistuneet muutostyöt toteutettiin vasta juhluvuoden jälkeen.¹⁰²

Julkisivujen korjauksen suunnittelusta vastasi arkkitehdit Vilhelm Helander ja Juha Leiviskä. Arkkitehtien suunnitelmat hyväksyttiin kaupunginjohtajan toimesta 9.6.1980.

Niin sanotuissa uusrenessanssikauden rakennuksissa pyrittiin runsasmuotoisella pintareliefin vaihtelulla luomaan valon ja varjon vaikutusta ja tällä tavalla korostettiin julkisivun eri osien jäsentelyä. Sen sijaan julkisivun jakoa ei korostettu jyrkillä värieroilla. Erityisiä yksityiskohtia, kuten kapiteeleja ja keskiosan friisiä on sen sijaan korostettu. Tämä ilmenee Tampereen raati-huoneen vanhoista valokuvista ja esiin saaduista värinäytteistä, mm. friisin kuvioiden pohjana on ollut rakentamisajalle tyypillinen tumman punertava väri.

Julkisivujen jaottelun ilmentämiseksi on ehdotettu kevyttä sävyjen vaihtelua siten, että alemman kerroksen harkotetussa seinäpinnassa käytettäisiin hieman tummempaa ja taitetumpaa kellertävää sävyä kuin ylemmän kerroksen sileissä seinäkentissä. Vaakalistoissa ja pilastereissa sekä pääjulkisivun keskiosan puolipylväissä ja kaarissa käytettäisiin vieläkin vaaleampaa sävyä. Näin julkisivun eri osat vastaisivat eri lailla hakattua ja kiiltoasteeltaan eri lailla käsiteltyä kiveä.

*Ikkunoiden puuosat ehdotetaan maalattaviksi alkuperäiseen tapaan tumman ruskeiksi. Pää-
ovet ovat säilyttäneet kuullotetun tumman ruskean sävynsä.¹⁰³*

Periaatekuva julkisivun "kullattujen" yksityiskohtien toteuttami-
seksi

Liitteessä 2 on likimääräisin värein osoitettu "kiiltokohdat" ja taustapinnat ja liitteessä 3 "kiiltokohdat".

Huom. Kuva on periaatekuva. Kapiteelia voidaan soveltaa paikalla oleviin yksityiskohtiin.

Tampereen raatihuone - Periaatekuva julkisivun "kullattujen" yksityiskohtien toteuttamiseksi. Lisää julkisivukorjauksen suunnitteluaineistoa löytyy selvitystyön liitteistä. Vilhelm Helander, Juha Leiviskä 1.9.1980. AF

100 Työselitys raatihuoneen ulkomaalauksesta. Tampereen kaupungin talonrakennusvirasto 17.1.1980,
TPA

101 *Selostus raatihuoneen juhlahuoneiston saneeraustöistä, Reijo Ojanen 1.9.1975, 19.2.1979 ja 27.12.1979 TPA*

102 Tampereen kaupungin talonrakennuslautakunnan toimintakertomuksessa 1980 on lista vuoden aikana valmistuneista "huomattavista peruskorjauskohteista", joista yksi on "raatihuoneen kellari-kerros ja ulkopuoli, 17 550 m³"

103 Tampereen vanhan raatihuoneen väriyty, luonnos. Helander & Leiviskä 9.6.1980. AF

Tampere-Seura tiedusteli kaupunginvaltuustolta mahdollisuutta saada seuran käyttöön kellarikerroksessa Kauppakadun puolella sijaitsevat, viimeiseksi liikennelaitoksen sosiaalitilana olleet huonetilat. Valtuusto hyväksyi ehdotuksen ja 114 m² suuruinen huoneisto tuli vuonna 1981 seuran käyttöön. Tiloja hieman kunnostettiin, mutta seinämuutoksia ei tehty.¹⁰⁴

Tilapalvelun arkistosta löytyy piirustus ikkunoiden smyygeihin sisäpuolelle asennetuista sivusaranoiduista metalliverkoista vuodelta 1988. Ikkunaverkkoja on asennettu 5 kpl ja kyseessä on mitä todennäköisimmin olleet kellarikerroksen ikkunat. Lisäksi kellarin ravintolahenkilökunnan pesu- ja pukutiloihin (nykyinen 008 siivous & 003 välikko) uusittiin kalusteita ja rakennettiin wc-sekä suihkutila vuonna 1989. Tilapalveluiden arkistosta löytyy myös luonnospiirros kellarissa sijainneiden ravintolahenkilökunnan tauko- ja toimistotilojen muutostöistä vuodelta 1991, mutta varmuutta suunnitelmien toteutumisesta ei ole.

1990-luku: Yksittäisiä muutos- ja korjaustöitä

Tampereen tilapalveluiden arkistosta löytyy suunnitelmat 1. kerroksen eteläpäässä sijainneiden kuluttajaneuvontatoimiston sekä pohjoispuolen tilojen muutoksista. Muutoksissa tehtiin pieniä väliseinä- ja ovimuutoksia. Varmuutta näidenkään suunnitelmien lopullisesta toteutumisesta ei ole.

Keittiö nykyaikaistettiin vuonna 1994. Suunnitelmat laati Arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen. Keittiön kalusteet, laitteet ja pinnat uusittiin. Samalla keittiön vanhat ovet, ikkunat ja ikkunapenkit kunnostettiin.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Kaupunginhallituksen ja kaupunginjohtajan pöytäkirjat kj Paa-vola 12.2.1979 233 §, kj 25.6.1979 987 § ja 988 §, kh 24.3.1980 775 §, TKA

¹⁰⁵ Raatihuoneen keittiö Peruskorjaus- ja muutostyö Rakennusselitys Arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen 12.4.1995. TPA

Poistettu selvitystyön
verkkajulkaisusta

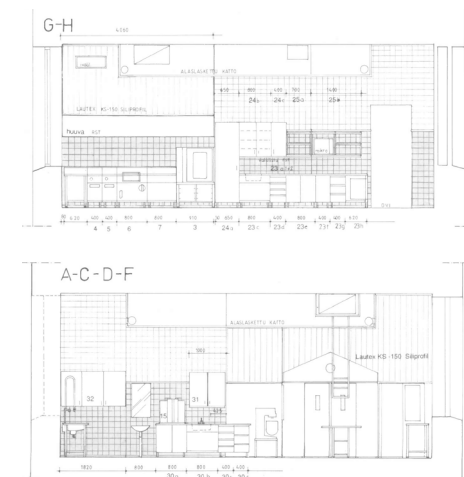
Raatihuoneen tiloja kellarikerroksessa, muutospiirustus luonnos. Tampereen kaupungin talonrakennusvirasto A. R. 27.8.1991. TPA

Poistettu selvitystyön
verkkajulkaisusta

Raatihuone kuluttajaneuvontatoimisto 1. kerros muutostyöt pääpiirustus Tampereen kaupungin talonrakennusvirasto A. H. 15.1.1993.TPA

Poistettu selvitystyön
verkkajulkaisusta

Keittiön peruskorjaus- ja muutostyö Pohjapiirros ja seinäprojektiot. Arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen 12.4.1995. TPA

2000-luku: Peruskorjaus ja restaurointi

Yleiskuvaus

Raatihuoneen peruskorjausta oli suunniteltu aloitettavaksi jo vuonna 1997. Suunnittelusta vastasi Arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen Oy, pääsuunnittelijana arkkitehti Lasse Kosunen ja sisätilojen projektiarkkitehtina arkkitehti Seija Hirvikallio. Aluksi tarkoitus oli tehdä alakerran tilojen restaurointi, johon kuului myös muun muassa ikkunoiden ja julkisivujen peruskorjaus. Hanke kuitenkin keskeytettiin, koska se katsottiin taloudellisesti liian rasakaksi. Oli odotettava vielä kuusi vuotta.

Kun työt raatihuoneessa lokakuussa 2003 alkoivat, tavoitteena oli tehdä jo valmiin suunnitelman mukainen kattava peruskorjaus. Työn edetessä tavoite kuitenkin muuttui. Uudet löydöt alakerrassa vaikuttivat päätökseen ulottaa restaurointi myös yläkertaan. Tämä merkitsi alkuperäisten pintojen ottamista esiin, korjausta ja säilyttämistä mahdollisimman aidosti molemmissa kerroksissa.

Syksyllä 2004 valmistunut restaurointityö oli tuolloin 114-vuotiaan rakennuksen historian perusteellisin kunnostus. Restaurointi maksoi 4,13 miljoonaa euroa.¹⁰⁶

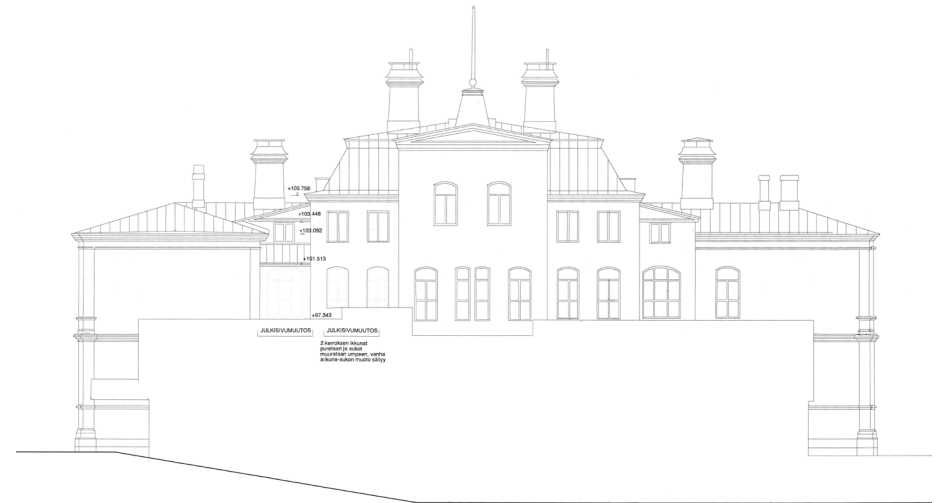
Toteutetut korjaustoimet

Peruskorjaus- ja muutostyö käsitti raatihuoneen julkisivujen, vesikaton ja ikkunoiden korjauksen sekä ensimmäisen kerroksen salitilojen, vaateaulan ja taustatilojen uusimisen kaikissa kerroksissa. Arkkitehti Seija Hirvikallio vastasi sisätilojen ja arkkitehti Lasse Kosunen julkisivujen suunnittelusta. Osa ensimmäisen kerroksen salitiloista ja parvikerroksen tiloista restauroitiin alkuperäiseen 1890-luvun tyyliin. Pohjoispäätyyn rakennettiin hissi ja Hämeenkadun puoleiseen eteläpäätyyn kevyt nostin. Myös kotiseutuyhdistys Tampere-Seuran tilat kellarin pohjoispuolella uudistettiin.¹⁰⁷

Suurimmat sisätilojen muutokset kohdistuivat kellariin ja ensimmäiseen kerrokseen. Tiloihin uusittiin paljon lattia-, seinä ja alakattopintoja. Esimerkiksi vaateaulaan 102 asennettiin alaslaskettu kipsilevykatto. Huoneiden 110-113 sekä 124-126 lattiat uusittiin sekä seinät- ja kattopinnat tasoitettiin ja maalattiin restaurointisuunnitelman mukaan.¹⁰⁸

Raatihuoneen näköispeitettä ollaan asentamassa rakennustelineille. Näköispeitteeseen oli käsin maalattu kuva raatihuoneesta. Reijo Hietanen Helsingin sanomat 27.2.2004. AF

Tampereen raatihuone muutos- ja korjaustyö, Pääpiirustus, Julkisivu länteen. Arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen 12.9.2003. TPA

¹⁰⁶ Järvelä 2007, s. 119-121

¹⁰⁷ Tampereen raatihuone Restaurointi- ja muutostyö Huonetilaseloste 30.9.2003, AF

¹⁰⁸ Tampereen raatihuone Restaurointi- ja muutostyö Huonetilaseloste 30.9.2003, AF

Korjaustyön yhteydessä uusittiin rakennuksen lämpö- ja vesijohdot, viemärit ja vesikalusteet. Patteriputkisto uusittiin ja kellarin lähes kaikki lattiat jouduttiin avaamaan viemäreiden uusimisen vuoksi lukuunottamatta Yliopiston apteekin ja Grillin tiloja rakennuksen keskiosassa. Kaukolämpökeskus ja osa pohjaviemäreistä oli uusittu jo aiemmin. Lämpöpatterit jäivät pääosin ennalleen.

Ilmanvaihtolaitteet uusittiin juhlasaliin, sisääntuloaulaan, kahteen neuvottelu-tilaan ensimmäisessä kerroksessa sekä punaiseen saliin toisessa kerroksessa ja lisäksi kellariin Tampere Seuran tiloihin ja sosiaalitiloihin. Kokoontumistilojen ilmanvaihtokoneet varustettiin koneellisella jäähdytyksellä sekä juhlasalissa lisäksi kostutuksella. Rakennuksen keskiosaan ylimpään ullakkokerrokseen rakennettiin kaksi IV-konehuonetta. Pohjoisosan ullakon IV-konehuonetta laajennettiin.

Vanhat sähkökaapelit uusittiin niin laajalti kuin mahdollista. Murto- ja paloilmoinjärjestelmiä tehostettiin ja pääkulkureiteille asennettiin videovalvontakamerat.¹⁰⁹

Muutos- ja restaurointityön yhteydessä uusittiin vesi-, viemäri- ja lämmitysjärjestelmä, jonka vuoksi lattiaa jouduttiin aukaisemaan kaikissa niissä tiloissa, joissa uusittiin vesi- ja viemäripisteitä kellarista ullakkokerrokseen asti.¹¹⁰

Porras B oli alunperin osittain puurakenteinen 2. kerroksesta ylöspäin ja 1. kerroksesta kellariin. Muovipinnoitteet purettiin ja porras kunnostettiin sekä maalattiin. 1. kerroksen restauroitaviin salitiloihin asennettiin uusi tammiparketti. Tammiparkettilattiat tehtiin kalanruotokuvioisina täystammissesta parkettisauvasta 60 x 400 mm. Salien reunoille toteutettiin 500 mm boordi kohtisuoraan seinää kohti. Jalkalistaksi asennettiin vanhan mallinen peittomaalattu mäntylistä.¹¹¹

Tampere-Seuran kosteusvaurioituneiden seinien (Kauppakadun ja Keskustorin puoleiset seinät) rappaukset purettiin ja rakenteet kuivatettiin. Ikkunat uusittiin. Tampere-Seuran lattiapinnat päällystettiin keraamisella laattalla Coem Pianeti Giove 300 x 300 mm (Happy Tiles), Forbo 2,5 mm linoleumilla ja Pukkila Porfyryrlaattalla 96x96x8 mm sävy 24.

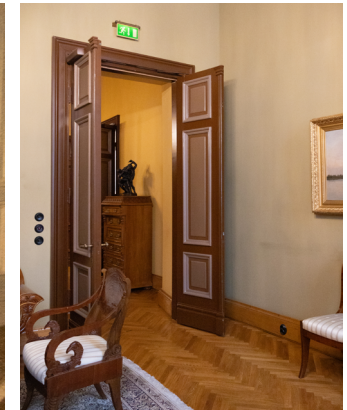
¹⁰⁹ Raatihuoneen restaurointi- ja muutostyö (lyhyt selostus), Hirvikallio 12.9.2003, TPA

¹¹⁰ Tampereen raatihuone Restaurointi- ja muutostyö Huonetilaseloste 30.9.2003, AF

¹¹¹ Tampereen raatihuone Restaurointi- ja muutostyö Rakennusselitys, Arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen Oy 9.10.2003, AF

Vihreä huone ennen peruskorjausta 18.11.2002. AF

Vihreä huone vuonna 2025

Tampereen raatihuone Koristemaalattujen tilojen restaurointisuunnitelma, Arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen 1.9.2003. AF

Vanha Kauppa-Hämeen kiinteistöön johtanut porras purettiin ja tilalle rakennettiin kellarista 2. kerrokseen johtava hissi. 2. kerroksen tiloissa pinnat pysyivät pääasiassa ennallaan. Esimerkiksi hatanpääsalissa 204 ja vihreässä salissa 209 likaantunut katto puhdistettiin ja maalattiin maalausselityksen mukaan. Välihuoneen 210 koristemaalaukset seinissä ja katossa tutkittiin työmaan aikana ja maalattiin uudelleen.

3. kerroksessa parven porrastettu parvikatsomo ja alaslaskettu katto purettiin. Myös vanha korotettu parvikaide purettiin. Pinnat maalattiin restaurointisuunnitelman mukaan. Huoneesta 302 purettiin kokolattiamatto ja porras. Huoneeseen 302 johtava uusi porras tehtiin tammesta ja kaiteena käytettiin ullakolle taltioitua kaidetta, joka oli mitä ilmeisimmin alkuperäinen jostakin raatihuoneelta puretusta kaiteesta. Tilan lattiaan tuli uusi tammiparketti, seinä- ja kattopinnat maalattiin restaurointisuunnitelman mukaan. Myös huoneesta 303 purettiin kokolattiamatto, asennettiin uusi tammiparketti ja seinä- sekä kattopinnat maalattiin. Huone 304 toteutettiin vastaavasti kuin 302, mutta porraskaide tehtiin kokonaan puisena ja uutena. Ullakoille rakennettiin uusia IV-konehuoneita.¹¹²

Kuva 2000-luvun alusta ennen peruskorjausta. AF

304a työhuoneesta keskimmäiseen tilaan 303 johtava sisäporras rakennettiin uudelleen vuonna 2004.

¹¹² *Tampereen raatihuone Restaurointi- ja muutostyö Huonetilaseloste 30.9.2003, AF*

Sisätilojen maalaukset

Väritutkimus aloitettiin 18.9.1997, mutta tutkimus keskeytettiin 15.10.1997 korjaus- ja muutostöiden toteutusajankohdan siirryttyä myöhemmäksi. Tutkimatta jäivät huoneet 110, 111, 112 ja 113 seinien alaosat, etutila 103, inva wc:n aula, porrahuone 117, 120 ja 213, huone 219 sekä porrashuone 306.

Tutkimuksessa selvitettiin kattojen ja seinien ensimmäisten maalausten sävyt ja koristemaalauksen sijainnit. Työmenetelmänä ensimmäinen maalikerros otettiin esille kirurginveitsellä ja maalinpoistoaineella. Värisävyt määritettiin hehkulampun valossa NCS- tai Tikkurilan Monicolor Nova-kartastosta. Seinäpinnoista löytyi kymmenkunta pintakäsittelykerrosta, seinien yläosista vähemmän. Katossa oli runsasta koristelua jäljellä vain huoneessa 126. Muualla vastaavissa tiloissa on oletettavasti ollut samantapaisia, mutta niitä ei ole säilytetty. Uudelleenmaalauksissa mm. paneeleita oli toistettu eri värisinä.¹¹³

Minna Miettisen vuonna 1997 laatimaa väri- ja koristemaalausinventointia täydennettiin ja osin tarkistettiin vuonna 2003. Näytealueita oli lopulta noin 140 kappaletta. Tutkimus toi uutta lisätietoa alkuperäisväreistä ja-maalauksista, sekä täydensi ja täsmensi aiemmin tehtyä väritutkimusta. Kaikkia rakennuksen mahdollisia koristemaalauksia ei kuitenkaan inventoitu: *"Emme silti väitä/usko löytäneemme kaikkea oleellista ja toivomme, että rakennustöiden aikana, varsinkin purkuvaiheessa mahdollisesti löytyvät alkuperäispinnat dokumentoitaisiin myöhempää käyttöä silmälläpitäen."*¹¹⁴

Alakerran ja yläkerran saleista löydettiin koristemaalauksia, joista ei tähän mennessä ollut tiedetty mitään. Näiden maalausten rekonstruointi perustuu konservaattoritutkimukseen ja työn aikana tehtyihin löytöihin. Edellisen kerran vanhoja maalauksia rekonstruointiin, kun vuonna 1966 ala-aulan katon ja porrashuoneen koristemaalaukset palautettiin.

Sisätilojen maalaustöistä vastasi maalarimestari Olavi Kuusisto. Juhlasalissa koristemaalaukset olivat säilyneet, ainoastaan salin seinien peiliolosat maalattiin uudelleen. Restauroinnissa kaikki huoneet palautettiin mahdollisimman lähelle alkuperäistä vuoden 1890 asua. Sekä ala- että yläkerran sivuhuoneiden katosta löytyi vuosikymmeniä sitten peittoon maalatut alku-

¹¹³ Tampereen raatihuone Väritutkimus, Minna Miettinen 23.10.1997, AF

¹¹⁴ Tampereen raatihuone Pintamateriaalit ja värisävyt, Arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen Oy 24.10.2003, AF

Huone 127 eteläseinä oik. Väritutkimus, valokuvat 7.10.1997. AF

Porrashuone 121 kattomaalausta länsisivulla. 1. kerros sin. leveä raita 2. kerros sin. ja pun. kapeat raidat. Väritutkimus, valokuvat 7.10.1997. AF

peräiset uusrenessanssin värimaailmaa edustaneet koristemaalaukset. Ne otettiin esiin ja tehtiin lödetyn mallin mukaan uudelleen. Yläkerran salien vanhat, 1960- ja 1970-luvuilla kiinnitetyt kangastapetit irroitettiin ja seinät maalattiin. Sisätilojen nimet, kuten kultainen sali ja punainen sali, olivat 1960-luvun peruskorjauksen jäljiltä ja ne säilytettiin. Nimet myös sanelivat restaroinnin värisuunnittelua. Löytyneet alkuperäiset koristemaalaukset ja tiloihin valittavat uudet värisävyt sovitettiin nimiin sopiviksi. Myös kaikki talon verhot uusittiin sopiviksi tilojen uusiin väreihin.¹¹⁵

"Alkuperäispintakäsittelyt on ajan hengen mukaisesti toteutettu heikkosidoksisin liimamaalein, osin tempera- tai muilla emulsiomaaleilla, jotka sitten ammattiteknisesti oikeaoppisesti on poistettu harjaamalla tai pesemällä päällemaalattujen vahvempisidoksisten öljymaalausten alta. Näistä poistetuista alkuperäismaalauksista on jäljellä vain käytettyjen väripigmenttien jäänteitä, joiden perusteella voidaan ylimalkaisesti arvioida käytetty sävy.

*Poistetut alkuperäismaalaukset on todennäköisesti poistettu jo melko varhaisessa vaiheessa. Tähän viittaisi päällemaalattujen huoltomaalausten määrä: jopa 8-9 huoltomaalausta."*¹¹⁶

¹¹⁵ Seija Hirvikallio 12.8.2025

¹¹⁶ Tampereen raatihuone Pintamateriaalit ja värisävyt, Arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen Oy 24.10.2003, AF

Alkuperäistä koristemaalausta jätetty esille B-porrashuoneessa

Seinissä on ollut lukuisia maalikerroksia. Esiinotettuja maalikerroksia jätettiin myös sellaisenaan näkyviin, valokuva B-porrashuoneesta

Koristemaalausmalleja restaurointisuunnitelmasta. Arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen 1.9.2003. AF

Julkisivut

Restauroinnissa poistettiin vanha irtonainen rappauspinta ja se uusittiin alkuperäisen rappauslaastin mukaisella tavalla. Lopuksi julkisivut maalattiin kalkkimaalilla ja osittain rappauksiltaan uusitut julkisivut silikonihartsimaalilla. Raatihuoneen julkisivun edellinen kevyempi kunnostustyö oli tehty vuonna 1980.

Arkkitehti Seija Hirvikallio kertoo julkisivusta:

*"Julkisivun uusi sävy vastaa nyt alkuperäistä 1890 värisävyä. Kipsikoristeista osa uusittiin kokonaan, osa kunnostettiin ja maalattiin pellavaöljymaalilla. Uudet kipsikoristeet tehtiin Tartossa Virossa samoin kuin ulko-ovien kunnostus."*¹¹⁷

Rakennuksen pihajulkisivun eli länsipuolen sileät rappaukset (noin 530 m²) uusittiin aluspintaa eli tiiltä myöden ja maalattiin kalkkimaalilla. Uudelleen rapatulla alueella pintalaasti tehtiin miilupoltettuun hautakalkkiin, pintalaasti tehtiin max. 1 mm rakeella.

Koko rakennuksen julkisivut ja listat paikkarapattiin. Katujulkisivuilla oli kipsi- ja rappauslaasteilla tehtyjä koristeita, jotka kunnostettiin. Kaikki näkyvät pinnat uudismaalattiin. Vesikaton katepelti uusittiin pääosin ja katon alusrakenteet kunnostettiin. Pellitykset tehtiin kuumasinkitystä teräsohulevystä- Julkisivujen vesipellit tehtiin sinkitystä teräsohulevystä (0,5- 0,6 mm).

Rakennukseen tehtiin uusi hissikuilu jonka katto pellitettiin. Hissikuilun muuratut tiiliseinät ja räystäslisat rapattiin vanhojen julkisivujen kanssa samaan näköön.¹¹⁸

Vuoden 1918 taisteluiden jäljiltä pääjulkisivuun oli jäänyt murskaantuneita kiväärin- tai konekiväärin luoteja. Restauroinnin yhteydessä julkisivupinnasta kaivettiin yli 30 luotia jotka sijoitettiin pieneen vitriiniin rakennuksen sisätiloihin muistuttamaan taistelusta.¹¹⁹

Valokuvia raatihuoneen julkisivujen kuntokartoituksesta. Arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen 1.9.2003. AF

¹¹⁷ Järvelä 2007, s. 121

¹¹⁸ Raatihuone julkisivukorjausselostus, Arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen 1.9.2003, TPA

¹¹⁹ Järvelä 2007, s. 81

2010-luku: Muutos- ja korjaustyöt

2010-luvulla raatihuoneella toteutettiin useampi muutos- ja korjaustyö.

Raatihuoneen ja Kauppahämeen LVI-tekniikoiden eriyttäminen toteutettiin vuosien 2009-2011 aikana.

Kauppa-Hämeelle toteutettiin erillinen kaukolämmön alajakokeskus autohallin puolelle ja samaan tilaan KauppaHämeen vesimittari. Samalla tuotiin sprinklerisyöttö Kauppakadulta suoraan nykyiseen sprinklerikeskukseen autohallin puolelle. Aikaisemmin kyseiset tekniikat joko olivat raatihuoneen puolella tai kulkivat raatihuoneen kellarin kautta.

Vuonna 2010 keittiö uudistettiin. Pääosin vuodelta 1995 oleva laitekanta uusittiin ja osa tarvikkeista muutettiin hygienisiksi RST-kalusteiksi.

Vuonna 2013 kaikki rakennuksen julkisivuvalaisimet uusittiin (Keskustorin puoli, Kauppakatu ja Hämeenkatu) led-valaisimiksi. Entiset, ikkunoiden alapuolella sijaitsevat hehkulamppuvalaimet korvattiin himmennettävillä LED-valoilla. Julkisivuvalaistusta täydennettiin myöhemmin vuonna 2017 asentamalla raatihuoneen edustalla oleviin pylväisiin 8 kpl erillisiä julkisivua edestä päin "pehmeästi" valaisevia LED-valaisimia.

Keskustorin puolella olevan parveke peruskorjattiin vuonna 2016. Kaiteiden puuosat purettiin ja uusittiin. Pintabetonilaatta ja vesieriste purettiin, minkä jälkeen toteutettiin pintalaatan, vesieristeen, lattiapinnoitteen uusinta sekä pintalaatan kallistusten korjaukset. Parvekkeen suojapellitykset uusittiin pilastereiden ja uuden lattiarakenteen alueella. Pilastereiden rappaus purettiin ja uusittiin maalauksineen. Julkisivuun toteutettiin paikka-rappaukset ja tarvittavat maalaukset. Lisäksi toteutettiin sähköläpivientien vaatimat vesi-eristykset ja tarvittavat uudet johdotukset.

Vuonna 2016 raatihuoneen kelloon toteutettiin perusparannus. Perusparannuksessa päädyttiin vaihtamaan kellotaulu historiikin mukaan vuonna 1894 asennetun kellon mukaista taulua vastaavaksi. Tämä ajankohta valittiin siksi, että silloin Raatihuone sai nykyisen ilmeensä ja värinsä. Tätä ennen tauluja on ollut todennäköisesti kaksikin eri versiota joista ei kuitenkaan ollut kuvamateriaalia käytettävissä. Vaihtoehtona oli myös nykyisen taulun peruskorjaus. Nykyinen taulu ja koneisto päätettiin kuitenkin museoida ja säilyttää käyttökelpoisena, mikäli se kuitenkin joskus halutaan peruskorjata ja palauttaa rakennukseen.

Kellon koneisto usittiin ja se varustettiin varasähkölaitteistolla sähkökatkosten varalle. Myös taulun valaistus uusittiin LED valaistukseksi ja sen kirkkautta ohjataan siten, että taulun näkyvyys eri valaistustilanteissa on paras mahdollinen. Kellon koneisto käy jatkossa GPS-satelliitteja ohjaavan atomikellon ohjaamana, joten kaupunkilaiset voivat tarkistaa kellonsa luotettavasti kuten alun perinkin on ollut tarkoitus.

Työergonomian parantaminen edellytti muutoksia keittiössä ja keittiöön tehtiin perusparannus vuonna 2019. Myös toiminnan luonne Raatihuoneella oli muuttunut siitä, kun keittiö oli suunniteltu. Valtarjoilusta oli siirrytty lautastarjoiluun, joka edellytti erilaista toimintaympäristöä, kuten lämpötasojen lisäämistä. Muutoksilla päivitettiin keittiö vastaamaan nykyisiä tarpeita. Astiavarastossa siirryttiin hyllyköistä rullakoihin, joilla saatiin tehostettua työskentelyä ja poistettua turhia työvaiheita jokapäiväisestä työstä. Tehtäviin tilamuutoksiin kuului lisäksi keittiön takatilassa olevan wc:n pienentäminen, jotta saatiin aikaan pieni toimistotila. Myös kellarissa olevan jätepuoleen järjestelyt aloitettiin.

Vuonna 2020 toteutettiin kellarin tekniset järjestelyt ja rakennusautomaatiomuutokset. Raatihuoneen kellarissa entisen apteekin sosiaalitilat olivat tyhjillään ja niitä palveleva IV-kone sijaitsi raatihuoneen ja Kauppahämeen kiinteistöjen välissä, kellariin menevän ajoluiskan katossa, Kauppahämeen kiinteistön puolella. Tässä hankkeessa asennettiin uusi IV-kone raatihuoneen omiin tiloihin ja purettiin naapurikiinteistön puolella oleva vanha kone. Rakennusautomaatio päivitettiin tältä osin. Raatihuoneen jätehuollon muutosta jatkettiin siirtämällä jätepuole oman kiinteistön tiloihin pois kahden kiinteistön välisestä ajoluiskasta.¹²⁰

¹²⁰ Muutos- ja korjaustöiden tiedot toimittanut Tampereen Tilapalvelut Oy:n vastaava isännöitsijä Heikki Keto

2020-luku: Muutos- ja korjaustyöt

2020-luvulla raatihuoneella toteutettiin useampi muutos- ja korjaustyö. Hankkeiden arkkitehtisuunnittelusta vastasi Arkkitehdit MY.

Ilmanvaihdon perusparannusta alettiin suunnitella vuonna 2022. Ensin selvitettiin ja suunniteltiin rakennuksen liittyminen kaukokylmään, mutta tämän toteuttamisesta lopulta luovuttiin kustannussyistä ja päädyttiin tekemään jäähdytysjärjestelmän päivitys.Ylimmän ullakon IV-konehuonetta laajennettiin ja vesikatolta uusittiin IV-laitteita. Jäähdytysjärjestelmän päivitys valmistui vuonna 2024, IV-laitteiden säleikköjen toteutus on toistaiseksi vielä kesken.

Raatihuoneen ja Kauppa-Hämeen tilat olivat yhdistyneet toisiinsa vuodesta 1966 lähtien. Kauppa-Hämeen liiketiloista oli pääsy raatihuoneen kellariin. Liiketilojen poistumistiet kulkivat myös osittain raatihuoneen kautta. Vuosina 2023-2024 toteutettiin raatihuoneen ja Kauppa-Hämeen eriyttäminen, jossa liiketilojen oviaukot raatihuoneen kellariin muurattiin umpeen. Raatihuoneen kellariin puhkaistiin uusia oviaukkoja poistumistiemääräysten täyttämiseksi. Kauppa-Hämeen liiketilojen varapoistumisreitit ohjattiin Kauppakadulle autohallin kautta. Samalla raatihuoneen kellarissa porrashuoneen 046 porras purettiin ja sen tilalle rakennetaan uusi. Tilaan 059 rakennettiin uusi ovi ja väliseinä IV-koneen yhteyteen.

A-insinöörit suoritti Raatihuoneen kellaritiloihin, keittiötiloihin ja Tampere-seuran tiloihin sisäilma- ja kosteusteknisiä kuntotutkimuksia joiden perusteella rakennuksen kellarikerrokseen toteutettiin sisäilmakorjauksia vuonna 2025. Alapohjaliittymiä, ikkunoita, ovia, välipohjaa ja alakattoja tiivistettiin. Lattiapintoja uusittiin ja korjattiin. Ilmanvaihtoa parannettiin. Korjaustöiden toteutus tehtiin kahdessa osassa: Tampere-Seuran tilat muodostivat oman urakkansa rakennuksen pohjoispuolella ja muut raatihuoneen kellaritilat muodostivat toisen urakan.

*Poistettu selvitystyön
verkkojulkaisusta*

Korjaustyökaavio. Raatihuoneen sisäilmakorjaukset Tampere-Seuran tiloissa. Arkkitehdit MY 6.2.2025. AMY

Poistettu selvitystyön verkkojulkaisusta

Tilojen ja rakenteiden säilyneisyyskaavio, kellarikerros

Rakenteiden rakentamisajankohta

Kaaviossa on esitetty ensisijaisesti alkuperäisten ikkuna- ja oviaukkojen paikat ja lukumäärät. Ovilehdet vetimine ja saranoineen, ikkunakarmit ja -puitteet sekä lasit heloineen ovat usealta eri aikakaudelta. Esimerkiksi lähes kaikki rakennuksen ikkunalasit uusittiin vuoden 1918 taisteluiden jälkeen.

AIP = alkuperäinen ikkunan paikka
AOP = alkuperäinen oven paikka

1876 Tampereen kaupunginvankila	1889 Raatihuone	1890-luku 1891 Tulisijamuutos	1930-luku 1931 Muutostyöt kellarissa (pohjoisosa keskuskäymäläksi ja muutoksia eteläosassa)	1940-luku 1948 Vankilan sisäänkäyntimuutos	1950-luku 1951 Liikennelaitoksen toimistotilat kellariin 1955 Suurlakon muistolaatta kellarin ikkunan paikalle	1960-luku 1966 Kauppa-Hämeen rakentaminen & muutos- ja korjaustyöt raatihuoneella	1970-luku 1979 Korjaus- ja muutostyöt	1990-luku 1991 Peruskorjaus ja muutostyöt	2000-luku 2004 Peruskorjaus ja restaurointi	2020-luku 2023 Jäähdytysjärjestelmän päivitys 2024 Raatihuoneen ja Kauppa-Hämeen eriyttäminen	Rakenteen ajasta ei varmuutta, poikkeaa alkuperäisestä
--	--	--	--	---	---	--	--	--	--	--	---

Poistettu selvitystyön verkkojulkaisusta

Tilojen ja rakenteiden säilyneisyyskaavio, 1. kerros

Rakenteiden rakentamisajankohta

Kaaviossa on esitetty ensisijaisesti alkuperäisten ikkuna- ja oviaukkojen paikat ja lukumäärät. Ovilehdet vetimine ja saranoineen, ikkunakarmit ja -puitteet sekä lasit heloineen ovat usealta eri aikakaudelta. Esimerkiksi lähes kaikki rakennuksen ikkunalasit uusittiin vuoden 1918 taisteluiden jälkeen.

AIP = alkuperäinen ikkunan paikka

AOP = alkuperäinen oven paikka

1876
Tampereen kaupunginvankila

1889
Raatihuone

1910-luku
1915 Muutostöitä (lisätilaa
väliseinä- ja porrasmuutoksilla)

1920-luku
1920-luku: Tilamuutokset 1. kerroksen pohjoisosassa
1929 Ovimuutokset

1930-luku
1930-luku: Muut muutostyöt 1.-3. kerroksissa
(väliseinä-, porras- ja kalustemuutoksia)

1940-luku
1943 Maistraatin arkiston muutostyöt

1960-luku
1966 Kauppa-Hämeen rakentaminen & muutos- ja
korjaustyöt raatihuoneella

1970-luku
1979 Korjaus- ja muutostyöt

2000-luku
2004 Peruskorjaus ja restaurointi

Poistettu selvitystyön verkkojulkaisusta

Tilojen ja rakenteiden säilyneisyyskaavio, 2. kerros.

Rakenteiden rakentamisajankohta

Kaaviossa on esitetty ensisijaisesti alkuperäisten ikkuna- ja oviaukkojen paikat ja lukumäärät. Ovilehdet vetimine ja saranoineen, ikkunakarmit ja -puitteet sekä lasit heloineen ovat usealta eri aikakaudelta. Esimerkiksi lähes kaikki rakennuksen ikkunalasit uusittiin vuoden 1918 taisteluiden jälkeen.

AIP = alkuperäinen ikkunan paikka

AOP = alkuperäinen oven paikka

1889
Raatihuone

1910-luku
1915 Muutostöitä (lisätilaa väliseinä- ja porrasmuutoksilla)
1919 Muutostöitä (poliisin käytössä oleviin tiloihin)

1920-luku
1929 Ovimuutokset

1930-luku
1930-luku: Muut muutostyöt 1.-3. kerroksissa (väliseinä-,
porras- ja kalustemuutoksia)

1960-luku
1966 Muutos- ja korjaustyöt
raatihuoneella

1990-luku
1994 Keittiön uudistus

2000-luku
2004 Peruskorjaus ja restaurointi

Rakenteen ajasta ei varmuutta,
poikkeaa alkuperäisestä

Poistettu selvitystyön verkkojulkaisusta

Tilojen ja rakenteiden säilyneisyyskaavio, 3. kerros eli parvikerros.

Rakenteiden rakentamisajankohta

Kaaviossa on esitetty ensisijaisesti alkuperäisten ikkuna- ja oviaukkojen paikat ja lukumäärät. Ovilehdet vetimine ja saranoineen, ikkunakarmit ja -puitteet sekä lasit heloineen ovat usealta eri aikakaudelta. Esimerkiksi lähes kaikki rakennuksen ikkunalasit uusittiin vuoden 1918 taisteluiden jälkeen.

AIP = alkuperäinen ikkunan paikka

AOP = alkuperäinen oven paikka

1889
Raatihuone

1910-luku
1915 Muutostöitä (lisätilaa väliseinä- ja porrasmuutoksilla)
1919 Muutostöitä (poliisin käytössä oleviin tiloihin)

1960-luku
1966 Muutos- ja korjaustyöt
raatihuoneella

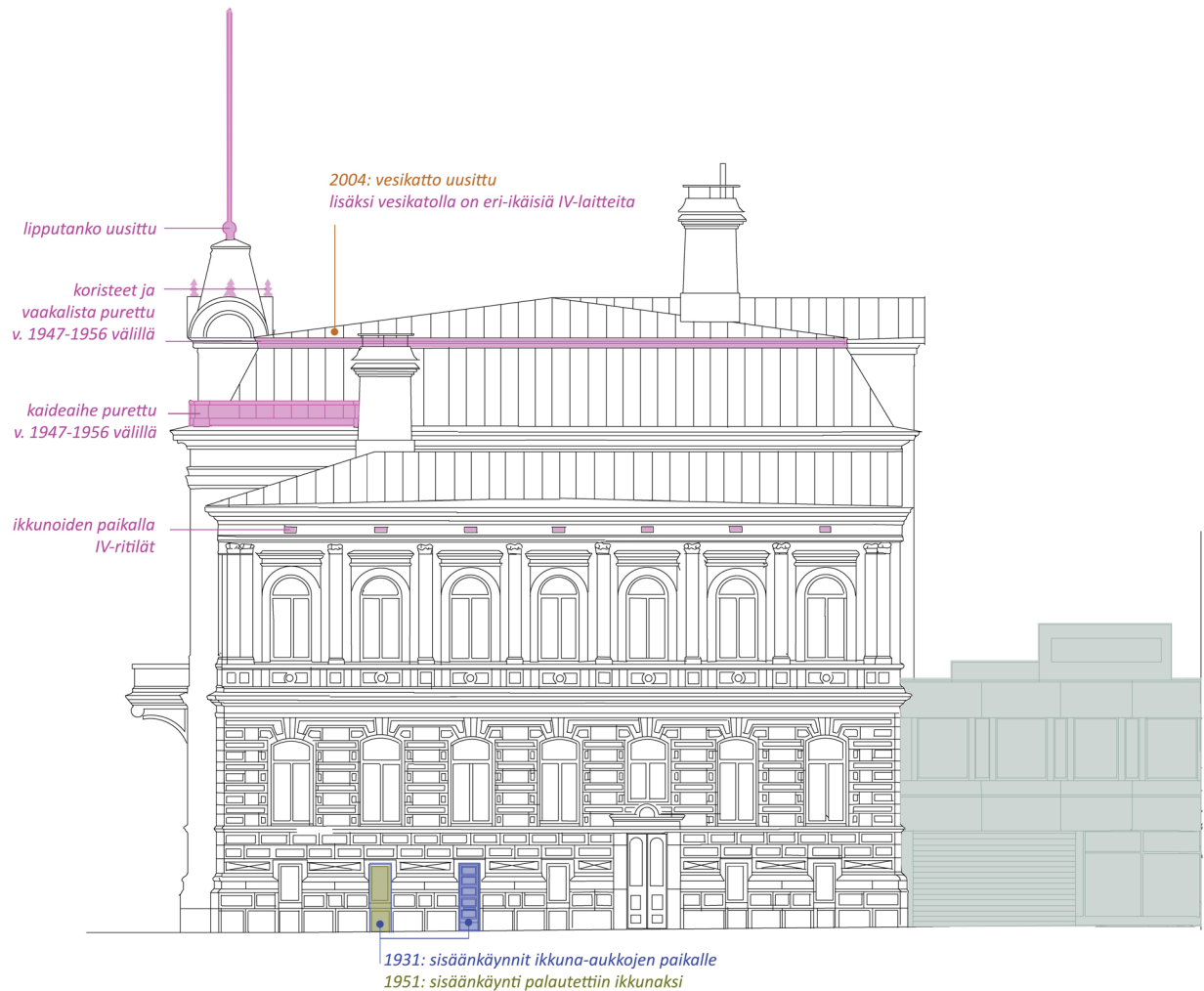

2000-luku
2004 Peruskorjaus ja restaurointi

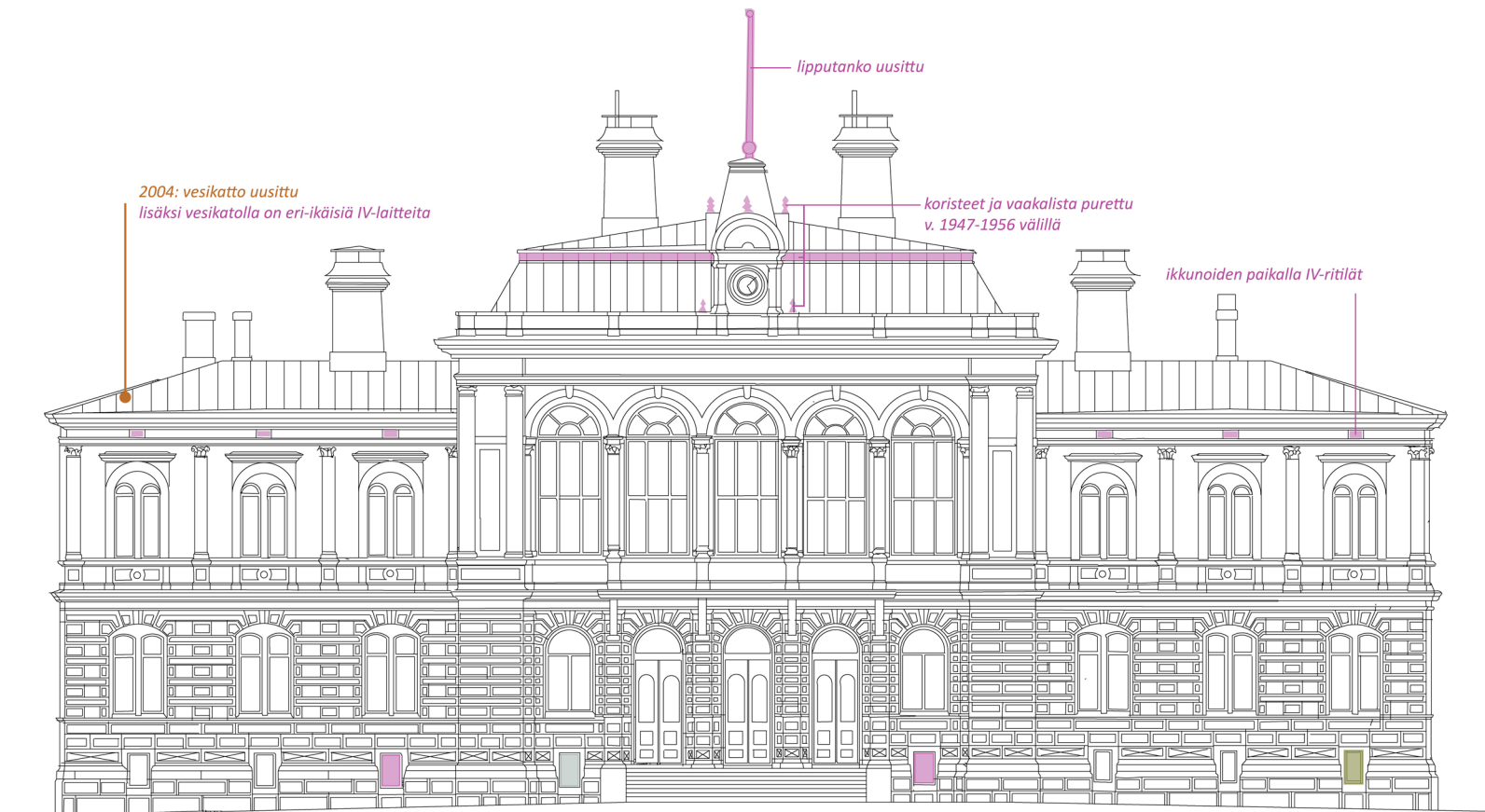
Rakenteiden rakentamisajankohta

Kaaviossa on esitetty ensisijaisesti alkuperäisten ikkuna- ja oviaukkojen paikat ja lukumäärät. Ovilehdet vetimine ja saranoineen, ikkunakarmit ja -puitteet sekä lasit heloineen ovat usealta eri aikakaudelta. Esimerkiksi lähes kaikki rakennuksen ikkunalasit uusittiin vuoden 1918 taisteluiden jälkeen.

	1889 Raatihuone
	1930-luku 1931 Muutostyöt kellarissa (pohjoisosa keskus- käymäläksi ja muutoksia eteläosassa)
	1950-luku 1951 Liikennelaitoksen toimistotilat kellariin
	1960-luku 1966 Kauppa-Hämeen rakentaminen & muutos- ja korjaustyöt raatihuoneella
	2000-luku 2004 Peruskorjaus ja restaurointi
	Rakenteen ajasta ei varmuutta, poikkeaa alkuperäisestä

Pohjoisjulkisivun säilyneisyyskaavio

Itäjulkisivun säilyneisyyskaavio

Rakenteiden rakentamisajankohta

Kaaviossa on esitetty ensisijaisesti alkuperäisten ikkuna- ja oviaukkojen paikat ja lukumäärät. Ovillehdet vetimine ja saranoineen, ikkunakarmit ja -puitteet sekä lasit heloineen ovat usealta eri aikakaudelta. Esimerkiksi lähes kaikki rakennuksen ikkunalasit uusittiin vuoden 1918 taisteluiden jälkeen.

1889
Raatihuone

1950-luku
1955 Suurlakon muistolaatta kellarin ikkunan paikalle

2000-luku
2004 Peruskorjaus ja restaurointi

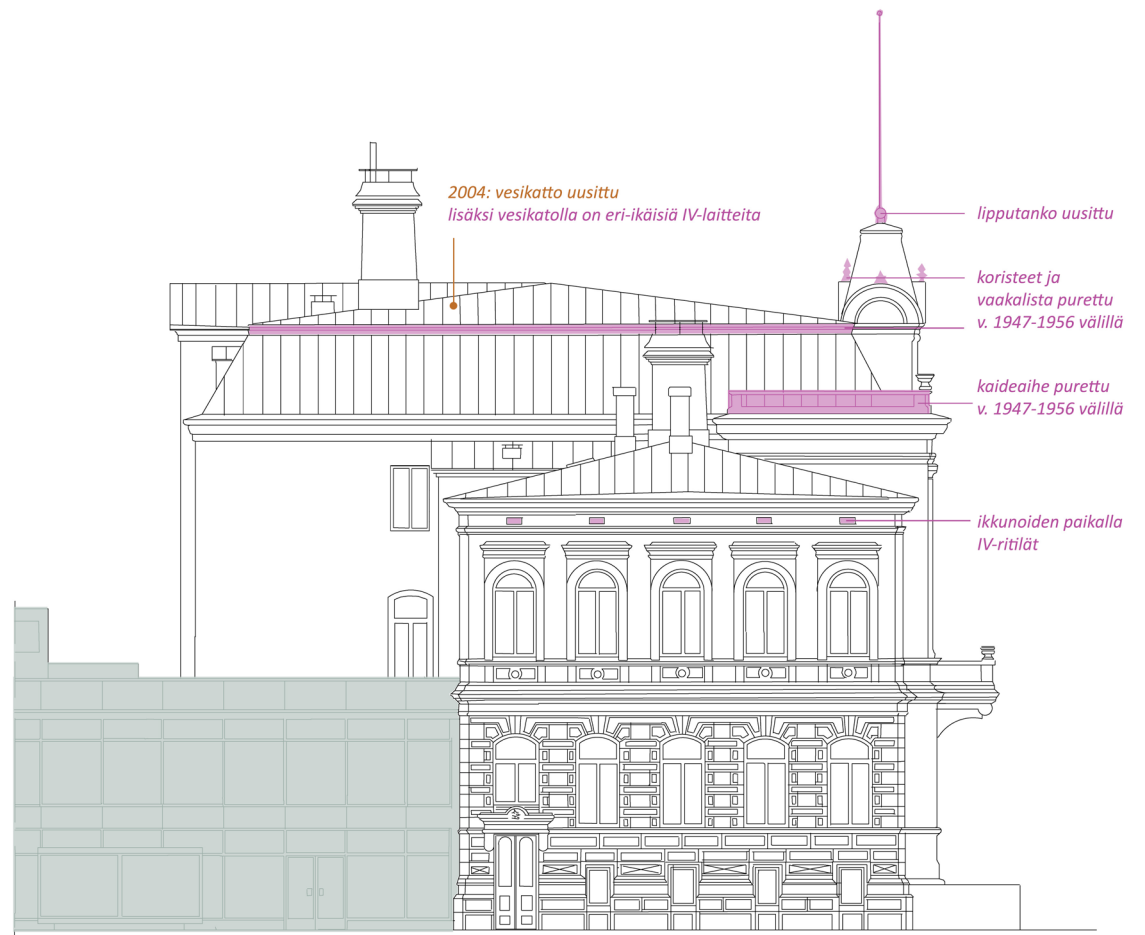

Rakenteen ajasta ei varmuutta, poikkeaa alkuperäisestä

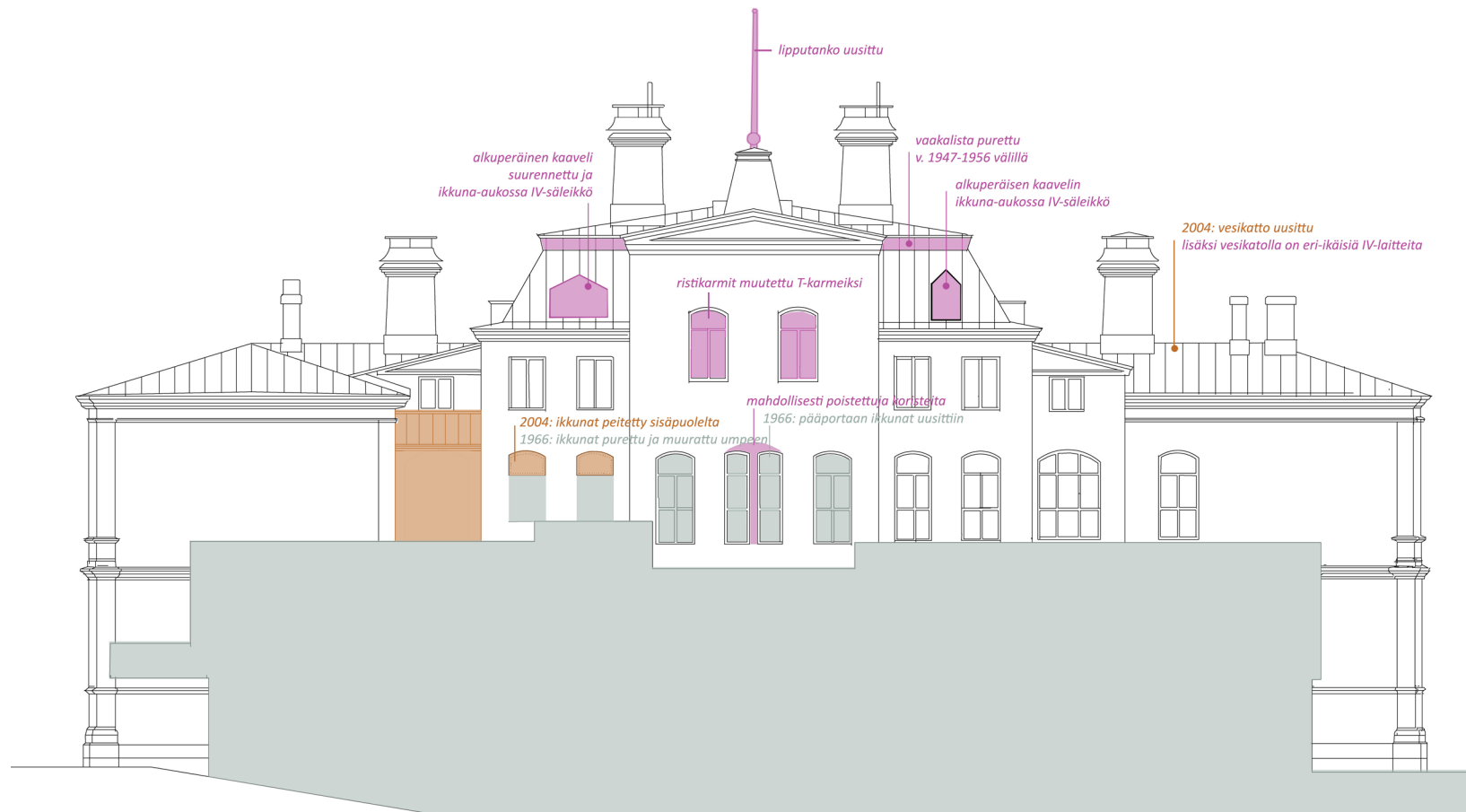
Rakenteiden rakentamisajankohta

Kaaviossa on esitetty ensisijaisesti alkuperäisten ikkuna- ja oviaukkojen paikat ja lukumäärät. Ovillehdet vetimine ja saranoineen, ikkunakarmit ja -puitteet sekä lasit heloineen ovat usealta eri aikakaudelta. Esimerkiksi lähes kaikki rakennuksen ikkunalasit uusittiin vuoden 1918 taisteluiden jälkeen.

- 1889
Raatihuone
- 1960-luku
1966 Kauppa-Hämeen rakentaminen & muutos- ja korjaustyöt raatihuoneella
- 2000-luku
2004 Peruskorjaus ja restaurointi
- Rakenteen ajasta ei varmuutta, poikkeaa alkuperäisestä

Eteläjulkisivun säilyneisyyskaavio

Länsijulkisivun säilyneisyyskaavio

Rakenteiden rakentamisajankohta

Kaaviossa on esitetty ensisijaisesti alkuperäisten ikkuna- ja oviaukkojen paikat ja lukumäärät. Ovilehdet vetimine ja saranoineen, ikkunakarmit ja -puitteet sekä lasit heloineen ovat usealta eri aikakaudelta. Esimerkiksi lähes kaikki rakennuksen ikkunalasit uusittiin vuoden 1918 taisteluiden jälkeen.

1889
Raatihuone

1960-luku
1966 Kauppa-Hämeen rakentaminen & muutos- ja korjaustyöt raatihuoneella

2000-luku
2004 Peruskorjaus ja restaurointi

Rakenteen ajasta ei varmuutta, poikkeaa alkuperäisestä

Muutos- ja korjaustöiden lähtötietoaineistoista

Vaikka kyseessä on Tampereen vanhimpia rakennuksia kaupungin merkkipaikalla, on raatihuoneeseen toteutetuista muutos- ja korjaustöistä säilynyt hyvin vaihtelevasti aineistoa. Kaikista rakennukseen toteutetuista suurista muutoksista ei ole säilynyt arkistodokumentteja. Ensimmäiseltä noin 30 vuodelta (1890-1920) muutos- ja korjaustöistä ei ole säilynyt juuri mitään merkintöjä. Tästä seuraavilta 30 vuodelta (1920-1950) arkistodokumentteja löytyy puolestaan hyvinkin suuri mutta pirstaleinen määrä. Lisäksi suunnitelmien toteutumisen arviointi edellyttää jokaisen piirustuksen kohdalla huolellista tulkintaa. Esimerkiksi osa arkkitehtikuviin muutetuiksi merkityistä rakenteista toistuu vuosikymmenten ajan virheellisesti kopioituna mukana pohjapiirroksissa, kunnes rakenteet ovatkin vuosikymmenten jälkeen piirretty takaisin alkuperäisiksi ja muuttumattomiksi.

Ensimmäisten vuosikymmenten aikana toteutettujen pienempien muutostöiden lisäksi vuoden 1918 mennessä rakennukseen oli tehty kaksi suurempaa sisätilamuutosta, josta on säilynyt hyvin vähän tietoa. Eteläinen porrashuone, joka kulki kellarista ylös ullakkokerrokseen saakka, oli purettu. Lisäksi juhlasalin eteläpuolelle oli toteutettu uusi yläaulasta saliin aukeava oviaukko. Muutokset ovat tulkittavissa ensisijaisesti alkuperäisiä ja vuoden 1918 jälkeen piirrettyjä arkkitehtikuvia vertailemalla, mutta maininta sisäportaan purkamisesta esiintyy myös kaupunginvaltuuston pöytäkirjoissa. Lisäksi 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa toteutetuissa väritutkimuksissa on todettu, että sisätiloissa oli maalattu alkuperäisiä koristemaalauksia runsaasti peittoon jo rakennuksen ensimmäisten vuosikymmenten aikana, mikä viittaa toteutettuihin suurempiinkin muutostöihin sisätiloissa.

Osa rakennuksen muutostöistä oli jäljitettävissä vanhojen valokuvien perusteella. Esimerkiksi vertaillen sisävalokuvia vuosilta 1918 ja 1925, olivat juhlasalin seinillä sijainneet lämpöluukut poistettu. Tampereen kaupunginarkistosta löytyneissä kaupunginarkkitehdin vuosikertomuksista löytyikin lopulta maininta, että kaupungintalon lämmitysjärjestelmä uusittiin kesällä 1924. Lisäksi vertaillen valokuvia julkisivuista vuosilta 1947 ja 1956 on nähtävissä, että vesikatolle on toteutettu muutostöitä näiden vuosien välillä. Alkuperäiset kattokoristeet on purettu, joten vesikatto on tuolloin mitä ilmeisemmin korjattu. Kyseisestä muutoksesta ei ole jäänyt arkistoihin merkintää.

Raatihuoneeseen on toteutettu kolme suurempaa peruskorjausta vuosina 1966, 1979-1980 ja 2004. Ensimmäisistä peruskorjauksista on säilynyt arkistodokumentteja kohtuullisen paljon. Vuoden 1966 muutoksista ei kuitenkaan ole säilynyt esimerkiksi julkisivupiirroksi ja myös vuosien 1979-1980 muutostöiden laajuus julkisivujen osalta jäi aavistuksen avoimeksi. Puolestaan vuonna 2004 valmistuneesta peruskorjaus- ja restaurointityöstä löytyi hyvin perusteellisesti aineistoa.

YHTEENVETO

Arkkitehtuurin säilyneisyys ulkoasussa ja julkisivuissa

Rakennuksen ulkohahmo on säilynyt pitkälti alkuperäisessä uusrenessanssin asussaan. Julkisivujen nykyinen materialiteetti ja aukotus sekä ulkohahmon muoto noudattavat rakentamisaikana toteutettuja tyypillisiä rakentamistapoja sekä -tyylejä. Vuonna 2004 valmistuneessa peruskorjauksessa julkisivujen rappaus ja kipsikoristeet kunnostettiin. Myös peltikatto vaihdettiin. Ikkuna- ja oviaukoitus on lähes kauttaaltaan alkuperäinen, mutta ikkunoiden ja ovien osat ovat usealta eri aikakaudelta. Esimerkiksi suurin osa ikkunalaseista uusittiin vuoden 1918 sodan jälkeen. Lisäksi ikkunoita on korjattu perusteellisesti 1960-, 1970- ja 2000-luvuilla.

Keskustorille avautuva pääjulkisivu on hyvin pitkälle alkuperäinen. Rakennus on säilyttänyt uusrenessanssirakennukselle tyypillisen edustavan ja harmonisen ilmeensä. Pieniä alkuperäiseen ulkoasuun tehtyjä muutoksia on ainoastaan vesikatolla ja kivi-jalassa. Kellotornista on purettu pienet pinaakkelimaiset räystäskoristeet, lipputanko vaihdettu yksinkertaisempaan malliin ja taitekatosta on purettu alkuperäinen vaakalista. Vesikaton muutokset ovat toteutettu todennäköisesti vuosien 1947-1956 välillä. Lisäksi vesikatolle on sijoitettu eri-ikäisiä moderneja IV-laitteita. Pääjulkisivulla ullakon ja kellarin ikkunoihin on myös vaihdettu IV-ritilöitä sekä yksi graniittinen muistolaatta.

Eteläjulkisivu on säilyneisyydeltään samankaltainen pohjoisjulkisivun kanssa. Molemissa alkuperäiseen arkkitehtuuriin on tehty vähän muutoksia. Suurin yksittäinen muutos on räystään yläpuolelta poistettu koristeellinen kaideaihe, joka on toteutettu mitä ilmeisemmin muiden vesikattomuutosten kanssa samaan aikaan vuosien 1947-1956 välillä. Pohjoisen julkisivun puolella on lisäksi Kauppakadulle aukeava sisäänkäynti, joka rakennettiin ikkunan paikalle 1930-luvun alussa. Lisättyjä sisäänkäyntejä oli tuolloin kaksi ja ne johdattivat kellarikerrokseen sijoitettuun yleiseen wc-tilaan. Toinen sisäänkäynneistä poistettiin 1950-luvun alussa, mutta toinen on edelleen käytössä ja johdattaa Tampere-Seuran tiloihin.

Raatihuoneen länsijulkisivu oli jo valmistuessaan 1880-luvun lopulla vaatimattomampi muihin katujulkisivuihin verrattuna. Julkisivu avautui suljetulle sisäpihalle ja rajautui osittain toisten rakennusten taakse. Viereiset rakennukset purettiin 1960-luvulla ja tilalle rakennettiin arkkitehti Aarne Ervin suunnittelema Kauppa-Hämeen kiinteistö. Kauppa-Häme peitti ison osan länsijulkisivua. Länsijulkisivulle rakennettiin myös hissi-kuilu vuonna 2004 valmistuneen peruskorjauksen yhteydessä. Vesikatolla sijaitseviin kaaveleihin on tehty muutoksia ja julkisivulta on mahdollisesti purettu koristeita pääportaan ikkunoiden kohdalta.

Näkymä Keskustorilta kohti raatihuonetta elokuussa 2024

Torielämää Kauppatorilla, taustalla raatihuone. Daniel Nyblin 1893. VKA

Arkkitehtuurin säilyneisyys sisätiloissa

Raatihuoneen sisätiloissa on tehty huomattava määrä muutoksia vuosikymmenten aikana erilaisten toiminnallisten muutosten myötä. Varsinainen päätilojen tilasarja (aula, portaitaiko, juhlasali ja isot huonetilat) on edelleen olemassa, mutta niihin liittyvien muiden tilojen osalta muutoksia on runsaasti.

Yksi merkittävimmistä muutoksista on nähtävissä heti sisääntulossa, pääaulassa. Aulan symmetrinen muoto on muutettu purkamalla väliseinät tilan etelälaidalta ja tila on varattu nykyisin vaatteiden säilytystä varten. Ensimmäisen kerroksen alkuperäisessä tilaohjelmassa pohjois- ja eteläsiipien huoneistot toimivat selkeästi omina kokonaisuuksinaan. Huoneistoilla oli omat sisäänkäyntinsä. Itäiseltä pääsisäänkäynniltä kuljettiin keskiosaan rakennusta, jossa oli neljä aulaan avautuvaa huonetta ja kulku ensisijaisesti pääportaan kautta yläkertaan. Nykyinen ensimmäisen kerroksen tilasarja on avoimempi koko kerroksen läpi. Merkittävä sisätilamuutos on myös eteläisen porrashuoneen purkaminen. Purkaminen on toteutettu ylempien kerrosten osalta jo vuonna 1915, kun eteläpäädyssä sijaitseviin maistraatin ja poliisilaitoksen käytössä oleviin huoneistoihin haluttiin lisää käyttötilaa. Vuonna 1931 porras poistettiin käytöstä myös kellari- ja maantasokerroksen väliltä.

Toisen ja kolmannen kerroksen osalta sisätilojen säilyneisyys on samankaltainen. Tilasarjat ovat pääosin alkuperäisen tilaohjelman mukaiset. Tilapintoja ja kiintokalusteita on uusittu, ja suurimmat ajalliset kerrostumat ovat peruskorjauksista 1960- ja 2000-luvulta. Lisäksi 2. kerroksen keittiö on pitkälti 1990-luvulta. Kellarikerroksessa muutoksia on tehty runsaasti, eikä alkuperäinen tilasarja ole juurikaan hahmotettavissa. Kellaritilat toimivatkin alunperin ensisijaisesti varastona ja lämmitysteknisinä tiloina. Vahtimestareille varatut asunnot sijaitsivat pohjois- ja eteläpäädyissä. Kumpikaan asuntojen tilasarjoista ei ole enää hahmotettavissa. Pohjoispuolella nykyisissä Tampere-Seuran tiloissa on säilynyt alkuperäinen kaakeliuuni, joka on myös rakennuksen ainoa säilynyt tulisija.

Rakennuksen välipohjat on uusittu, ja myös suurin osa lattiapinnoista on uusittu. Alkuperäisiä lattiapintoja on edelleen pääsisäänkäynnin eteisaulassa ja pääportaassa, jossa on käytetty kiviaskelmia sekä keraamisia laattoja. Myös B-porrashuoneessa on alkuperäiset kiviaskelmat, 2.-3. kerrosten välillä porras on puinen. Porraskaiteiden käsijohteita on kunnostettu, mutta kaiteiden koristeelliset teräsosat ovat mitä ilmeisemmin alkuperäiset. Suurelta osalta sisätiloja koristeelliset puolipylväät ja kasettikattomuodot ovat säilyneet. Kaikki seinien pintamaalaukset on joko uusittu tai rekonstruoitu. 2000-luvun alun restauroinnissa seinistä löytyi useita maalikerroksia, ja näiden alta myös alkuperäisiä koriste-maalauksia. B-porrashuoneeseen on jätetty osittain näkyviin yksi restauroinnissa löytynyt alkuperäinen koristemaalaukset sekä seinäpinnassa sijainneita maalikerroksia.

Huone 113 toimi alkuperäisesti rahatoimikamarin odotushuoneena

Arvot ja merkitys

Tampereen raatihuoneen suunnittelu ja rakentaminen kytkeytyvät murroskohtaan, jossa rakennus liittyy yhtäältä pitkään eurooppalaiseen raatihuonerakennusten historialliseen jatkumoon ja toisaalta 1800-luvun lopulta alkavaan modernisoituvan kunnallishallinnon ja uusien kaupungintalojen historiaan. Suomalaisten kaupunkien itsehallinto vahvistui ja hallintotavat uudistuivat vuonna 1875 voimaan astuneen kunnallisasetuksen uudistuksen myötä. Saman aikaisesti myös kaupungin oma kasvu voimakkaan teollistumisen vauhdittamana edellytti paikallisen hallinto-, oikeus- ja järjestyslaitosten kehittämistä ja vahvistamista.

Raatihuoneen alkuvuosina rakennukseen sijoittuivat kaupunginvaltuuston kokoukset, raastuvanoikeus, maistraatti, rahatoimikamari, köyhäinhoitohallitus sekä poliisilaitos. Tilaa jäi runsaasti vielä muillekin toimijoille, joita sijoittui sisäänkäyntikerrokseen vuokratiloihin. Vuosikymmenten kuluessa toiminnot laajentuivat ja johtivat lopulta tilanpuutteeseen sekä toimintojen siirtymiseen toisaalle. Muun muassa kaupunginvaltuusto siirtyi vuonna 1925 koontumaan vastavalmistuneeseen kirjastotaloon.

Hallinnollisten toimintojen lisäksi raatihuone oli kaupungin tärkein kokoontumistila, keskeisin ja näyttävin. Se oli pitkään 1900-luvun alkuvuosikymmeninä myös ainoa merkittävän kokoinen kokoontumistila ja oli siksikin hyvinkin erilaisten tapahtumien pitopaikka. Virallisten kokousten ja juhllisuuksien lisäksi raatihuoneella järjestettiin muun muassa tanssiaisia, erilaisia messutapahtumia ja jopa urheilukilpailuja. Raatihuone toimi pitkään myös kulttuuritapahtumien keskuksena, kuten kaupunginorkesterin esiintymispaikkana.

Raatihuone oli 1900-luvun alkupuolella myös kansallisesti merkittävien historiallisten tapahtumien näyttämönä. Vuonna 1905 suurlakkoon liittyvät mielenosoitukset keskittyivät Tampereen Keskustorille ja raatihuoneen parvekkeelta luettiin punainen julistus. Sisällissodan alkaessa vuoden 1918 alussa Tampere oli punaisten vahva tukikohta ja raatihuoneesta muodostui tärkeä joukkojen majoitustila ja hallintokeskus. Kiivaiden taistelujen jälkeen valkoisten joukot valtasivat Tampereen keskusta-alueen, jonka viimeisenä rakennuksena raatihuoneen huhtikuussa 1918. Raatihuone säilyi pahemmilta tykistövaurioilta, mutta pienempiä vaurioita oli runsaasti sekä sisätiloissa että julkisivuissa.

Erilaisten toiminnallisten muutosten ja historiallisten tapahtumien kuluessa raatihuone on osoittautunut kestäväksi ja muutosjoustavaksi. Siitä on myös enimmäkseen pidetty hyvää huolta ja korjattu arvot tunnistaen.

Suurimman uhan raatihuone kohtasi 1900-luvun puolivälissä. Keskustorin alueesta järjestettiin vuonna 1936 arkkitehtuurikilpailu, jonka voittaneessa työssä koko Keskustori esitettiin uudistettavaksi ja samalla purettavaksi sekä raatihuoneen että Frencckellin rakennukset. Modernistisen arkkitehtuuriin nousukauteen liittynyt uudistusinto vaikutti vahvana 1960-luvulle asti, kunnes uusrenessanssirakennusten ja muiden historiallisten rakennusten voimistunut suojelutahto lopulta käänsi tilanteen siten, että raatihuone päätettiin säilyttää. Muut tontin rakennukset purettiin länsipuolelle rakennetun Kauppa-Hämeen liikerakennuksen tieltä. Kytkeminen moderniin Kauppa-Hämeen rakennukseen tehtiin huolellisesti ja raatihuoneen kaupunkikuvallista asemaa arvostaen.

Edellä mainittujen toiminnallisten muutosten ja tapahtumien myötä raatihuoneeseen on tehty lukuisia korjaus- ja muutostöitä eri vuosikymmenillä. Tämän selvityksen puitteissa nykyisin nähtävissä olevia rakenteita löytyy kolmeltatoista eri vuosikymmeneltä. Rakennus on siten useiden muutosten ja korjaustoimien kollaasi.

Merkittävimmät olemassa olevat ajalliset kerrostumat ovat alkuperäisten rakenteiden lisäksi 1960- ja 2000-lukujen peruskorjausten jäljiltä. Suurin rakennuksen sisätilojen nykytilaan vaikuttanut hanke on viimeisin peruskorjaus ja restaurointityö, joka valmistui vuonna 2004. Rakennuksen katujulkisivut ovat säilyneet huomattavan alkuperäisinä. Suurimmat ulkoasuun vaikuttaneet muutokset toteutettiin vuosien 1947-1956 välillä, kun alkuperäisiä vesikatolla sijainneita koristeita purettiin, sekä 1960-luvulla, kun sisäpihalle rakennettiin Kauppa-Hämeen liikerakennus.

Huolellisesti ja laadukkaasti laadittujen muutos- ja korjaussuunnitelmien ja toteutusten ansiosta raatihuoneen arkkitehtuuri on yhtenäinen ja merkittävilta osin alkuperäisen uusrenessanssityylin mukainen. Raatihuone on säilynyt alkuperäisessä uusrenessanssin asussaan erityisesti julkisivujen osalta. Myös sisätiloissa pääkerrosten tilasarjat runsaine maa-lauksineen ja koristeineen noudattavat hyvin alkuperäistä arkkitehtuuria. Rakennuksella on merkittävä kaupunkikuvallinen asema Keskustorin laidalla sekä merkittävä toiminnallinen ja symbolinen rooli kaupungin tärkeimpänä edustusrakennuksena.

LÄHTEET

Julkaisut

Aamulehti 6.7.1975 *Raatihuone vajoaa*. <https://www.aamulehti.fi/i ihmiset/art-2000011321769.html> [30.6.2025]

Järvelä Ari, 1990. *Tampereen raatihuone*. Hämeen kirjapaino Oy.

Järvelä Ari, 2007. *Tampereen raatihuone - Pormestareiden talo*. WS Bookwell Oy, Porvoo

Koskela Hannu, 2017. *120-vuotias juhlatalo - Tehtaanväen ja teatterin tyyssija*. Eräsalon Kirjapaino Oy.

Kuusanmäki Jussi, 1983. *Kunnallisen kansanvallan kehitys ja kunnallishallinnon organisaatio 1875-1917*. Teoksessa Suomen kaupunkilaitoksen historia 2. 1870-luvulta autonomian ajan loppuun. Suomen kaupunkiliitto. Kunnallispaino Oy, Vantaa.

Lilius Henrik, 1983. *Kaupunkiyhteisöt ja sen rakennukset*. Teoksessa Suomen kaupunkilaitoksen historia 2. 1870-luvulta autonomian ajan loppuun. Suomen kaupunkiliitto. Kunnallispaino Oy, Vantaa.

Liuttunen Antti & Toivola Iris, 2018. *Kadonneet kaunottaret - Tampereen rakennushistoriaa*. Tampereen museot. Tallinna Raamatutrükikoja OÜ

Peltola Jarmo, 1998. *Onnikoita ja Rollikoita - Viisi vuosikymmentä (1948-1998) kunnallista joukkoliikennettä Tampereella*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä

Rasila Viljo, 1984. *Tampereen historia II. 1840-luvulta vuoteen 1905*. Tampereen kaupunki. Tampereen keskuspaino.

Tapola Päivi, 2011. *Rakentajan elämä - Georg W. I. Sreck*. Bookwell Oy, Juva

Wickberg Nils Erik, 1960. *Uusrenessanssin kohtalo*. Arkkitehti-lehti 6-7/1960. ss. 108-111.

Selostukset ja pöytäkirjat

Tampereen rahatoimikamari vuosikertomukset 1894, 1901-1903. TKA
Rahatoimikamarin vuoden 1900 kirjanpäättöstä koskevia tiedonantoja. TKA

Tampereen kaupunginvaltuusto pöytäkirja 1.6.1915 210§, TKA

Tampereen kaupungin maistraatin siviiliasian pöytäkirja 26.4.1919, RAVA

Tampereen kunnalliskertomus, kaupunginarkkitehdin vuosikertomus 1923 & 1924, TKA

Tampereen kaupungin maistraatin siviiliasian pöytäkirja 20.5.1931, RAVA

Selitys Tampereen II ja XI kaupunginosien asemakaavamuutosehdotukseen. Tampereen kaupungin rakennustoimisto Asemakaavaosasto 22.4.1938. TKA

Rakennusselitys muutostöistä raatihuoneeseen 5.11.1965, TPA

Selustus raatihuoneen juhlahuoneiston saneeraustöistä. Tampereen kaupungin arkkitehtiosasto Reijo Ojanen 1.9.1975, 19.2.1979 ja 27.12.1979, TPA

Kaupunginhallituksen ja kaupunginjohtajan pöytäkirjat kj Paavola 12.2.1979 233 §, kj 25.6.1979 987 § ja 988 §, kh 24.3.1980 775 §, TKA

Työselitys raatihuoneen ulkomaalauksesta. Tampereen kaupungin talonrakennusvirasto 17.1.1980, TPA
Tampereen vanhan raatihuoneen väritys, luonnos. Vilhelm Helander ja Juha Leiviskä 9.6.1980, AF
Tampereen vanhan raatihuoneen värimallit. Kokonaissuunnitelman luonnos. Vilhelm Helander, Juha Leiviskä 2.10.1980. AF

Raatihuoneen keittiö Peruskorjaus- ja muutostyö Rakennusselitys Arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen 12.4.1995. TPA

Tampereen raatihuone Väritystutkimus, Minna Miettinen 23.10.1997, AF

Tampereen raatihuone Väri- ja koristemaalausinventointi, Maalauspalvelu Tyyliremontti, huhti-kesäkuu 2003, AF
Tampereen raatihuone Kiinteistön julkisivujen ja vesikaton kunnostus- ja pintakäsittelytöiden työselitys 31.8.2003, AF
Raatihuone julkisivukorjausselostus, Arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen 1.9.2003, TPA
Raatihuone julkisivujen kuntokartoitus, Arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen 1.9.2003, AF
Tampereen raatihuone Koristemaalattujen tilojen restaurointisuunnitelma, Arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen 1.9.2003, AF
Raatihuoneen restaurointi- ja muutostyö (lyhyt selostus), Seija Hirvikallio 12.9.2003, TPA
Tampereen raatihuone Restaurointi- ja muutostyö Huonetilaseloste 30.9.2003, AF
Tampereen raatihuone Restaurointi- ja muutostyö Rakennusselitys, Arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen Oy 9.10.2003, AF
Tampereen raatihuone Pintamateriaalit ja värisävyt, Arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen Oy 24.10.2003, AF
Raatihuoneen julkisivun värisuunnitelma Arkkitehti Lasse Kosunen 10.6.2004, TPA

Arkistot ja tietokannat

Arkkitehtitoimisto Forssi, arkisto (AF).

Arkkitehdit MY, arkisto (AMY).

Museovirasto (MV).

Tampereen kaupunginarkisto (TKA).

Tampereen kaupungin karttapalvelu (OSKARI).

Tampereen rakennusvalvonnan arkisto (RAVA).

Vapriikin kuva-arkisto (VKA).

Haastattelut

Hirvikallio Seija, 12.8.2025. Luumäki ja Tampere

LIITTEET

Liitteet jatkuvat erillisessä dokumentissa